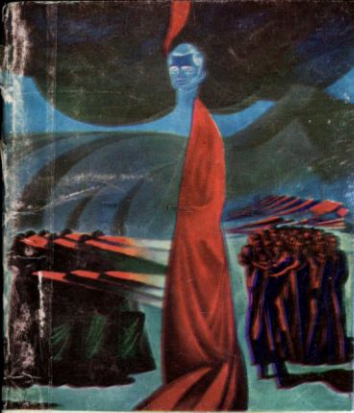
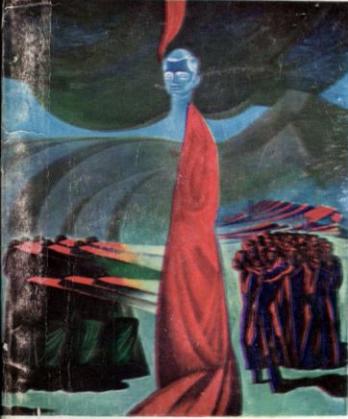
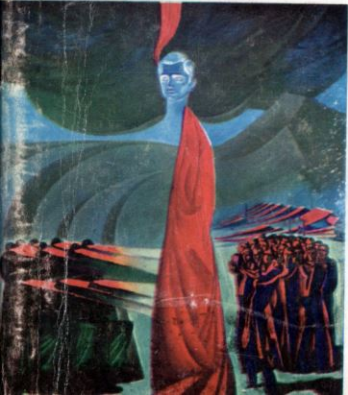

magazin istoric

ANUL VI Nr. 3 (60) MARTIE 1972

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VI – Nr. 3 (60)

martie 1972

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂDEA
TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

- ① Februarie 1933. Grivița revoluționară se ridică la luptă: răsună răscolitoare chemarea sirenei trasa de eroul utecist Vasile Roaită, căzut sub gloanțe uoigase; August 1944: din jertfe s-a născut victoria. Tablouri de Gheorghe Pătrașcu și Eva Barabaș (*Eroica*, p. 2)
- ② Printre cei care au adus strălucire familiei Rosetteștilor era și Nicolae, susținător al domniei lui Al. I. Cuza, ministru de Finanțe în anii 1863-1865 (*Rosetteștii*, p. 21)
- ③ Marele cataclism din sec. V. î.e.n. a distrus, desigur, și astfel de comori, creații ale antichității grecești: amforă pe care este reprezentată o obișnuită scenă de muncă: culegerea măslinelor (*Cutremurul de la Sparta*, p. 44)
- ④ Până și pe vitraliile catedralelor, ca cea din Chartres, apăreau scene ilustrând înfruntările dintre cavalerii medievale (*Onoarea se spăla cu sînge*, p. 82)

S U M A R

EROICA — momente din neînfricată luptă a U.T.C.

Tineretul, viitorul poporului: NICOLAE CEAUȘESCU	2
...Dintr-o cronică a jertfei și demnității comuniste: N. TÔMÔȘ	
G. URECHE, M. AL. ȘTEFAN	4
„Poți fi împăcat cu inevitabilul risc”: PETRU NĂVODARU	15
13 martie 1936: eșecul intimidării: ZALMAN BRODER	15
Grenadele n-au mai ucis...: CONSTANTIN POPESCU	16
Arme pentru insurecție: AL. ȘIPERCO	17
Originile scrisului: Mesopotamia sau... sud-estul Europei?: V. I. GEORGIEV	18
Rosetteștii: VASILE NETEA	21
Mircea Rosetti — de la pașoptiști la socialiști: NORA ZIZI MÂNTEANU	27
• Concursul „Magazin istoric”	29
George Călinescu și simțul istoriei: GEORGE IVAȘCU	31
• Enigmistică	37
Prin Moldova de altădată: G. GANE	38
Cutremurul de la Sparta: ARNOLD J. TOYNBEE	44
Un diplomat britanic despre răscola din 1907: NICOLAE MINEI	50
Glorioasa prăbie a lui Mihai Viteazul: C. REZACHEVICI	57
La Columbia University o catedră de civilizație românească: C. C. GIURESCU	66
Cato câștigă partida: SEFTON DELMER	67
Un mare umanist transilvănean — Stephan Ludwig Roth: HANS EHRLICH	73
Murind, Matteotti a învins!: FLORICA IONAȘCU	78
Onoarea se spăla cu sînge: ALEXANDRU CERNEA, ȘTEFAN GRIGORESCU	82
• Zimbete din cronici	90
Ienceri, copii de suflet ai pașahului: TAHSIN GEMIL	91
Îsemnări la o carte atotgăitoare: MIHAI POPESCU	96
• Cărți sosite la redacție	97
• Poșta „Magazin istoric”	98

UTC EROICA

Partidul Comunist Român, întrunind într-o desăvîrșită sinteză toate generațiile de revoluționari ai secolului nostru a fost încă din zorii istoriei sale un partid al orînduirii noi a istoriei, legată de clasa cea mai înaintată a societății — clasa muncitoare, — de elanurile și aspirațiile spre înnoire. Pentru clădirea pe pămîntul României a unei societăți fără exploatare și asuprire comunistii au atras încă din anii grei ai ilegalității cele mai pure, mai înaintate cugete și cutezătoare energii din rîndurile tineretului țării. Viața lor de luptă constituie un simbol al abnegației nemărginite, în numele idealului social și uman al comunismului. Partidul comunistilor a știut și știe să se apropie de problemele reale și complexe ale tineretului, probleme pe măsura epocii contemporane, cu o cunoaștere și o înțelegere profundă a frământărilor fecunde ce caracterizează vîrsta tină.

Una din mărturiile grăitoare ale consecvenței cu care Partidul Comunist Român s-a ocupat îndeaproape, într-o largă perspectivă istorică — imediat după 23 August 1944 — de educarea și formarea tinerei generații, de orientarea sa eficientă și clară, în spiritul celor mai înaintate idealuri de progres și al responsabilității față de destinul țării, o constituie articolul tovarășului Nicolae Ceaușescu — pe atunci secretar general al Uniunii Tineretului Comunist — intitulat Tineretul, viitorul poporului, publicat în primul număr al „Scintei”, apărut după anii de grea ilegalitate.

Tineretul, viitorul poporului

NICOLAE CEAUȘESCU

Tineretul este viitorul unui popor. Spre el își îndreaptă privirea și speranța toți oamenii de știință și politici. Cu energia și entuziasmul său tineretul este o forță creatoare, care pusă în serviciul științei și progresului poate da un ajutor prețios pentru dezvoltarea economică, socială, politică și științifică a unui popor.

Dar pentru ca tineretul să poată contribui la dezvoltarea patriei sale, are el însuși nevoie la început de o îndrumare justă, progresistă. El trebuie să fie educat și învățat să-și iubească poporul, să învețe din trecutul glorios al strămoșilor săi. Tineretul trebuie educat în spiritul prieteniei și înfrățirii cu tineretul de alte naționalități, numai așa tineretul poate fi un factor de progres și civilizație.

Fasciștii au înțeles forța pe care o prezintă tineretul și au căutat să facă din el o masă de manevră pentru sprijinirea dictaturii lor. În România, Garda de Fier a folosit starea economică de mizerie a tineretului, exploatînd dorința sa de o viață mai omenească, de sport, entuziasmul și energia sa, pentru a-l transforma într-un instrument al politicii sale de trădare națională, a politicii de aservire completă a României Germaniei hitleriste. Garda de Fier a căutat să ascundă adevăratele cauze ale situației grele a tineretului, aruncînd vina pe bătrîni și pe tineretul de alte naționalități. Garda de Fier, pentru a-și putea îndeplini rolul ei de agent al hitlerismului la noi în țară, a propovăduit lupta între generații, antisemitismul și ura contra tinerilor de altă

naționalitate. Garda de Fier a înarmat grupe de tineri trimițându-i să jefuiască ca în codru pe muncitori, țărani, pe toți cetățenii țării; mulți tineri au devenit în felul acesta jefuitori și asasini de rînd, minile lor sînt pline de singele multor patrioți cinstiți și oameni de știință asasinați mișelește.

Dictatura legionarilor și a lui Antonescu a vîndut țara germanilor. Petrolul, grîul, porumbul și toate bogățiile au fost trimise în Germania, în timp ce tineretul român a fost forțat să muncească flămînd, bolnav, bătut și încarcerat pentru războiul fascismului imperialist al lui Hitler și Antonescu. Alte mii de tineri au fost răpiți de la familiile lor și trimiși în Germania, de unde poate nu se vor mai întoarce niciodată. Sute de mii de tineri și-au lăsat familiile fără nici un ajutor, ogoarele neareate, ei fiind trimiși să moară pentru o cauză care nu era a lor, pentru Hitler și Antonescu.

Uniunea Tineretului Comunist, deși în adîncă ilegalitate, deși a avut de înfruntat teroarea sălbatică a clicii fasciste a lui Antonescu, n-a dezarmat.

Ea a mobilizat și organizat luptele tineretului român contra politici de trădare a legionarilor și a clicii lui Antonescu. Ea a arătat că adevăratul dușman al tineretului este Garda de Fier, este Antonescu și toate slugile lui Hitler din țară, că împotriva lor trebuie dusă o luptă necruțătoare.

Prin actul istoric de la 23 August s-a deschis drumul pentru eliberarea Ardealului de Nord, pentru ca poporul român să contribuie alături de Armata română și Armata roșie la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste și distrugerea la noi în țară a trădătorilor legionari și antonescieni.

Tineretul trebuie să deponă toată energia sa pentru a contribui la grăbirea victoriei forțelor Armatei române, Armatei roșii și armatelor aliate.

Dar legionarii, slugile lui Hitler, caută să stea în calea luptei tineretului român. Ei se mai află în căminele de ucenici, în fabrici, în sate, în școli și în universități. Ei trebuie să fie izgoniți și nimiciți. Tineretul trebuie să dea tot ajutorul pentru curățirea aparatului de stat și a tuturor instituțiilor de elemente legionare și prohitleriste.

Dar pentru ca lupta să poată fi dusă cu succes, tineretul trebuie să se organizeze în grupe patriotice peste tot, în fabrici, sate, cartiere, în cămine, școli și universități. Este nevoie de muncă, de educație patriotică și democratică a tineretului, pentru a șterge urmele lăsate de propaganda legionară hitleristă.

Uniunea Tineretului Comunist va depune toată energia sa pentru a contribui la educarea tineretului în spiritul luptei

Noiembrie 1944. Nicolae Ceaușescu la trei luni după eliberarea României, vorbește tinerilor comuniști

patriotice antifasciste. Noi nu putem uita pe tînărul comunist **Sirbu Filimon**, și pe toți tinerii patrioți asasinați mișelește. Pentru ca acest lucru să nu se mai repete, noi vom lupta alături de clasa muncitoare și de poporul român pînă la completa nimicire a Germaniei hitleriste, a legionarilor și prohitleriştilor români. Noi vrem ca alături de clasa muncitoare și de poporul român tineretul să contribuie la clădirea unei României adevărat libere, democratice și independente. Uniunea Tineretului Comunist, prin munca sa de mobilizare și organizare a luptei tineretului român, prin munca sa de educare a tineretului în spirit democratic antifascist, va contribui în mod efectiv de a face din tineret un factor activ în producție, în știință și cultură. Educat în spiritul luptei antifasciste consecvente, tineretul va contribui la lărgirea și apărarea libertăților democratice. Numai așa poporul român va putea privi cu încredere în viitor, fiind sigur că fiii săi vor ști să aperse cu viața lor libertățile și drepturile cîștigate.

(„Scînteia”, an I, nr. 1, 21 septembrie 1944)

...Dintr-o cronică a jertfei și demnității comuniste

N. TOMOȘ, G. URECHE, M. AL. ȘTEFAN

„Comuniștii trebuie să fie, în mijlocul întinericului, scintele care, luminind la început puțin, se vor transforma într-un foc mare, la lumina căruia se va încălzi întreaga lume muncitoare”. Așa îi portretiza pe revoluționarii comuniști Leonte Filipescu. Se afla printre participanții la prima mare confruntare dintre comuniști și organele represive burghezo-moșierești. * La 13 aprilie 1922 el a fost ucis de către autorități sub pretext că „a încercat să fugă de sub escortă”.

Comuniștii și uteciștii — devotați până la sacrificiu cauzei clasei muncitoare și intereselor poporului român — porniseră pe drumul aprigei bătălii, înfruntând tribunalele militare, lagărele, închisorile și plutoanele de execuție. Numeroase sînt documentele care au consemnat momentele dramatice ale acestei epopei. Numeroși sînt fiii marelui curaj comunist care și-au pus în întregime și cu înălțătoare pasiune revoluționară viața în slujba intereselor de libertate și dreptate, ale fericirii poporului român. Evocăm în paginile noastre doar cîteva momente ale neînflicatei înfruntări a teroarei de clasă sub care s-a desfășurat marea și nobila luptă a comuniștilor și uteciștilor. **

Abia ieșită din închisoare, Elena Filipovici a fost arestată, în noiembrie 1922, sub acuzația de a fi publicat un articol care „îdeamnă la nesupunere către autorități”. În septembrie 1923 a fost arestată pentru a treia oară, datorită activității revoluționare desfășurată în rîndul femeilor. Supusă unui tratament barbar, Elena Filipovici a răspuns cu demnitate anchetatorilor: ***

„Fiecare membră a comisiei de propagandă printre femei lucrăm conform instrucțiunilor primite de la partidul comunist din care facem parte, pentru a aduce cît mai multe femei în sindicat, ca apoi, după ce vor căpăta cunoștințe socialiste, să facem din ele membre ale partidului...”

Deși încă la începuturile existenței, P.C.R. reușise să se organizeze, avînd în rîndurile sale oameni de nădejde, disciplinați și devotați. Mișcarea revoluționară de tineret, îndrumată și condusă de partid, forma un detașament viguros și activ. La scurt timp după crearea partidului o serie dintre cadrele sale tinere au fost în-sărcinate să activeze în rîndurile mișcării de tineret: Lucrețiu Pătrășcanu, Elena Filipovici, Nicolae Popescu-Doreanu, Gheorghe Stoica, I. Orosz, Ștefan Teodorescu etc.

„...Au fost ani de multă suferință și lupte grele, înfrîngînd lungi perioade de teroare — își amintea Lucrețiu PătrășcanuPrima închisoare am făcut-o la Jilava, în 1924. Eram în vacanță, venit din Germania. N-am stat mult, dar n-am ieșit de acolo decît în urma unei greve a foamei de 21 zile, dintre care ultimele 5 zile au fost și de grevă a setei. De la închisoare am trecut, deci, la spital, cu un început de uremie... Am fost dus, împreună cu Sașa Dobrogeanu-Gherea, care și el se afla în greva setei, la Spitalul militar. Am fost puși într-o cameră cu 4 nebuni, bolnavi de paralizie generală. Simplu act de perversitate sau act de răzbunare ?

* Vezi articolele consacrate procesului din Dealul Spirii, în „Magazin istoric”, nr. 5/1971 și nr. 1/1972.

** În ultimul timp, în împlinirea semicentenarului Uniunii Tineretului Comunist au văzut lumina tiparului o serie de lucrări care înfățișează abnegatia cu care s-au avîntat revoluționarii educați de P.C.R. și U.T.C. în marile bătălii de clasă: File din istoria U.T.C.: Josza Bela; Drum lung, bătut de gloanțe etc.

*** La elaborarea acestor evocări, autorii au folosit atît presa vremii, o serie de lucrări publicate, cît și numeroase documente și materiale din arhive, inclusiv ale organelor represive ale statului burghez, precum și numeroase mărturii ale participanților la evenimentele.

Elena Filipoviči

Grigore Preoteasa

Gheorghe Rădulescu

N-aș putea spune. Dar motivul invocat era, fără îndoială, puternic: din tot spitalul, camera aceea era singura care avea grății la fereastră. În adevăr, după trei săptămâni de grevă a foamei și 5 zile de greva setei, primejdia evadării era iminentă...

De altminteri, am peregrinat prin multe închisori. Am cunoscut beciurile Prefecturii Poliției, adevărate camere de tortură ale Siguranței... Am fost la Văcărești, la Jilava; am cunoscut închisoarea de la Brașov, lagărele de la Miercurea Ciucului și Tirgu Jiu, domiciliul forțat de la Poiana Țapului..."

Uniunea Tineretului Comunist luase ființă la 19-20 martie 1922. Înseși autoritățile represive — prin intermediul inspectorului de poliție Z. I. Husărescu — recunoșteau de la început capacitatea de organizare a partidului, disciplina membrilor săi și puterea sa de influență în rîndul maselor de oameni ai muncii:

„Totul în această mișcare rulează ca o mașină perfect de bine montată. Fiecare agitator principal are pe lângă el un tovarăș sau doi, la fel inițiați, care-l înlocuiesc imediat ce dispăre. În locul organizațiilor prăbușite răsar ca din pămînt altele noi, cu alte elemente, tot atît de bine inițiate și mașina rulează. Pentru reușita acțiunilor lor se adaptează mediului, iar tactica lor de luptă variază după împrejurări, după regiunile unde se aplică și categoriile sociale asupra cărora se exercită”.

Aprilie 1924: o ordonanță zadarnică...

Aprecierile de mai sus erau făcute în 1925, la numai un an după scoaterea partidului comunist și a tuturor organizațiilor sale în afara legii. Ordonanța din aprilie 1924 care interzicea activitatea P.C.R. și a tuturor organizațiilor conduse de partid fusese urmată de arestarea unui mare număr de frunțași revoluționari. Într-un manifest al C.C. al U.T.C. din 29 iunie 1924 se spunea:

„Momentele de acum sînt hotărîtoare. Dacă voi [membrii organizației — n.r.] vă veți pleca în fața teroarei și veți lăsa să fim stîlciți, clasa muncitoare va pierde mult, va pierde ceea ce va pierde pomul căruia i se taie mugurii”.

Mișcarea revoluționară din România nu putea fi stăvilită printr-o ordonanță.

„Desigur că — arăta circulara C.C. al U.T.C. din iulie 1924 — luptătorii sinceri pentru dețronarea regimului burghez și întronarea comunismului nu pot fi speriați de dizolvări. Vom continua lupta noastră cu o dublă energie! Dacă este imposibil de a activa legal, vom lucra ilegal”.

Miron Constantinescu

Constanta Crăciun

Justin Georgescu

...În toamna anului 1925, un mare număr de conducători ai mișcării revoluționare au fost arestați. Printre aceștia se afla și Nicolae Popescu-Doreanu, pe atunci membru al conducerii U.T.C.:

„Treisăptămini la rind — relate el* — am fost forțat să string în creier, ceas cu ceas, loviturile crâncene cu rinca sau cu ciomagul, gemetele și horcăiturile de moarte ale victimelor schingiuite și, pe deasupra tuturor, sălbatic, perseverent și mereu același, țipătul isteric al comisarului:

— Îscălești ?”

Uriușul aparat represiv** n-a putut stăvili lupta maselor populare, conduse de comuniști, pentru dreptate socială și libertate națională.

...1932. Noaptea de 30 aprilie spre 1 mai. Uteciștii din Moreni primiseră sarcini speciale în vederea sărbătoririi zilei de 1 Mai. Se lucra de zor, în cea mai deplină conspirativitate. În dimineața marii sărbători, pe toate sondele și pe rețelele de curent electric fluturau stegulețe roșii. Jandarmeria a intrat în alertă, mobilizându-și toate forțele pentru înlăturarea lor. Dar truda ei s-a dovedit zadarnică. Ce se întâmplase ?

* Vezi și „Magazin istoric”, nr. 3/1971.

** Imediat după crearea Partidului Comunist Român, un uriaș aparat represiv a fost instituit și pus în funcțiune împotriva avangardei marxist-leniniste a clasei muncitoare și a celorlalte organizații conduse de P.C.R. Încă în anul 1922, în cadrul Siguranței Generale s-a constituit Brigada III, cu sarcina exclusivă de a se ocupa de „problema muncitorească”. În cadrul unităților teritoriale de poliție și în Prefectura Poliției Capitalei s-au înființat grupe, birouri și servicii, cu personal specializat pentru depistarea, arestarea, anchetarea și percheziționarea membrilor partidului comunist și ai mișcării revoluționare de tineret.

În cursul anilor 1923-1924, încă înainte de scoaterea în afara legii a P.C.R. de către autoritățile burgheze efectivele Brigăzii III au fost mult sporite.

„Mărirea personalului la Brigadă — declara un polițist care activase în serviciile anticomuniste de la început și până în 1944 — se datorase faptului că efectivul cu care a fost înființată nu putea face față situației, întrucât mișcarea comunistă, chiar după dizolvarea partidului, nu a încetat...”

Scoaterea în afara legii a P.C.R. și a U.T.C. a prilejuit brigăzii trecerea la efectuarea unor arestări masive și la organizarea, împreună cu organele Consiliului de Război, a anchetării conducătorilor comuniști și deferirii lor instanțelor de judecată.

Între anii 1925-1927 Brigada III, în colaborare cu birourile anticomuniste din Galați și din alte câteva centre din țară a efectuat numeroase arestări îndeosebi în rîndurile participanților la Conferința națională a tineretului comunist, ținută în toamna anului 1925 în orașul de pe Dunăre. Printre aceștia se afla și N. Popescu-Doreanu, semnalat încă anterior în documentele Siguranței ca „aprig propagandist comunist... membru al Comitetului Executiv Central al Cercului Tineretului Socialist, pendinte de partidul comunist”.

Fată de amploarea mișcării muncitorești în anii 1929-1933, Siguranța a luat noi măsuri de întărire a efectivelor sale. În locul brigăzilor s-au înființat echipe speciale, al-

Vasile Tudose

Elena Pavel

Constantin Godeanu

Fiecare dintre stegulețe avea la unul din colțuri, legată cu sfoară, o cutiută metalică în care fusese introdus pietriș, tocmai pentru a putea fi aruncat la înălțimea respectivă și a-i permite să rămână agățat. Crezind că în cutiute se află exploziv, jandarmii le-au lăsat acolo până a doua zi, când a sosit o grupă de militari genști pentru a le înlătura. Astfel, în ziua de 1 Mai, steagurile roșii au fluturat triumfătoare deasupra Morenilor.

Printre cei care avuseseră ingenioasa idee, se aflau uteciștii Cocu Mănescu, Gh. Popescu și Nicolae (Nicu) Moraru — pe atunci membru al Județenei P.C.R. Prahova și responsabil cu munca U.T.C. în plasa Moreni.

„Erolism și curaj demn de tînăra gardă a proletariatului revoluționar”

1933 — moment culminant al luptei clasei muncitoare împotriva exploatării din anii marii crize economice*. În ianuarie-februarie ridicării la luptă a proletariatului român burghezia i-a opus detașamentele de polițiști și unități militare

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 2/1968.

cătuțe dintr-un număr mult mai mare de agenți proveniți dintre polițiștii care dăduseră pînă atunci suficiente dovezi de anticomunism, distingîndu-se prin brutalitate și lipsa oricăror scrupule. A fost creată o grupă specială, cu misiunea de a-i „filia” pe cei despre care Siguranța avea bănuiele că ar face parte din P.C.R. sau U.T.C. Această grupă a fost constituită din oameni care nu mai lucraseră în „problema anticomunistă” și, deci, cel puțin teoretic, nu erau cunoscuți de către cei urmăriți. Li se impuseseră un program de lucru special: li se interzicea intrarea în sediile Siguranței; pentru predarea rapoartelor și primirea misiunilor foloseau un sediu conspirativ. De asemenea, nu li se admitea participarea la anchetarea și interogarea celor arestați.

Siguranța a cunoscut modificări substanțiale după instaurarea dictaturii antonescogene-legionare (septembrie 1940). În reprimarea mișcării comuniste, generalul Antonescu și bandele legionare au lucrat mîna în mîna. În cadrul poliției de stat au fost angajați indivizi fanatici, provenind din organizațiile legionare — „suflete de asasinii cu revolvere în mîna și buzunare, canalii care aduc dezmățul și teroarea” — cum îi caracteriza Nicolae Iorga. Infiltrarea legionarilor în Poliție și Siguranță s-a produs nu numai în aparatul central, ci și la nivel inferior. Ministru de Interne a devenit generalul C. Petrovicescu, legionar notoriu, iar Direcția Generală a Siguranței a început pe mîna lui Alexandru Ghica, alt fanatic legionar. Paralel cu poliția oficială a început să funcționeze așa-numita „poliție legionară”. A apărut un nou „serviciu de siguranță” dependent, exclusiv, de „poliția legionară”, care și-a instalat sediul la etajul V al Prefecturii Poliției Capitalei.

Nici Antonescu nu s-a lăsat mai prejos. În urma demonstrației antifasciste organizată de P.C.R. la Piața Obor, în 3 noiembrie 1940, a dat următoarea rezoluție: „05.XI. Orice manifestare de dezordine va fi reprimată cu arme. Se vor stabili inițiatorii și organizatorii. Aceștia vor fi condamnați la muncă silnică pe viață. DACĂ NU ESTE LEGE SĂ SE FACĂ IMEDIAT.”

care au tras în carne vie. Alături de muncitorii vîrstnici, tineretul proletar a participat activ la toate fazele luptei, răspunzînd chemării lansate de partid:

„Săriți în ajutorul ceferiștilor, ajutați-i la luptă, căci ei luptă pentru piine. Revendicărilor pe care ei le pun sînt și revendicările voastre. Lupta lor e a tuturor muncitorilor din țară“.

Tinerii, în frunte cu uteciștii, au format gărzi și pichete de autoapărare, au intrat în comitetele de acțiune, au desfășurat pancarte cu lozinci revoluționare.

Represiunea s-a dezlănțuit cu furie în dimineața zilei de 16 februarie. Printre primii căzuți se afla și tînărul utecist Vasile Roaită. Deși avea trupul sfirtecat de gloante, mîinile sale au rămas înleștate pe lanțul sirenei care dăduse semnalul. La Institutul Medico-Legal, pe coperta dosarului său, s-a scris:

**„Vasile Roaită, cauza morții: rănirea stomacului prin armă de foc și hemoragie internă.
Omor scuabil.“**

C.C. al P.C.R. arăta, în iulie 1933, că luptele din februarie „la care tineretul muncitor a luat parte activă, dovedind un eroism și curaj demn de tînăra gardă a proletariatului revoluționar, au scos în evidență rolul crescut al U.T.C.“, iar acesta „a devenit un ajutor al partidului în lupta sa pentru cucerirea majorității clasei muncitoare“. Tineretul revoluționar a declanșat o amplă mișcare pentru apărarea și eliberarea revoluționarilor arestați. În cadrul acestei mari acțiuni, tînărul Nicolae Ceaușescu a desfășurat o activitate deosebită. În 1933, la 23 noiembrie, a fost arestat și deferit Tribunalului Ilfov, sub inculparea de „incitare la grevă“ și răspîndirea unor manifeste împotriva „ordinii de stat“. Era la prima confruntare cu poliția. La scurtă vreme după punerea sa în libertate, a devenit membru al organizației revoluționare de tineret și unul dintre activiștii săi de seamă din București. La mijlocul lunii iunie 1934, la Craiova, a început rejudicarea procesului conducătorilor ceferiști și petroliști*. Din inițiativa Comitetului Național Antifascist, în care Nicolae Ceaușescu reprezenta organizația tineretului revoluționar, în întreaga țară s-a desfășurat o amplă campanie de solidarizare cu cei judecați.

Arestat în timpul uneia din raziile efectuate la Craiova de către poliție, el a declarat că fusese trimis de muncitorii Capitalei pentru a se prezenta la audiere și „să facă declarații favorabile ceferiștilor implicați în proces“, după cum precizează un document al Siguranței. Împreună cu el fuseseră arestați încă trei tineri, Vasile Gabor, Vasile Pogăceanu și Ion Brad, care strînseseră și voiau să aducă la proces liste de subscripție și scrisori de protest semnate de muncitori și cetățeni de diferite convingeri. Toate acestea au determinat pe anchetatori să-i trimită pe arestați în fața Parchetului Tribunalului Dolj. Au fost puși în libertate, dar Ministerul de Interne adresa o notă Prefecturii Poliției Capitalei, atrăgîndu-i atenția să ia „măsurile de rigoare“ împotriva tînărului comunist Nicolae Ceaușescu, care se

* Vezi „Magazin istoric“ nr. 2/1971.

Și legea s-a făcut foarte repede, fiind publicată în „Monitorul Oficial“, nr. 267 din 13 noiembrie 1940.

După datele raportate de Siguranță, re lîngă comuniștii arestați anterior, între 15 noiembrie — 15 decembrie 1940 au fost arestați 34 comuniști și uteciști, iar între 15 și 25 decembrie alți 32, acuzați de răspîndire de manifeste și broșuri comuniste, afișări de lozinci etc. Între 13—19 ianuarie 1941, poliția antonesciană-legionară a mai arestat încă 24 uteciști.

După lichidarea rebeliunii legionare, Antonescu a eliminat elementele gardiste din cadrul aparatului represiv, numind în posturile cheie oameni săi de încredere. În perioada 1941-1944, Siguranța a primit misiunea de a zădărnici lupta comuniștilor împotriva războiului hitlerist pentru răsturnarea regimului antonescian și întoarcerea armelor contra națiilor teritoriale modalitatea de timp, conducerea Siguranței lăsase la latitudinea fiecărei unități teritoriale modalitatea de a-și organiza activitatea de reprimare a comuniștilor și uteciștilor. În 1943, în urma grelelor înfrîngerii suferite de statele fasciste pe fronturi și intensificării acțiunilor cu caracter antifascist, a fost elaborat Ordinul și planul general de informații pe anul 1944, obligatoriu pentru toate organele represive din țară. Un capitol principal era rezervat luptei împotriva comuniștilor și uteciștilor. „Pentru preîntîmpinarea acțiunilor nefaste pe care propaganda comunistă în vederea creării Frontului Unic Patriotic ar putea-o avea asupra populației nevoiașe de la sate și orașe, precum și îndeosebi asupra muncitorilor din întreprinderi — se preciza în document — este necesar a se lua măsuri de strictă supraveghere“.

În înleștarea crîncenă cu organele represive ale regimului burghezo-moșieresc, clasa muncitoare din România, partidul său revoluționar au plătit un greu tribut. Mulți comuniști au fost executați pentru convingerile lor, sute și sute au fost supuși regimului barbar din închisori și lagăre. Dar oricît de drastice au fost măsurile represive, nici Siguranța, nici plutoanele de execuție n-au putut cîntîi credința în idealul comunist a celor care luptau în primele rînduri ale milioanei de asupriți și exploatați.

făcuse vinovat „de adunare de adeviziuni de solidaritate a muncitorilor cu ceferiștii condamnați în procesul de rebeliune...”

În ziua de 26 august 1934 a fost arestat din nou și trimis în fața Consiliului de Război al Corpului 2 Armată, acuzat de răspindire de manifeste și acțiuni contra regimului. În 17 septembrie, același an, a suportat o nouă arestare, învinuit de participare la o întrunire antifascistă „ținută fără autorizația Prefecturii de Poliție sau a Corpului 2 Armată”. O nouă punere în libertate. Pentru câtă vreme?

Lupta antifascistă a tineretului român a găsit în Nicolae Ceaușescu un conducător neobosit, un organizator de inițiativă. Comitetul Național Antifascist a sprijinit crearea unui Comitet Antifascist al Tineretului. U.T.C. a devenit nucleul noii organizații, care în scurt timp și-a creat secțiuni în diferite centre ale țării, stringând laolaltă tineri muncitori, țărani, elevi, studenți. Tineretul studios, condus de uteciști, a desfășurat o susținută campanie împotriva curentelor extremiste de dreapta din universități, pentru o viață studențească democratică. Printre conducătorii studențimii antifasciste din acei ani s-au remarcat Grigore Preoteasa, Manea Mănescu, Gheorghe Rădulescu, Miron Constantinescu, Alexandru Birlădeanu, Corneliu Mănescu, Constanța Crăciun, Ion Vințe, Ion Dragomirescu etc.

Frontul Studențesc Democrat* — al cărui președinte era Gheorghe Rădulescu — reunea forțele progresiste ale tineretului din mediul universitar (uteciști, social-democrați, tineri din alte partide, animați de convingeri antifasciste, democrate, studenți români și dintre naționalitățile conlocuitoare), ducând o luptă curajoasă pentru apărarea democrației, pentru dreptul la cultură, împotriva reacțiunii și obscurantismului legionar.

În noiembrie 1934, organele represive burgheze au interzis toate publicațiile cu caracter antifascist. Sub pretext că prezintă „pericol pentru existența și conservarea statului”, Comitetul Național Antifascist și Comitetul Antifascist al Tineretului, împreună cu alte 32 organizații democratice, au fost scoase în afara legii.

La 13 noiembrie, o delegație formată din Petre Constantinescu-Iași, Scarlat Callimachi, Mihail Roller (din partea Comitetului Național Antifascist), Constantin Popovici, Ștefan Voitec, Ilie Dumitru (din partea Partidului Socialist-Unitar), A. Lepădatu și Nae Alexe (din partea Ligii Muncii) s-a prezentat la Ministerul de Interne pentru a protesta împotriva maltratării la Poliția Capitalei a lui Nicolae Ceaușescu și a „numeroaselor acte abuzive și ilegale comise de organele în subordinea d-voastră, pe cuprinsul întregii țări” („Dimineața”, din 14 noiembrie 1934).

Nicolae Ceaușescu — căruia i se interzisese să locuiască în Capitală — continua să se afle în primele rânduri ale militanților antifasciști. În 1936 era secretar al Comitetului regional Prahova al U.T.C. În timp ce participa la o ședință conspirativă a fost arestat.

„...În vîrstă de optsprezece ani, domiciliat în București, strada Vasile Lascăr — glăsuia ordonanța de trimitere în judecată — este membru activ, agitator și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de multă vreme ca atare de autoritățile Siguranței și Justiției”.

A fost întemnițat la Brașov și implicat într-un proces de mare răsunet, înscenat unui grup de antifasciști din județele Prahova și Dimbovița, arestați de autorități. În acest proces s-au vădit din plin personalitatea și înaltul său simț politic.

După pronunțarea sentinței, Nicolae Ceaușescu a fost întemnițat la Doftana. În 1939 Nicolae Ceaușescu era numit secretar general al U.T.C. și se afla în fruntea activității eroice de reconstituire — după indicațiile partidului comunist — a organizației revoluționare a tineretului.

Demnitate și încredere

...Pe la mijlocul anului 1934, organele de Siguranță, sesizate că în casa de pe str. Liniștei nr. 1, București, urma să se țină o ședință cu participarea cadrelor de conducere ale U.T.C., au pus imobilul respectiv sub supravegherea grupeii de „filaj”. Cîteva zile și nopți în șir agenții n-au observat nimic suspect. Se renunțase

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 5/1969.

la întrunire, sau informația fusese falsă? Descinderea în clădirea respectivă și anchetarea locatarilor au avut un rezultat neașteptat. Din declarații reieșea că, într-una din nopțile precedente, mai mulți tineri s-au strecurat în casă, au stat o vreme și apoi au părăsit-o în aceeași noapte...

Deci adunarea avusese, totuși, loc. Uteciștii supravegheaseră, la rîndul lor, clădirea (dar mai discret), descoperind locurile în care erau postați agenții, orele la care se schimbau, punctele slabe ale sistemului lor de supraveghere; astfel ei au reușit să intre în casă și să fină ședința.

...Ianuarie 1935. Grigore Preoteasa, fruntaș al studențimii comuniste, a fost arestat și condamnat. Timp de doi ani a stat înmormântat la Jilava, Doftana și Craiova. Încercînd, în 1937, după eliberare, să reia cursurile Facultății de Litere, pe care le întrerupsese datorită arestării, a fost exmatriculat pentru convingerile sale comuniste. De altfel, nu era singura măsură luată de autoritățile represive împotriva sa. După o scurtă perioadă de libertate, în 1940 și '41, a fost internat în lagărele de la Miercurea Ciuc, Caracal și Tirgu Jiu.

„A fi antifascist nu este nici o vină, dimpotrivă, aceasta înseamnă a-ți iubi cu adevărat patria”,

declara cu demnitate utecistul Fillmon Sirbu*, în fața completului de judecată care îl condamnase, în 1936, la 6 luni închisoare, pentru activitatea sa antifascistă.

„Ridicîndu-ne toți ca unul, pentru ajutorarea și sprijinirea poporului spaniol și a guvernului său legal, noi, poporul român, luptăm în același timp și contra asupritorilor noștri, pentru muncă, piine, pămînt, pace și libertate”.

Cu această convingere, tînărul comunist Constantin Burcă a plecat în Spania, înrolîndu-se în Brigăzile internaționale. La 31 decembrie 1936, Batalionul 9 din Brigada 14, a opus o dirză rezistență fasciștilor. În timpul acelei înclîștări a căzut eroic și tînărul revoluționar român, care abia împlinise 24 ani.

...În august 1940, Vasile Tudose — instructor al organizației P.C.R. București pentru organizarea tineretului din Atelierele C.F.R. — a fost arestat, împreună cu alți uteciști, care pregăteau o acțiune în vederea zilei de 4 august — declarată zi de luptă împotriva războiului și fascismului.

„Avea o influență atît de puternică asupra mea, ca și asupra tuturor celorlalți — își amintea unul dintre arestați — încît mărturisesc că, întîlnindu-l acolo, deși l-aș fi dorit afară, am avut mai multă încredere în mine, știindu-mă aproape de Tudose; mă simțeam mai puternic”.

În condițiile înăsprii represiunilor s-a pus cu acuitate problema disciplinei de partid :

„Dacă în țările în care există mișcare legală, disciplina este necesară..., apoi în România ea este cu atît mai necesară, fiindcă mișcarea se găsește în condiții specifice, ilegale. Fără disciplină mișcarea comunistă devine absurdă...”

precizau în acest sens instrucțiunile C.C. al P.C.R. Indicațiile erau obligatorii pentru fiecare membru în parte, fiind respectate cu strictețe. Chiar organele de Siguranță recunoșteau disciplina și organizarea mișcării comuniste ilegale :

„Sînt discreți, solidari și disciplinați — nota unul dintre inpec-tori. Cel arestat trece peste grija de soarta sa și peste suferințele-i proprii, primul său gînd fiind să prevină pe tovarășii dinafară... Dacă se servesc de nume conspirative, cunosc pe dinafară biografia falsă, prepară dinainte răspunsurile la chestiunile ce li se pun... și numai după ce trece un timp, în care ei socotesc că orice măsuri din partea autorităților rămîn zadarnice, încep a face unele declarații și acelea insuficiente, cu scopul de a deruta cercetările”.

* Vezi și „Magazin istoric”, nr. 2/1972.

Împotriva întinericului

Septembrie 1940. Pentru poporul român începea, prin instaurarea regimului de dictatură legionaro-antonesciană*, una din cele mai întinse perioade din istoria sa. Dacă și până atunci Siguranța și alte organe de reprimare dăduseră dovadă de mult zel în prigonirea comuniștilor și uteciștilor, după această dată ele s-au dezlănțuit folosind din plin elementele legionare din aparatul de stat.

Chestura Poliției din Arad încăpuse pe mina legionarilor. Printre comuniștii arestați se afla și Ocsko Tereza.**

„La câteva zile după arestare, Preda Corneliu [chestor legionar — n.r.], cu ocazia unei întâlniri avute cu legionarii Rădășan N. și Taran I., le comunică acestora că are arestat un grup comunist, printre care și o fată tină care refuză să declare despre activitatea ei comunistă... Propune [celor doi] să meargă cu el la chestură ca să o ancheteze împreună... Văzând că nu o poate determina să vorbească, Ocsko Tereza este întinsă pe o masă cu fața în jos. Preda Corneliu îi aplică lovituri groaznice pe tot corpul, începând de la tălpile picioarelor până la cap. Cu toate torturile la care este supusă, Ocsko Tereza nu vorbește... În ciuda acestor schingiuri, Ocsko Tereza n-a scos nici un cuvânt, dar în urma bătăilor groaznice a murit în miinile asasinilor...”

Încă în noiembrie 1940, Jandarmeria remarca „strinsele legături dintre tinerii comuniști de la orașe cu cei de la sate, primii fiind cei care determină activitatea și inițiază pe săteni”, desfășurând o „intensă propagandă în rândurile muncitorilor, ostașilor concentrați, soțiilor concentraților, îndemnând pe femeile concentraților să pornească cu copiii spre cazarmă, cerind demobilizarea soților”.

În ianuarie 1941, cu câteva zile înainte de declanșarea rebeliunii legionare, organele Siguranței din Galați au descoperit o organizație comunistă în care activau muncitori din acest oraș și din Brăila. Au fost arestați peste 20 tineri (muncitori, tehnicieni, funcționari), băieți și fete. Adunați în beciul Siguranței, li s-a aplicat un tratament deosebit de aspru, pentru a-i determina să vorbească.

Tucman N.: „...Schingiurile constau din variate metode de tortură, printre care cele mai des aplicate au fost: imobilizarea corpului și bătaia la tălpile picioarelor cu vîna de bou, lovirea pe tot corpul în mod sistematic cu bastonul de cauciuc și vergi de fier, izbirea cu capul de pereți, lovituri în cap etc.”

Și acum cuvîntul comisarului:

„Recunosc că în timpul anchetei comisarul Tismănianu [subaltern al său — n.r.] a bătut cu bastonul de cauciuc la tălpi pe Marga V. (Dobre) și tot în prezența mea comisarul Tismănianu a dat ordin agentului Son Aurel să-l ducă la beci pe arestatul Miron Constantinescu și să-l bată pentru ca să-l facă să vorbească și să recunoască învinuirile ce i se aduceau...”

În noiembrie 1940, sub conducerea directă a comisarului Cernăuț, fusese arestat tînărul comunist Gheorghe Vereș Șandru, care avea să declare următoarele în legătură cu anchetarea sa:

„...Din ordinul lui Cernăuț Iosif, Sfet [agent de Siguranță — n.r.] m-a bătut cu minerul de la pistol în cap și piept, pînă mi-a dat singele pe gură. În timpul cercetărilor am fost amenințat cu pistolul și că voi fi împușcat...”

...Noapte de ianuarie 1941. Trei legionari și un agent de poliție au dat năvală în casa lui Constantin David***. În curînd au sosit încă două camioane, pline cu

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 11-12/1970 și 1/1971.

** Vezi „Magazin istoric”, nr. 11/1970.

*** Ibidem.

huligani legionari. Constantin David a fost luat și aruncat într-o mașină, care l-a transportat la Prefectura Poliției. „Nu am nimic de declarat!” — le-a spus de nenumărate ori anchetatorilor. Dar „poliția legionară” își însușise prea bine lecția crimei. Corpul neînsuflețit al eroului comunist a fost găsit după aproape o lună de zile abandonat în apropiere de comuna Pantelimon.

Pentru o Românie liberă și democratică

Întregul cortegiu de bestialități și crime legionare, care au lovit în primul rând în comuniști și uteciști, în forțele democratice și progresiste, nu a putut opri lupta tineretului revoluționar, care a răspuns misiunii încredințate de partid, de a se mobiliza alături de celelalte forțe progresiste la luptă antifascistă, împotriva războiului, pentru independența țării.

La 1 noiembrie 1941, Serviciul de Siguranță din Prefectura Poliției Capitalei a arestat un grup de 14 comuniști și uteciști.

„Cum am fost adusă, Sava Dumitrescu a ordonat ducerea mea la beci ca să fiu bătută — declara Ilca Wasserman. Ca urmare la acest ordin am fost descălțată, așezată pe o bancă cu fața în jos și bătută la tălpi cu vina de bou și bastonul de cauciuc... Am înșinat și ei mă duceau la duș pentru ca apoi să continue bătaia pe corpul ud... După ce am fost bătută la tălpi [s-a ordonat] ca să fiu dusă în altă cameră și acolo am fost azvirlită de la un perete la altul în pumnii agenților ce erau postați la perete... Am fost luată de Balici și supusă unor noi cazne: a luat țigara și mi-a ars pleoapele, apoi mi-a băgat ace sub unghiile degetelor de la mină... Balici a venit cu o căldare în care se afla apă clocotită, m-a descălțat, m-a legat de bancă și a început să-mi taie pielea picioarelor cu o lamă... După aceasta mi-a introdus picioarele în apa clocotită, în care introdusese sare, și mi-a opărit picioarele...”

Puterea de rezistență a arestatei, dîrzenia sa în fața anchetatorilor, l-au determinat pe șeful Serviciului de Siguranță din Prefectura Poliției Capitalei să consemneze într-un raport:

„Numita a refuzat cu încăpăținare să răspundă. Acest mutism este caracteristic comuniștilor... care au instrucțiuni să reziste cîteva zile oricăror presiuni, pentru a se da posibilitatea complicilor în libertate să dispară și să distrugă materialul compromițător”.

Ancheta s-a sfîrșit cu un eșec pentru Siguranță.

...15 noiembrie 1941. Serviciul Special de Informații trimitea o notă Abwehru-lui în care se spunea:

„In cursul ultimelor luni, Centrala Partidului Comunist din România a luat măsuri în scopul de a împiedica aprovizionarea trupelor de pe frontul de est cu materialele și combustibilul necesar mersului operațiunilor, vizîndu-se îndeosebi industria petroliferă, întreprinderile de interes utilitar și transporturile pe căile ferate...”

Pentru îndeplinirea acestor misiuni a fost creată în București o secție specială denumită «Resortul tehnic de sabotaj», cu misiunea de a coordona și conduce pe teren activitatea nucleelor comuniste, procurîndu-le materiale și instrucțiunile necesare”.

Înginerul chimist Francisc Panet, care confecționa, în cadrul „Resortului tehnic”, materialele explozive necesare acțiunilor de sabotaj, a fost arestat la 3 noiembrie, împreună cu alți colaboratori, printre care și soția sa, Lili. În termen de două săptămîni, grupul a fost „anchetat”, condamnat la moarte și executat.

...Noaptea de 24 spre 25 februarie 1942. Pe strada Piscului, farurile unei mașini sfîșiau întunericul. Era mașina agenților care veniseră să-l ridice pe tînărul tipograf Pompiliu Ștefu. În aceeași noapte a fost arestat și Nicolae Mohănescu.

Amândoi lucrau la Imprimeria Națională și, partidul le încredințase sarcina de a conduce o tipografie ilegală. Anchetatorii n-au putut afla nimic. Cei doi au refuzat să vorbească. A urmat apoi un simulacru de proces. În urma căruia s-a pronunțat, la 3 martie 1942, sentința: condamnați la moarte... Au fost transportați la Jilava. În a 25-a zi, plutonul de execuție s-a aliniat îndreptînd armele ucigătoare spre piepturile celor doi tineri comuniști.

...În septembrie 1942 a fost arestat și trimis în fața Curții Marțiale un grup de 19 comuniști și uteciști, printre care se aflau Constanța Crăciun, Ion Vințe și Gheorghe Thomas, membri ai C.C. al U.T.C., Vasile Dumitrescu ș.a. „Anchetarea acestor elemente a durat 30 de zile și nopți de muncă continuă a 4 ofițeri și 9 agenți de poliție” — raporta șeful Biroului II. Anchetarea arestaților, cu toate schingiuirile, a rămas fără urmări.

„În beciurile Prefecturii — declara Vasile Dumitrescu — am văzut pe antifascistul Ion Vințe... A fost torturat aproape o lună de zile, în cursul căreia a fost ars cu țigara, tăiat cu lama de ras pe fese, scoase unghiile...”

Despre arestarea și anchetarea lui Ion Vințe a vorbit și comisarul-ajutor,

„Îmi amintesc că Ion Vințe a fost arestat în stradă și condus la Prefectura Poliției, unde s-a făcut percheziția corporală. Asupra sa s-au găsit două manifeste și niște notițe. În momentul percheziției le avea în mână și a căutat să le înghită, dar fiind surprins, i-au fost luate din mână. După aceasta Ion Vințe a dat o declarație în care recunoștea numai atât, că s-au găsit asupra sa două manifeste și notițele pe care a vrut să le înghită. Nu a vrut absolut deloc să-și declare domiciliul, cu toate insistențele anchetatorilor. Deși a fost bătut de către comisarul Vasilache cu echipa lui de agenți, totuși a rezistat dîrз nedeclarîndu-și domiciliul...”

Polițiștii au recurs atunci la presiunea psihologică. Au adus, de la Lipova, la București, pe tatăl său, în speranța că în acest fel vor afla adresa. Dar, din nou eșec. Atunci, comisarul Vasilache a recurs la un truc: a publicat în ziare fotografia lui Vințe, arătînd că a decedat la spitalul Brîncovenesc în urma unui grav accident și că asupra lui nu s-a găsit nici un act de identitate; rudele sau cunoscuții săi erau invitați să ridice corpul. Comisarul avusese grijă să instaleze la morgia spitalului un grup de polițiști. Dar nici de această dată nu s-a obținut nimic: legăturile arestatului cunoșteau prea bine situația sa pentru a nu cădea în cursă.

...28 august 1942. În timp ce se deplasa spre locul de întîlnire, unde urma să se țină o întrunire conspirativă, utecistul Justin Georgescu a fost arestat. Au urmat îngrozitoarele torturi pentru a-l determina să vorbească. Dar tînărul student al Facultății de istorie din București a preferat moartea. Nu-și putea trăda colegii și prietenii, tovarășii săi de luptă și ideal. Împreună cu ei răspîndise manifeste și fluturași pe care se puteau citi lozinci ca acestea:

„Jos guvernul Antonescu, trădătorul neamului românesc; Frați români, uniți-vă; Vrem pace separată cu Anglia, Statele Unite și U.R.S.S.”.

În primăvară fusese ales în conducerea organizației U.T.C. de la Universitatea din București, remarcîndu-se prin curaj și spirit de inițiativă. A pierit tragic, în plină activitate revoluționară.

...La sfîrșitul anului 1942, Siguranța din Brașov, în colaborare cu Legiunea de jandarmi, a arestat un grup de uteciști format din elevi ai liceelor brașovene și tineri de diverse profesii.

„În ziua de 17 decembrie 1942, sub conducerea lui Brănescu, s-a efectuat percheziția domiciliară acasă la mine... După terminarea percheziției — declara tehnicianul utecist Schmidt I. — am fost dus la Siguranță, unde am întîlnit, cînd am trecut prin corpul de gardă, pe elevii cu care am avut legături... Am fost dus la biroul lui Brănescu... Și-a suflecăt minciile și m-au bătut cu schimbul pînă la leșin, cu vina

de bou, șan de cismă și lanț, precum și cu pumnii... În penultima seară, Brănescu a afirmat „Pe ăsta trebuie să-l presăm, că de el depinde înaintarea noastră în grad...” Brănescu a dat ordin să fie ținut singur în beci, unde nu am avut loc nici să șed, era ciment gol și întuneric”.

Agenții știau că Schmidt suferea de tuberculoză pulmonară.

„În luna decembrie 1942, în proces cu mine a fost și Elena Pavel — declara Elena Oeriu — care a fost bătută cu vina de bou pe pielea goală de către Dirlea Nicolae, agent. I s-a smuls părul din cap, în care au rămas locuri goale...”

După două săptămâni de torturi înfiorătoare, agenții notau :

„Este [Elena Pavel — n.r.] o comunistă fanatică și refuză să facă vreo declarație la cercetări în legătură cu rolul avut și activitatea desfășurată în cadrul mișcării comuniste”.

Justiția antonesciană a condamnat-o la 25 ani muncă silnică. Elena Pavel și-a găsit sfârșitul în celulele închisorii din Ploiești, incendiată în timpul unui bombardament, la 1 august 1943. 60 deținuți au ars de vii.

„Liniștiți-vă : va fi, în curînd, pace. O pace frumoasă. Vreme senină, pentru muncă, pentru veselie. Neștiința și nedreptatea vor dispărea. Oamenii vor învăța să-și facă datoria zîbind... Aruncați-mi versurile, dacă le socotiți zadarnice, dar cinstiți-mi mormîntul : eu am crezut într-o lume a muncii, a libertății și a păcii”.

Sînt ultimele stihuri din poemul **Cartea suferințelor** al poetului comunist Salamon Ernő — cîntăreț înaripat al prieteniei dintre români și maghiari, luptător antifascist neînfriecat. La două zile după dictatul de la Viena a primit ordin să părăsească orașul Tîrgu-Mureș. A rămas, totuși, pe loc, înfruntînd persecuțiile și teroarea autorităților fasciste horthyste. În vara anului 1942 a fost încadrat într-un detașament de muncă forțată și apoi asasinat de fasciști, la 27 februarie 1943.

Anii 1942-1943 au marcat creșterea influenței P.C.R. în rîndul studențimii din Capitală. Un rol de seamă l-a avut în această acțiune comitetul studențesc U.T.C. pe Capitală, în fruntea căruia se afla Manea Mănescu.

...În anul 1944, la indicația P.C.R., activitatea uteciștilor s-a intensificat. Ei au creat formațiuni de luptă patriotice, gata să intre în acțiune la semnal și au pus la punct un sistem rapid de mobilizare. Întîlnirile de control se succedau mai des. Împlinirea visului pentru care, ani de zile, înfruntaseră teroarea și prigoana, se apropia cu pași repezi.

„În momentul în care un om intră într-o luptă trebuie să meargă pînă la capăt, trebuie să lase interesele personale și să lupte pentru interesele celor mulți...”

Crezul — afirmat într-o scrisoare către părinții săi — de înaltă ținută morală, a dirijat și dat sens vieții tînărului comunist Constantin Godeanu. Își începuse activitatea revoluționară la Atelierele „Grivița”. Pentru convingerile sale comuniste autoritățile l-au arestat și întemnițat. Nimic însă nu i-a putut frînge elanul. A fost printre cei dintîi care au răspuns chemării partidului pentru sprijinirea frontului antihitlerist. Intrat în luptă, Godeanu „a mers pînă la capăt”, dîndu-și viața pentru patrie, pentru libertate. Era în ziua de 13 februarie 1945, cu cîteva luni înainte de sfîrșitul războiului, cînd trupul său a căzut secerat de rafalele fasciste în fața cotei 568, din apropierea localității Jablonovce (Cehoslovacia).

Suvoiul năvalnic al insurecției armate naționale antifasciste din august 1944 deschisese toate zăgazurile luptei poporului român împotriva fascismului și hitlerismului, pentru o Românie liberă și independentă. Comuniștii și uteciștii, al căror rol a fost primordial în acest grandios moment al istoriei naționale, și-au început de îndată activitatea, afirmîndu-se în primele rînduri ale revoluției populare.

„...Poți fi împăcat cu inevitabilul risc“

PETRU NĂVODARU

Cu patruzeci de ani în urmă, în 1932, am fost primit în U.T.C. Ce m-a pregătit pentru asta? De prin 1929, un mediu intelectual prielnic, de care mi-amintesc cu recunoștință, o influență a lecturilor bine orientate, treziseră în tinărul licean ce eram, revolta față de nedreptatea socială, solidaritatea cu cei asupriți și exploatați, interesul pentru explicarea științifică a societății, convingerea că societatea trebuie schimbată prin revoluție. Erau anii marilor crize a capitalismului din 1929-1933, pe fundalul căreia apăreau atunci, și mai strălucitoare, succesele primului cîștig sovietic. Am făcut ce mi se părea firesc — am căutat mișcarea revoluționară. Cu prilejul unei așa-zise „ieșiri la iarbă verde“, de 1 Mai 1932, cu tineri muncitori, ucenici, elevi și studenți, am fost primit în U.T.C.

Eram încă foarte tânăr, neîncercat de greutățile vieții, hotărît să fac ce-mi dicta conștiința, dar destul de speriat de riscurile pe care le implica activitatea revoluționară.

În acele prime luni de activitate ilegală mi-a fost dat să am de-a face cu un revoluționar minunat, care, prin curajul său calm, prin cuvîntul său și convingător, prin devotamentul firesc, a

exercitat o deosebită influență asupra mea, m-a ajutat nu să nu-mi fie frică în fața primejdiei, dar să-mi fac datorită, chiar dacă mi-era frică, ca și cum nu mi-ar păsa. Nu l-am întîlnit decît de cîteva ori pe tovarășul „Mircea“, dar, trel din aceste întîlniri mi-au rămas întipărite în minte. Aici voi pomeni una dintre ele.

Curînd, după ce am fost primit în U.T.C. l-am fost dat tovarășului „Mircea“ ca „tehnic“. Activitatea mea revoluționară fiind încă cu totul necunoscută poliției, puteam, cu riscuri mai mici decît el, să transport manuscrite sau tipărituri ilegale, să ies în locușii lui la unele întîlniri, să transmit mesagii etc. Nu mai țin minte primele mele misiuni, probabil că mi se păruseră prea neînsemnate. Într-o zi, însă, tovarășul „Mircea“ m-a întrebant dacă accept să fac o treabă mai periculoasă. Din răspunsul meu se putea înțelege că întrebarea mă jignează. Cu blîndețe mi-a spus că trebuia scoasă dintr-o casă o mașină de scris „compromisă“. A trebuit să-mi explice că este vorba, de o mașină pe care o

căuta Siguranța, cu care s-au bătut texte ilegale ce fuseseră difuzate.

Am îndeplinit misiunea, l-am predat mașina în condițiile cuvenite și ne-am despărțit în grabă. Peste cîteva zile, am avut o nouă întîlnire. De data asta își făcuse timp să stăm de vorbă. Ne-am plimbat pe o stradă cu copaci umbroși.

—Știu că ți-a fost frică. Aveai și de ce. Îmi pare bine că ai făcut ce trebuia și că a ieșit bine.

Firește, îmi fusese foarte frică, dar am încercat să-l contrazic. Nu m-a lăsat.

—Aveai și de ce. Dacă te prindeau cu mașina, pe lingă bătaie, mai erai asigurat și de 6-8 ani pușcărie... Oricum de azi încolo poți fi împăcat cu inevitabilul risc. Ai doar un cont deschis de libertate.

Nu mai deschiu ce am vorbit după aceea, dar cuvintele a ceea neobișnuite de îmbărbătare m-au marcat pentru viață. De aceea păstrez cu dragoste și respect amintirea acestui revoluționar dirz și bun, care se dovedise cu acel prilej, și un excelent psiholog și educator.

13 martie 1936: eșecul intimidării

În dimineața acelei zile, o mulțime de oameni din toate colțurile Capitalei se adunase încă din primele ore ale dimineții la Grădina Icoanei. În spatele cinematografului „Aro“. Mobilizații de Partidul Comunist Român activității Blocului Democratic* cutreieră cartierele orașului chemînd oamenii să partici-

* Cunoscut și sub numele de Blocul pentru apărarea libertăților democratice — organizație de masă legală, înființată în anul 1935 din inițiativa și cu sprijinul P.C.R. — n.r.

pe la o mare demonstrație antirăzboinică, pentru pace, împotriva agresiunii fasciste. Nouă, celor tineri, utecștilor în primul rînd, ne fuseseră stabilite sarcini concrete: tipărirea manifestelor, confecționarea pancartelor pe care se puteau citi lozinci ca: Trăiască Frontul Păcii! Trăiască Anglia, Franța și Uniunea Sovietică, unite în marele Front al Păcii! Jos agresiunile fasciste! Trăiască Frontul Popular Antifascist! Nici o palmă de pămînt agresorilor fasciști!

ZALMAN BRODER

Demonstrațiile erau una din nenumăratele forme de luptă organizate de P.C.R. în acei ani tulburi cînd se adunau pericole pentru pacea și libertatea lumii; comunistii și toate forțele democratice își exprimau și pe această cale nu numai îngrijorarea, dar și hotărîrea fermă de a lupta neabătut pentru apărarea independenței țării, a dreptu-

rilor și libertăților democratice ale maselor populare. Aderaseră la ideea organizării acestor demonstrații Comitetele cetățenești conduse de Dem Iobrescu* și chiar unele elemente din grupările politice burgheze orientate spre relațiile tradiționale ale României cu Franța și Anglia și îngrijorate de pericolul hitlerismului și fascismului.

Mile de cetățeni — muncitori, țărani veniți din diferite piețe ale Capitalei, funcționari, studenți, bărbați și femei — prezenți în dimineața aceor: de 13 martie la Grădina Icoanei, erau un simbol viu al influenței și forței comunistilor în acțiunea de mobilizare a maselor. La un moment dat, această adunare imensă de oameni s-a ordonat într-o coloană care s-a pus în mișcare. Se stabilise ca demonstrația să se îndrepte spre ambasadele Angliei, Franței și U.R.S.S., pentru a cere guvernelor respective ca, împreună cu celelalte țări amenințate de fascism, să creeze un front al păcii.

* Vezi „Magazin Istorie”, nr. 12/1971.

Grupul nostru de tineri încheia demonstrația, purtând pancarte cu lozinci. Pe măsură ce aveam să ne apropiem de cartierul ambasadelor, pancartele trebuiau distribuite în mod egal, de-a lungul întregii coloane.

La un moment dat — nu știu dacă parcurserăm cîteva sute de metri — agenții de Siguranță și polițiștii s-au năpustit asupra noastră, lovindu-ne și îmbrîncindu-ne spre camioanele aduse special pentru a ne aresta. Învălmășeala produsă, tipetele cetățenilor loviți au atras atenția celor din față și întreaga coloană s-a întors, scoțîndu-ne din mișcările lor. Încurajată de primul succes, mulțimea s-a repezit spre camioane, luîndu-le în stăpînire. Mai mulți demonștrani au ținut scurte cuvîntări, infierînd atitudinea organelor represive.

Suit pe unul dintre camioane, Nicolae Cristea — activist de seamă al partidului, care la scurt timp după aceea a plecat ca voluntar în Spania — s-a adresat celor prezenți în cuvînte înflăcărâte.

În luptă pentru pace și o viață mai bună, nimic și nimeni nu va putea intimidă mi-

loanele de oameni ai muncii, cu atît mai mult pe noi, care sîntem luptătorii cei mai consecvenți și hotărîți împotriva războiului și pentru democrație.

Lumea asculta cu atenție pe vorbitor. Nemulțumirea împotriva provocării pusă la cale de Siguranță se citea pe chipurile tuturor. Încercarea agenților și polițiștilor de a-l aresta pe vorbitori s-a lovit de împotrivirea mîilor de oameni, care au făcut zid în jurul lor. A urmat o adevărată busculadă în urma căreia victoria a fost de partea demonștrantilor.

...Regrupîndu-se, coloana și-a reluat apoi drumul, conform programului stabilit. Lozincile noastre — multe purtînd urmele încăierării cu agenții și polițiștii — au fost purtate de-a lungul întregului traseu, în vîzul populației orașului, ca un simbol al voinței neclintite pentru apărarea păcii și demnității țării. Ajunși la locul stabilit, demonștrantii s-au oprit în fața ambasadelor respective, scandînd îndelung lozinci antifasciste și antirăzboinice. Reprezentanții ai misiunilor diplomatice amintite au primit cu aplauze demonstrația noastră.

Grenadele n-au mai ucis...

CONSTANTIN POPESCU

Strada Micușei (fostă Brîndușei) nr. 35. O casuță ca atîtea altele din fosta așezare suburbană Militari, locuită de Constantin Smađu — membru al grupării țărăniște a doctorului N. Lupu: acolo prin anii '30-'33, ne întîlneam noi, tinerii uteștiști și simpatizanții din partea locului, făcînd din „țărănismul” gazdei o bună pavyază împotriva poliției. Mai tîrziu ne-am dat seama că „nea Smađu” știa foarte bine cu cine avea de-a face; parcă pentru a camufla și mai bine activitatea noastră, înghebase și o mică grupare de tineri: „lupist”, care își avea sediul tot în casa lui.

Deși dictatura regală desființase partidele politice, casa lui Smađu rămăsese, în virtutea obisnuinței, locul nostru de întîlnire, păstrat și în anii grei al guvernării militarofasciste antonesciene. Desigur, situația se schimbase foarte mult și întîlnirile noastre aici aveau loc cu foarte multe măsuri de precauție. Grupul nostru ajunsese la aproape 40 ute-

cistiști și simpatizanți, ținea se-dințe cu regularitate și avea strîns legături cu comu-niștii mai în vîrstă. Mulți dintre uteștiștii grupului erau muncitori la o mică întreprindere metalurgică, care producea piese pentru instalații sanita-re, de pe aceeași stradă Brîndușei. La scurtă vreme după începerea războiului hitlerist, patronul a asimilat un nou produs: deși turnă-toria era destul de rudimen-tară, ea a început să fabrice grenade. Patronul avea cugetul împăcat: scotea și bani, iar pe de altă parte își slujea și stăpînii. El turna corpurile grenadelor și le strunjea, după care erau trimise la diferite pulberării din Capitală pentru a fi umplute.

La această întreprindere lu-crau peste o sută de oameni. Cu excepția citorva muncitori în vîrstă, restul salariaților li

formau tinerii pînă la 25 ani și ucenicii. Patronul li prefera pe tineri, fiindcă li plătea mai prost.

Prîn primăvara anului 1942 s-a ținut o mică sedință la mine acasă — locuam atunci pe strada Pamfil nr. 7 — fiind de față Tudor Ștefănescu. Sasu Alexandru — muncitor la Pirotehnie — eu și Sandu Roman, comunist mai în vîrstă, una din legăturile noastre superioare de partid. Roman ne-a dat ideea să organizăm o acțiune de sabotaj. A insistat mult asupra discreției cu care trebuia să acționăm, fiind de părere ca sabotajul să fie efec-tuat de o echipă restrînsă, for-mată din trei — patru oameni. Nu era vorba de o lipsă de în-credere în ceilalți tovarăși, dar ne-a atras serios atenția că o acțiune de sabotaj în timpul războiului este o sar-

cină de mare importanță și de maximă răspundere. Ne-a spus că acestea erau instrucțiunile generale, stabilite de organele de partid superioare. La început ideea ni s-a părut de nerealizat, dar o dată discutată nu ne-a mai dat pace. În cadrul ședințelor noastre din strada Brîndușei, am revenit asupra propunerii lui Roman. Acțiunea ni se părea pe cât de îndrăznească, pe atât de periculoasă. S-a hotărît ca echipa să fie formată din Ion Călin, Mihail Dogaru și cu mine.

Iată cum s-au petrecut lucrurile:

Patronul ținea în curtea fabricii un cîine „Doberman” mare cît un vîfel. Formele pentru turnarea celor cîteva mii de grenade se pregăteau din timp; erau așezate într-un fel de tăvi din metal, după care acestea se distribuiau pe întreaga suprafață a halei, lăsîndu-se un mic spațiu între ele. Cuptorul ardea toată noaptea, încărcat cu metalul clocoțind, urmînd ca, în zori metalul topit să fie îndreptat către forme. Cea mai mică strîcăciună a canalelor prin care trebuia să se scurgă fluidul metalic — și totul putea fi compromis.

Într-o noapte, tirziu, așa cum stabilisem, Mihail Dogaru s-a apropiat de paznic intrînd în

vorbă cu el. Avea misiunea să-l țină acolo, cît mai mult. Eu și Călin am sărit peste gardul din spatele clădirii. Am așteptat pînă ce muncitorul care supraveghea cuptorul a mai controlat o dată cum stau lucrurile și s-a retras undeva la adăpost, să se odihnească. Ușa de la turnătorie se deschidea înspre interiorul halei și era legată c-o sîrmă. Am deschis-o cu grijă și, luînd „Dobermanul” de zgardă, l-am vîrit înăuntru, închizînd-o la loc. În mai puțin de o oră, cîinele a făcut o treabă de minune, distrugînd aproape totul, căci alergase înebunit în căutarea unei ieșiri. Cînd în zori, turnătorii s-au prezentat la lucru au constatat cu uimire că operațiunea nu mai putea fi executată. Metalul, trebuia totuși evacuat; în cazul în care era lăsat să se răcească, se solidifica și nu mai putea fi înlăturat decît prin spargerea cuptorului. Ca atare, fonta clocoțitoare a fost lăsată să se scurgă pe jos...

Cînd dimineața, patronul a văzut cele întîmplate, s-a adresat muncitorilor răcînd :

— Cine a făcut asta ?

— Cîinele dumneavoastră...

Nu știu ce-a gîndit patronul, dar eram conșinși că acțiunea noastră din primăvara lui 1942, salvase multe vieți omenești.

Casa din strada Micușei, unde ne întîlniam noi utechiști din cartier. În cadrul unor ședințe ținute aici am definitivat planul acțiunii de sabotaj

Arme pentru insurecție

La începutul lunii mai 1944 am sosit la Regimentul 3 pionieri Galați, care se afla dizlocat, în evacuare, în satul Măldăieni, lîngă Roșiori de Vede. Tocmai absolvisem o școală de ofițeri de rezervă în cadrul căreia se constituise, în rîndul elevilor, o celulă U.T.C. La repartizarea absolvenților în cele șapte regimente de pionieri, existente pe atunci, am nimerit în unitatea amintită împreună cu un alt membru al celei noastre și cu trei tineri ofițeri simpatizanți antifasciști, pe care li pregătisem încă din școală. La regiment, ni s-au alăturat. Am înghebat o organizație a „Unului Patrioților” din care făceau parte 12 persoane (8 ofițeri, 4 subofițeri și sergenți). Ca și la școală, aveam în jurul nostru un număr cel puțin egal de antifasciști. Împărșisem organizația în două grupe cu

care țineam legătura separat. Membrii fiecăreia știau despre cei din cealaltă grupă că sînt simpatizanți și doar atât. Important era faptul că, datorită grijii arătată recruților, în mijlocul cărora ne petreceam tot timpul, muncii politice duse cu ei, puteam conta pe plutoanele comandate de noi din diferitele companii de pionieri de asalt și, practic, pe întreaga companie de armament greu.

În luna Iulie, printr-o fată, „Ana-Valeria”, „tehnica” de legătură cu Formațiunile de Luptă Patriotice, care ne aducea materialele de partid, am primit parola pentru o întîlnire cu un cadru de răspundere care urma să vină la noi, în control.

Întîlnirea a decurs într-un mod oarecum neobișnuit. La locul și ora stabilită am ieșit împreună cu șeful uneia din grupe, sublocotenentul comu-

AL. ȘIPERCO

nist Serafim Ciachir. Ca măsură de precauție ne-am așezat, din timp, la o oarecare distanță de locul întîlnirii, ca să supraveghem împrejurimile.

De departe am zărit venînd pe șosea o mașină mare, neagră, care s-a oprit la oarecare distanță. Într-un loc ferit. Din ea a coborît un om, după care mașina s-a întors și a dispărut... Nu am avut de-a face nicodată, în ilegalitate, cu un activist de partid umblînd cu o mașină particulară și, mărturisesc, m-am gîndit că poate ceva nu era în regulă. Să fi căzut parola pe mîna Siguranței ?

Omul, un bărbat mai în vîrstă, s-a apropiat, purtînd

(Continuare în p. 32)

În exclusivitate pentru „Magazin istoric”

Acad. V. I. GEORGIEV

**președintele Comitetului de organizare
al primului Congres de tracologie**

**O ipoteză
senzațională**

Originile scrisului:

MESOPOTAMIA

sau ...

**SUD-ESTUL
EUROPEI?**

● O străveche civilizație de o parte și de alta a Dunării ● 150 rapoarte și comunicări din 20 țări ● „Moștenirea vie” a tracilor ● Enigma pictogramelor de la Tărtăria, Karanovo și Gračanica ●

Anul acesta, între 5-10 iulie, vor avea loc la Sofia lucrările celui dintii Congres internațional de tracologie, organizat sub egida Asociației internaționale de studii sud-est europene. Este un nou și deosebit de interesant prilej de întâlnire a istoricilor, menit să proiecteze o lumină consistentă asupra uneia din cele mai vechi civilizații ale continentului nostru. Pentru a afla câteva amănunte despre originea acestei inițiative, despre principalele direcții de discuție și obiective ale reuniunii de la Sofia, ne-am adresat personalității celei mai autorizate să le ofere, prof. dr. Vladimir I. Georgiev, vicepreședinte al Academiei bulgare de științe:

— Cum s-a ajuns la formula unui prim congres dedicat civilizației tracilor?

— Cred că răspunsul poate fi găsit în primul rînd în amploarea pe care au căpătat-o în ultimii ani cercetările și descoperirile în legătură cu tracii care, acum cîteva milenii, au populat teritoriile Bulgariei, României, Iugoslaviei, Albaniei și nordului Greciei. Muzele din țara noastră, ca și cele din România de altfel, sînt pline de mărturii ale civilizației lor, ce trebuiesc, firește, discutate, confruntate și interpretate.

Denumirea de **traci** este dată unor triburi din familia de limbi indo-europene care au alcătuit uniuni, cum au fost cele ale odrizilor, besiilor, triballilor și moesilor la sudul Dunării, precum și cele ale geto-dacilor în spațiul carpatodunărean. Alături de greci și iliri, * tracii reprezintă cea mai veche populație antică istoricește atestată în Peninsula Balcanică. În ceea ce privește teritoriul populat de ei, amintesc numai că grecii plasau Tracia între Macedonia și Scitia.

La ora actuală, în lumea specialiștilor există cîteva probleme deosebit de controversate cu privire la civilizația tracă. Ideea unei întîlniri, în care să fie puse față în față diferitele opinii și argumente, a apărut de la sine, ca o necesitate și a cîștigat cu repeziciune aderenți. Inițiativa a pornit de la Academia bulgară de științe. Am constatat că numai în Bulgaria avem peste o sută de specialiști în tracologie. Am decis în mod firesc să ne reunim și să studiem împreună ce a dat această civilizație umanității.

Din primul moment ne-am pus însă și întrebarea: va trezi oare acest congres un interes mai larg? Într-o convorbire cu colegul și prietenul Em. Con-

Mărturii ale celei mai vechi scrieri din lume? Descoperiri de la :

Tărtăria..

...Karanovo

...și Gracianța

durachi, secretar general al Asociației internaționale de studii sud-est europene, i-am comunicat intenția noastră. A salutat-o cu entuziasm și am hotărît de comun acord ca întîlnirea tracologilor să se desfășoare sub auspiciile Asociației. Congresul de la Sofia va fi de fapt un congres interdisciplinar, fiindcă în cadrul lui își vor da concursul atît arheologi și istorici, cît și lingviști, etnografi și istorici de artă. Vom avea astfel, pentru prima oară, posibilitatea extrem de interesantă de a discuta din perspective foarte diferite asupra unuia și aceluiași subiect.

— Se așteaptă deci ca multe enigme și controverse să-și găsească rezolvarea...

— Într-adevăr, unele semne de întrebare cu siguranță vor dispărea. De pe acum pot spune că se anunță deosebit de animată dezbaterea în jurul unor descoperiri recente, de-a dreptul senzaționale. Este vorba de mostrele de „scriere” pictografică găsite în urmă cu zece ani în România și acum trei ani în Bulgaria.

* Un congres de ilirologie va avea loc în cursul anului 1973 în R.S.F. Iugoslavia, probabil la Sarajevo, capitala Republicii Socialiste Bosnia și Herțegovina.

În Transilvania, în localitatea Tărtăria, de lângă Orăştie, cercetătorul clujean Nicolae Vlăsa a descoperit trei tăblițe de lut, dintre care două sînt acoperite cu reprezentări stilizate de animale, copaci și diferite obiecte. Fără îndoială însă, cea mai ciudată este a treia, de formă discoidală, care cuprinde patru grupuri de semne, despărțite prin linii. Specialiștii români s-au întrebat, pe bună dreptate, dacă nu cumva este vorba de vestigiile unei scrieri străvechi, deoarece ei au observat cu uimire o sensibilă asemănare între aceste semne și cele de pe celebrele tăblițe sumeriene de la Uruk și Djemdet Nasr, datînd de la sfîrșitul mileniului IV și începutul mileniului III î.e.n. Numai că tăblițele de la Tărtăria sînt... mai vechi cu un mileniu decît monumentele scrierii sumeriene (ele datează din prima jumătate a mileniului IV î.e.n.). Aceasta ar însemna pur și simplu că scrierea, sub forma pictogramelor, a apărut în sud-estul Europei și nu în Mesopotamia, cum se credea pînă acum.

Firește, specialiștii români au ținut să formuleze rezerva că o asemenea afirmație îndrăzneată trebuie confirmată prin alte descoperiri similare, în zone apropiate de Transilvania. Și iată că ele au venit, întărind ipoteza unei străvechi civilizații balcanice autonome și evoluată. Mai întîi, în colina de la Karanovo, din sud-estul Bulgariei, într-un nivel neolitic, corespunzînd mileniului III î.e.n., au ieșit la iveală cîteva sigilii de lut, dintre care unul — rotund, cu diametrul de 6 cm — **are gravate semne pictografice**. În plus, este împărțit în patru sectoare clar delimitate, la fel cu tăblița de la Tărtăria. Pe de altă parte, în săpăturile de la Gracianîța, localitate din nord-vestul Bulgariei, s-a făcut o altă descoperire care poate fi legată de cele de la Tărtăria și Karanovo; două platforme de dimensiuni reduse; pe fundul unuia dintre ele se poate recunoaște cu ușurință reprezentarea foarte schematică a unei ființe omenești sau divinități, în timp ce al doilea relevă o decorație care **ar putea fi o formă de scriere**, apropiată cu cea de pe sigiliile de la Karanovo.

Dacă, într-adevăr, în toate cele trei cazuri este vorba de scris, atunci se impune o concluzie surprinzătoare: avem de-a face cu cea mai veche scriere din lume. Concluzia aceasta vine în întîmpinarea părerii exprimate de arheologul britanic, prof. Colin Reinfrew, care a executat recent săpături în localitatea bulgară Sitagroi și care a afirmat că în sud-estul Europei a existat în vechime o zonă cu o civilizație înaintată.

— Ce ne puteți spune despre felul în care vor fi organizate lucrările Congresului și despre participarea care se anunță?

— Am spus că va fi un congres interdisciplinar, un dialog menit să elucideze aspecte importante ale acestei civilizații, moștenite de popoarele actuale ale Peninsulei Balcanice. Discuțiile se vor concentra mai ales în jurul a 10 rapoarte generale, alcătuite atît din partea fiecărei țări direct interesate în studierea istoriei tracilor — cu alte cuvinte, cele din sud-estul Europei, — cît și din partea Uniunii Sovietice, Angliei, Franței și Statelor Unite ale Americii. În total, cred că vor fi 150 rapoarte și comunicări.

Pînă acum s-au înscris ca participanți peste 300 cercetători din 20 țări, mai cu seamă din Europa și S.U.A. Firește, însă, o situație exactă nu se va putea cunoaște decît în prețuia deschiderii lucrărilor. În mod cert, delegațiile cele mai numeroase vor fi tot cele ale țărilor sud-est europene.

— Ce date ne puteți comunica asupra stadiului actual al cercetărilor bulgare despre traci?

— Am amintit cîteva descoperiri arheologice. Exemplele se pot, desigur, înmulți. Pe noi însă ne interesează în mod deosebit și ceea ce aș numi „moștenirea vie” a civilizației trace. Este vorba de urmele în limbă și obiceiuri, care s-au păstrat pînă astăzi. S-a constatat astfel că în limba bulgară apar o serie de cuvinte și toponime de origine tracă, după cum și în limba română se conservă numeroase asemenea mărturii. În etnogeneza poporului bulgar există așadar o componentă tracă, pe care noi dorim să o delimităm mai precis.

Înalt de a încheia, academicianul Georgiev a ținut să sublinieze importanța schimbului continuu de publicații și lucrări științifice între instituțiile bulgare și românești. Colaborarea româno-bulgară în domeniul științelor istorice, care își găsește expresie și în apropiatul Congres de la Sofia, se află într-o permanentă dezvoltare, contribuind la obținerea unor rezultate științifice durabile. La sediul Congresului este așteptat cu mare interes raportul românesc, care va fi redactat de acad. prof. Em. Condurachi, precum și aportul întregii delegații de istorici din țara noastră.

Interviu consemnat de
Stefan ANDREESCU

ROSETTEȘTII

VASILE NETEA

Numele Rosetteștilor este legat de-a lungul a mai bine de trei sute de ani — cu mai multă sau mai puțină intensitate — de aproape toate evenimentele majore ale istoriei poporului român, de toate marile sale eforturi spre lumină, libertate și independență.

Numărul lor a fost mare, familia avind multiple ramificații, răspindite atît în Moldova cît și în Țara Românească. Unii Rosettești, deși aristocrați prin naștere și stil de viață, au ajuns să îmbrățișeze idealuri socialiste.

Doi domni și un calmacam

Originari, după unele tradiții de familie, din Genova, de unde, în secolul XIII, s-au strămutat la Constantinopol, amestecîndu-se apoi cu aristocrația bizantină, primii Rosettești — fiii lui Lascaris Roussaitos — au apărut în țările române în cele dintîi decenii ale sec. XVII, unul dintre ei, Constantin, ajungînd paharnic în Țara Românească (1627), iar fratele său, Antonie, ajutat de intrigile de la Poartă, domn al Moldovei (1675-1678). Nicolae Iorga îl considera pe acesta din urmă „gospodar și harnic”.

Generația următoare a fost silită să se reîntorcă la Constantinopol. Abia generația a treia a dat din nou cîțiva reprezentanți care au jucat un rol politic însemnat.

Dintre ei, cel mai iscusit și totodată cel mai faimos, a fost Iordache Ruset, care, înfruntîndu-se neconținut cu susținătorii familiei Duca, cu Cantemireștii, cu Cantacuzinii, cu Costineștii, a doborât — fiind el însuși în două rînduri calmacam — și a înălțat în Moldova mai mulți domni. Însoși Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești (1688-1714), a fost silit să și-l apropie, oferindu-i ca noră, pentru fiul Nicolae, pe fiica sa Ancuța.

Îndeplinind adeseori și funcția de mare vistiernic, Iordache Ruset a ajuns posesorul unei averi imense — peste 90 sate

întregi, 12 jumătăți de sat, pămînturi în 67 sate, vaduri de moară în alte 7 sate, precum și numeroase vii —, fiind considerat cel mai bogat proprietar din Moldova.

Pe urmele lui Iordache a călcat și fiul său Nicolae — ginerelul lui Brîncoveanu — care s-a stabilit în Țara Românească, unde a ocupat în 1704 funcția de mare logofăt, ceea ce nu l-a împiedicat să ajungă în conflict cu socrul său și să fie expulzat de acesta. La stăruința tatălui său, Brîncoveanu l-a reprimat însă în grație. În 1714 a fost arestat, o dată cu Brîncoveanu, și dus la Constantinopol împreună cu întreaga familie domnească. După decapitarea lui Brîncoveanu și a fiilor săi, Nicolae Rosetti a fost surghiunit în Asia Mică de unde va reveni la București — la intervenția lui Nicolae Mavrocordat — abia în 1717.

În 1727 a scris o monografie — rămasă netipărită — consacrată lui Nicolae Mavrocordat, considerat ca „prea bun și înțelept stăpînitor a toată Țara Românească”. Simpatia sa pentru Austria, moștenită de la Brîncoveanu, l-a determinat pe împăratul Carol VI să-i acorde titlul de conte (25 februarie 1733).

În veacul domniilor fanariote, Rosetteștii — care au dat în această perioadă un nou domn, pe Manoil Geanî Rosetti (1770-1771 în Țara Românească, 1778 în Moldova) — și-au consolidat situațiile politice, și-au sporit înruderile, devenind

una din principalele familii boierești din țările române, și mai ales din Moldova. Familia, după numele moșilor la care își avea principalele conace, era divizată în mai multe ramuri.

Rîndurile lor se înmulțesc totodată prin stabilirea, îndeosebi în Țara Românească, venind de la Constantinopol, a unor noi ramuri, dintre care unele descendente din spița lui Antonie voievod. Cea mai însemnată dintre acestea a fost familia din care avea să se ridice personalitatea lui C. A. Rosetti.

Părtași la progresul obștesc

Bunicul lui C. A. Rosetti, descendent din Ioan Rosetti, fiul lui Antonie domnul Moldovei, a avut patru fii: Constantin, Scarlat, Alexandru și Gheorghe, care la începutul sec. XIX s-au stabilit cu toții la București. Constantin, tată a șase copii, a fost mare clucer și mare paharnic, și totodată ocrotitor al versificatorului Ion Pralea — menționat de M. Eminescu în *Epigonii* — care și-a scris în casa lui cunoscuta sa creație *Psaltirea în versuri*, tipărită la Brașov în 1827. Scarlat, fost hatman mare al Țării Românești, s-a refugiat în 1821, după invazia turcilor, la Brașov, unde s-a afiliat grupului de boieri patrioți care cereau reforme pentru progresul obștesc și, totodată, înlăturarea domnilor fanarioți. Și ceilalți doi frați, Alexandru (tatăl lui C. A. Rosetti) și Gheorghe, au ocupat locuri însemnate în ierarhia de stat.

Toți patru au fost depășiți însă de către fiii lor care, „îndeplinind multe slujbe politice, administrative și judiciare — după cum scrie biograful familiei, generalul R. Rosetti — au fost părtași la toată viața politică și intelectuală a Țării Românești de la mijlocul veacului XIX”.

Ioan Rosetti (1800-1866), fiu al lui Constantin, a fost astfel deputat în Obșteasca Adunare din 1831, în cadrul căreia s-a manifestat ca aderent îndrăzneț al Partidei naționale, condusă de Ion Cîmpineanu, și totodată unul din întemeietorii „Societății filarmice”, inițiate de același Cîmpineanu.

Și mai variată avea să fie activitatea fratelui său Scarlat Carol (1802-1872): el a editat gramatica lui Eliade Rădulescu (1829), a fost în mai multe rînduri senator și vicepreședinte al Senatului, viceprimar al Bucureștilor, și totodată președintele Ateneului român (1869), calitate în care și-a legat numele — printr-o

Antonie voievod al Moldovei (1675-1678) unul din cei mai iluștri înaintași ai Rosetteștilor

importantă donație — de înființarea Bibliotecii Ateneului. A publicat o hartă generală a Principatelor Române și a înțeles călătorii în Asia și în apusul Europei. A întreținut totodată strânse legături cu românii din Transilvania, stimulând, prin premii, traducerea din clasici latini făcute de Andrei Mureșanu și George Munteanu, punând la dispoziția lui Șaguna, ca premiu, suma de 1000 florini pentru o *Istorie a românilor* (1858) și sprijinind „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român”, de la Sibiu, care l-a proclamat membru de onoare (1861). În semn de omagiu pentru George Lazăr a restaurat mormântul de la Avrig al acestuia, dedicându-i totodată și un elogios epitaf.

Un alt fiu al lui Constantin Rosetti, Nicolae Rosetti (1811-1893) a fost delegat al Țării Românești la Viena, pentru încheierea tratatului de navigație pe Dunăre (1858) între Austria, Bavaria, Turcia, Württemberg, Serbia și Țările Române, tratat asupra dispozițiilor cărui a publicat în 1859 o broșură intitulată *Cestia liberii navigații pe Dunăre*.

Plumbul literelor pentru puștile revoluționarilor

Figura cea mai explozivă a acestor Rosettești avea să fie însă C. A. Rosetti (1816-1885), care se va impune totodată și ca una din cele mai proeminente personalități ale generației sale. Actor, ofițer și poet romantic mai întâi, autor al acelei tulburătoare romanțe *A cui e vina?* (1839), cântată timp de decenii — ca și *Steluța* lui Alecsandri — la toate balurile și petrecerile, și al unui volum de poezii intitulat *Ceasuri de mulțumire* (1843), primul traducător în limba română, direct din limba engleză, al dramei lui Lord Byron, *Manfred*, rival, un moment, în poezie, al lui Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, D. Bolintineanu, librar, tipograf, negustor de vinuri și coloniale, C. A. Rosetti — crescut la școala lui I. Cimpineanu, cărui i-a dedicat volumul de poezii — avea să devină apoi, alături de N. Bălcescu, Ion Ghica, M. Kogălniceanu, Ion C. Brătianu, Al. G. Golescu, unul din cei mai reprezentativi ziariști și bărbați politici din secolul trecut, cititor, printre cei mai de seamă, ai României moderne.

În afară de hotarele țării, numele lui C. A. Rosetti s-a împletit cu cele ale lui Jules Michelet, Edgar Quinet, Ledru Rollin, Giuseppe Mazzini, Giuseppe Garibaldi, Armand Levy, G. Rakovski și al altor revoluționari francezi, italieni, polonezi, bulgari.

A figurat printre primii membri ai „Societății filarmice” (1833), ai societății

secrete „Frăția” (1843), care avea să devină organizatoarea revoluției de la 1848, și ai „Asociației literare a României” (1845). Sfidând modul de viață al boierilor, în 1845 C. A. Rosetti a înființat o librărie și o tipografie de care se va ocupa timp de decenii, lucru ce avea să facă din el un exponent politic al burgheziei aflate atunci în ascensiune, și să-i aducă calitatea de staroste al negustorilor din București.

Plecăt pentru studii la Paris, unde la „Collège de France”, avea să intre în contact cu Jules Michelet, Edgar Quinet, precum și cu Lamartine și cu alte personalități progresiste franceze, C. A. Rosetti a jucat un rol important în înființarea „Societății studenților români” din Paris (2 decembrie 1845) printre ai cărei membri, ca un preludiu al viitoare Uniri, s-au aflat atât munteni cât și moldoveni, iar dintre personalități: Ion Ghica — căruia i s-a oferit și președinția — Nicolae Bălcescu, M. Kogălniceanu, Ion și Dumitru Brătianu, Al. G. Golescu, Ion Ionescu de la Brad, D. Bolintineanu etc.

Principala realizare a societății, care își propunea să susțină la Paris pentru desăvârșirea studiilor „tineri români din orice parte de loc” [subl. aut.] și să aibă corespondenți în „deosebitele părți românești” [subl. aut.], a fost — pe lângă popularizarea aspirațiilor poporului român în presa franceză — înființarea unei biblioteci românești (Place de Sorbonne, nr. 3), care în scurtă vreme s-a transformat în locul de întâlnire și de consfătuiri politice al tuturor românilor aflați în capitala Franței. În primăvara anului 1847 s-a retras la București.

În primele luni ale anului 1848 librăria lui din Calea Mogoșoalei, precum și locuința din strada Izvorului, devin adevărate focare revoluționare. Aderenții „Frăției” sînt mobilizați de I. Ghica și Rosetti și îndemnați să se înarmeze în vederea unei grabnice insurecții. Pregătirile vor intra într-o fază și mai accelerată la începutul lunii aprilie, după sosirea de la Paris a lui N. Bălcescu, a Brătienilor și a Goleștilor. Îndată după sosirea lor, se redactează manifestul revoluționar și se împart zonele de acțiune ale fiecărui fruntaș. Lui C. A. Rosetti, Ion Ghica, N. Bălcescu, Radu Golescu, Ion C. Brătianu, Cezar Bolliac li se atribuie orașul București, cu misiunea de a ridica „tabaci, mîrginașii și tinerimea”. Se alege totodată și comitetul revoluționar, în a cărui comisie executivă, după trimiterea lui Ghica la Constantinopol, au fost aleși N. Bălcescu, C. A. Rosetti, și Al. G. Golescu-Arăpila.

Activitatea intensă a lui C. A. Rosetti, care se sfătuia mereu cu „tabacii și mîrginașii”, l-a făcut suspect organelor de stat, care în noaptea de 9 iunie l-au

Ștefan „de Rosetti, cavalier și literatur”

arestat, atât pe el cât și pe câțiva din aderenții săi. Era însă prea târziu. Ceea ce se pregătise nu mai putea fi dat înapoi. Peste două zile, în urma adunării de la Islaz și a ridicării populației din București, Bibescu-Vodă era silit să semneze constituția, să recunoască noul guvern revoluționar și, totodată, să elibereze pe C. A. Rosetti. Mai mult, la propunerea lui Ion C. Brătianu, domnitorul l-a numit prefect al poliției Bucureștilor.

A doua zi, C. A. Rosetti făcea să apară primul ziar al revoluției, „Pruncul român”, prin care s-au pus bazele presei române democratice și s-a inaugurat stilul ce avea să se numească apoi „pașoptist”.

La 14 iunie, după abdicarea lui Bibescu, constituindu-se guvernul „vremelnicesc”, ce urma să conducă țara pînă la alegerea unui nou domn, C. A. Rosetti părăsește prefectura și acceptă, alături de N. Bălcescu, Ion C. Brătianu, și Al. G. Golescu-Arăpila, funcția de secretar de stat.

Arestînd, în împrejurările cunoscute, guvernul, colonelul Odobescu, ministrul Armatei, a trimis 15 soldați să ridice și pe C. A. Rosetti, care se afla la tipogra-

fie. Acesta a reușit însă să se salveze și să dea la timp alarma pentru mobilizarea maselor ce aveau să elibereze pe cei arestați. O parte din plumbul cu care au fost încărcate puștile revoluționarilor care au izbutit, sub conducerea Anei Ipătescu, să elibereze guvernul și să aresteze apoi pe Odobescu și complicii săi, a fost luat de la tipografia lui C. A. Rosetti, unde servea la turnatul literelor.

Luptător pentru unire și republică

La 13 septembrie revoluția — pe care Rosetti o considera ca un act de „civilizație socială” și pe care o socotea făcută de „toată nația” — avea să fie lichidată de către trupele turcești intrate în București, iar căpeteniile ei arestate, urcate într-o „ghimie” pe Dunăre, și apoi exilate pe timp nedeterminat. C. A. Rosetti, împreună cu soția sa Maria Grant, s-au stabilit la Paris. Revoluția — avea să scrie el din capitala Franței — ar fi putut dobîndi alt rezultat „dacă acel guvern — care s-a temut să împroprietărească țărani — mai pune urechea jos pe pămînt să audă glasul poporului său”. Considerînd revoluția ca „geniu uriaș al viitorului”, la 27 ianuarie 1849 scria în *Notele sale*: „Am multă speranță că în curînd o să avem iar o revoluție”. La 20 aprilie îi scria lui Ion Ghica, aflat la Constantinopol: „Eu cred că **foarte curînd** [sublinierea lui C. A. Rosetti — n.a.] vom avea **sfînta explozie**”. „România — adăuga în *Note* la 29 iunie 1851 — **peste puțin** va fi liberă, unită și puternică”.

În toți cei nouă ani de exil, C. A. Rosetti a activat necontenit pentru a face din cauza Principatelor Române o cauză europeană. Ca și în timpul revoluției, una din cele mai viguroase arme ale sale în această luptă a fost presa.

În septembrie 1850 el a sprijinit astfel inițiativa lui Bălcescu de a înființa la Paris revista „România viitoare”, iar în anul următor, în noiembrie, va înființa propria sa publicație, intitulată atât de semnificativ: „Republica română”.

Gîndirea sa politică din această perioadă e ferm mărturisită într-o „epistolă” adresată la 1 decembrie 1849 lui Barbu Știrbei, noul domn al Țării Românești. „Să nu mai fie domn și boieri — scria C.A. Rosetti în această epistolă — să nu mai fie stăpîni și slugi, ci toți d-o potrivă și frați în societate [...], să nu mai fie munteni, moldoveni, transilvăneni [...] etc., ci o singură națiune de români liberi și egali, fără protectori și fără suzerani”. El ținea totodată să precizeze „că noi (exilații) nu visăm un regat, ci că voim o **republică românească**” [subl. aut.].

În timpul Congresului de pace de la Paris convocat pentru a pune capăt războiului din Crimeea, el a desfășurat o

O imagine mai puțin cunoscută a lui C. A. Rosetti

intensă activitate de persuasiune pe lângă delegații francezi, englezi și italieni. La 7 iulie 1857 i s-a ridicat sancțiunea exilului, C. A. Rosetti punând din nou piciorul pe pământul românesc. Nu pentru a se odihni însă după nouă ani de zăbăvire, ci pentru a începe, alături de vecii săi tovarăși de la 1848 o nouă luptă: **lupta pentru Unirea Principatelor.**

Pentru noua luptă, el a înființat astfel, la 9 august 1857, ziarul „Românul”, care — sub deviza *Luminează-te și vei fi, voește și vei putea* — avea să fie totodată și cel dintâi ziar modern al românilor, o adevărată școală ziaristică pentru noile generații de scriitori și publiciști. Timp de zece de ani „Românul” a fost o tribună a lui Rosetti, el scriindu-i atât articolele de fond, cât și o bună parte din reportaje și cronicile literare și artistice.

Idealul luptei lui Mihai Viteazul

Datorită acțiunilor fără preget ale uniونیștilor, sprijiniți cu entuziasm de masele populare, s-a câștigat rînd pe rînd atît lupta pentru Divanul ad-hoc al Țării Românești, la a cărui constituire (5 octombrie) C. A. Rosetti a fost ales secretar, și apoi lupta pentru Adunarea elec-

tivă. Alegerea lui Cuza, i-a adus lui Rosetti o nouă satisfacție, el fiind purtătorul de cuvînt al delegației Țării Românești trimisă la Iași pentru a anunța domnului Moldovei noua sa calitate. „Măria Ta — a declarat C. A. Rosetti prezentînd lui Cuza actul alegerii de la București — sîntem fericii că Adunarea electivă de la București ne-a onorat cu marea și frumoasa misiune de a depune coroana lui Mihai în mîinile Măriei Tale, căruia frații de aici au încredințat Coroana lui Ștefan... *Românii munteni* — adăuga însă C. A. Rosetti — *au încoronat în Măria Ta nu un individ, ci marile principii de viață ale naționalității noastre... Atîta timp — preciza el în încheiere — cît Tu vei purta stindardul Unirii, al naționalității, al justiției și al libertății, muntenii și moldovenii, te vor urma ca un singur om*” [subl. aut.].

Militant înfocat pentru alegerea lui Cuza, în prima parte a domniei acestuia a îndeplinit un timp funcția de director al Teatrului Național din București (1859-1860) și ministru al Cultelor în guvernul muntean al lui Nicolae Golescu (1860).

Începînd din 1864 el a devenit însă unul din principalii adversari ai lui Cuza, jucînd un rol esențial în detronarea sa.

Sub Locotenența domnească instituită la 11 februarie 1866, C. A. Rosetti a intrat în guvernul prezidat de Ion Ghica ca titular al Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, calitate în care a inițiat înființarea „Societății Academice Române” (12 martie 1866), care avea să devină apoi Academia Română (1878).

Raporturile dintre Carol I de Hohenzollern și C. A. Rosetti n-au fost dintre cele mai bune, noul domnitor — informat despre sentimentele sale republicane — considerîndu-l de la început, așa cum va consemna în memoriile sale, ca apunînd extremei stîngi (Ausserte Linke) și chiar ca șef al radicalilor extremiști (das Haupt der extremen Radikalen). C. A. Rosetti, la rîndul său, a descoperit și el desul de repede tendințele de dominație prusacă ale lui Carol, așa încît n-a șovăit să intre la 1870, împreună cu alți radicali, în complotul organizat de Eugeniu Carada împotriva domnitorului.

„Plevna internă”

Rosetti a fost, atît prin ziarul „Românul” și prin discursurile sale, cît și în Consiliul de coroană de la 1 aprilie 1877, unul din cei mai înflăcărați susținători ai proclamării Independenței. La 9 mai a avut satisfacția de a prezida ședința Camerei prin care s-a votat „Independența absolută a României” și s-a luat act de războiului pentru neatințare început între țara noastră și Turcia.

În timpul războiului ziarul „Românul” a relevat neconținut vitejia dorobanților

români, soția lui C. A. Rosetti a condus unul din spitalele de răniți, iar doi dintre fiii săi, Vintilă și Horia — care își făceau studiile la Paris — s-au întors în țară pentru a intra ca voluntari în rândurile armatei.

În timpul congresului de la Berlin, C.A. Rosetti — numit în martie 1878 ministru de Interne — a fost însărcinat cu interimatul președinției Consiliului de Miniștri, iar în 1879 a fost trimis la Roma pentru a solicita din partea guvernului italian recunoașterea independenței României.

O dată cu proclamarea Independenței, începe în viața lui C.A. Rosetti o nouă perioadă politică, consacrată construcției interne a României; încă din timpul războiului, imediat după căderea Plevnei, el a anunțat că a sosit momentul să „cucerim și Plevna internă”. În concepția sa, „Plevna internă”, înseamnă: noi raporturi între proprietari și țărani, o nouă împroprietărire, legi pentru ocrotirea muncitorimii și totodată largi reforme social-politice pentru democratizarea și dezvoltarea politică a țării. Această atitudine avea să-l aducă însă în conflict cu alți politicieni, și în primul rând cu Ion C. Brătianu care, între timp, se despărțiseră de idealurile radicale ale revoluției, devenind exponenții tipici ai burgheziei.

După câțiva ani de activitate separată în cadrul Partidului Liberal, constatând incapacitatea acestuia de a se adapta noilor cerințe, C. A. Rosetti, care între timp se apropiase tot mai mult de ideile și idealurile progresului, a părăsit partidul la a cărui înființare și dezvoltare avusese o contribuție covârșitoare, retrăgându-se din viața politică. El, de asemenea, a adus o contribuție substanțială la organizarea muncitorilor tipografi din România.

A murit întristat și bolnav la 8 aprilie 1885, fiind condus la mormântul de la Bellu de peste 100 000 locuitori ai Capitalei.

În 1902 i se va ridica frumoasa statuie — operă a sculptorului W. Hegel — care împodobește și astăzi piața ce îi poartă numele.

Pentru „Dacia viitoare”

Fără a-l egala, fiii lui C. A. Rosetti au îmbrățișat și ei preocupările tatălui lor, îndreptându-se însă mult mai înspre stînga decît acesta. Primul băiat — înfiul copil al lui C. A. Rosetti a fost o fetiță, Liby (Libertatea), născută în 1848 — Mircea C. A. Rosetti, decedat în plină tinerețe (1850-1882), a participat la mișcările socialiste din Franța și Italia, unde și-a făcut studiile, și s-a remarcat prin lucrările sale juridice și prin câteva creații beletristice. În 1883 C. Dobrogeanu-Gherea, polemizînd cu Ion C. Brătianu, dedica unul din articole „memoriei socialistului Mircea C. A. Rosetti”.

Al doilea fiu, Vintilă (1853-1916), căruia Rosetti i-a încredințat, încă înainte de a muri, direcția ziarului „Românul” a contribuit în 1884 la înființarea revistei socialiste „Dacia viitoare” (Paris), iar în 1885 — avînd strînse legături cu Cercul de studii sociale —, a fost unul din organizatorii de la București ai aniversării Comunei din Paris. El va fi editorul scrierilor, al notelor și al unei însemnate părți din corespondența tatălui și a fratelui său. Al treilea, Horia (1855-1913), a fost de asemenea unul din colaboratorii apreciați ai „Românului”.

Și celelalte ramuri ale Rosetteștilor au participat intens la viața politică și intelectuală a vremii lor. Lascărache Rosetti (1816-1884), unul din capii mișcării revoluționare din Moldova la 1848, a participat și la Marea Adunare Națională de la Blaj de la 3/15 mai 1848, iar Nicolae Rosetti (1827-1884), unul din principalii susținători ai alegerii lui Cuza, l-a însoțit pe domnitor și la Constantinopol. În anii 1863-1865 a deținut funcția de ministru de Finanțe și a fost propunătorul legii secularizării averilor mănăstirești. Un alt Rosetti, Teodor (1837-1925) a fost, alături de Titu Maiorescu și P. P. Carp, unul din membrii fondatori ai „Junimii”, iar în 1888-1889 a ajuns președinte al Consiliului de miniștri.

În domeniul literar și artistic s-au distins Dumitru Rosetti (1850-1934), autor a numeroase piese de teatru, nuvele, articole și cronici literare și dramatice, publicate, sub pseudonimul Max, în diferite ziare române și franceze, precum și fiul său Radu D. Rosetti (1874-1964), care și-a legat numele de numeroase volume de poezii lirice, desuete astăzi, epigrame și note de călătorie, afirmîndu-se totodată ca unul din cei mai apreciați avocați români.

Alți doi Rosettești, care s-au impus la începutul sec. XX prin scrierile lor literare și istorice au fost Radu Rosetti (1853-1926) și fiul său, generalul Radu R. Rosetti (1877-1949), primul fiind autorul unei lungi serii de romane istorice, poezii și scrieri memorialistice, precum și al marelui studiu social-economic: *Pentru ce s-au răsculat țărani?* publicat la 1907, iar al doilea, biograful familiei, remarcîndu-se printr-un șir de cercetări de istorie militară.

Dotati cu o puternică vitalitate și cu o pronunțată vocație pentru științe și arte, Rosetteștii sînt prezenți și astăzi în viața intelectuală a României prin profesorul, filologul, lingvistul, memorialistul Alexandru Rosetti (n. 1895), autor al unui vast tratat de *Istoria limbii române* — membru al Academiei R.S.R. — participant de seamă la numeroase congrese internaționale și prin arheologul Dinu V. Rosetti (n. 1899).

MIRCEA ROSETTI— de la pașoptiști la socialiști

NORA ZIZI MUNTEANU

La 16/28 ianuarie 1850, la Paris, s-a născut cel de-al doilea copil al familiei C. A. Rosetti: Mircea. Încă de la 21 ani a activat în diferite organizații socialiste, militând pentru echitate socială, pentru drepturi și libertăți democratice.

Correspondența sa din perioada 1871, când a plecat din nou în Franța, pînă la moartea sa timpurie — în 1882 — conturează o personalitate foarte complexă. Vom spiciu cîteva fragmente din scrisorile sale *inedite*, care ne fac cunosțintă cu credo-ul unuia dintre primii socialiști români.

În 1871 el s-a situat alături de comunarzi, mărturie stînd în această privință numeroasele sale aprecieri despre conținutul politic și social al Comunei. Mircea Rosetti aproba lupta armată a proletariatului parizian împotriva reacțiunii. Într-una din scrisori, expediată în septembrie 1871, îl numea reacționar pe unul dintre studenții români — Costache Cantacuzino — „pentru că nu aprobă ca noi [el și fratele lui Costache, Gogu Cantacuzino — n.r.] împușcările Comunei asupra versaieziilor”.

Luînd apărarea comunarzilor, Mircea îl îndemna pe fratele său să citească „dezbaterele pro-

ceselor Comunei. A fost minciună că ei au dat foc Parisului”.

Întreaga viață a rămas un adept al comunarzilor. Cărțile dedicate Comunei formau lecturile sale preferate și au avut un mare rol în formarea sa ca socialist.

În 1871, Mircea Rosetti s-a încadrat în organizațiile socialiste franceze.

În perioada 1871-1880 a stat și în Italia. În 1877 a devenit membru corespondent al organizației „Circolo di studi sociali” (Cercul de studii sociale) din Milano, care, așa cum preciza el într-o epistolă din 3 aprilie, același an, era „afiliat cu toate cercurile socialiste din Italia de sus”. Tot în Italia, a participat la sedințele „Cercului republican” din Roma. Această organizație revoluționară — după cum rezultă dintr-o scrisoare a sa din 28 martie 1877 — „proclama detronarea lui Victor [Emmanuel — n.r.], nu pe cale legală, dar prin revoluție”.

Credința în izbînda unei viitoare revoluții relese constant din diferite însemnări. În 1878 trimitea fratelui său, la Paris, el aflîndu-se încă în Italia, „un proiect de constituție care se aplica a doua zi după revoluție”, iar în 1880, în invitația adresată socialiștilor francezi de

a participa la banchetul de adio, cu ocazia plecării sale definitive din Franța, releva: „Revoluția socială este aproape, noi ne vom vedea deci în curînd”.

A prețuit și stimat pe revoluționarii de pretutindeni, pe mulți dintre ei a cunoscut. Activitatea revoluționarilor ruși îi era cunoscută și o urmărea de aproape. Studiînd romanul lui Cernîșevski — *Ce-i de făcut?*, îi atrăgea atenția fratelui său că ideile lor se aseamănă cu cele ale lui Cernîșevski: „peste tot poți să găsești ideile noastre, discuțiile noastre, sentimentele noastre”.

Stringea fișe despre mișcarea socialistă germană, cumpăra broșuri editate de socialiștii belgieni, se interesa de socialismul spaniol etc. Comentînd atentatul săvîrșit la Neapole asupra regelui Umberto, în 1878, atrăgea atenția fratelui său că tactica aceasta „nu aparține nici Internaționalei, nici societăților socialiste”.

Cît privește concepția sa despre lume și viață, o expunea singur într-o scrisoare din 1878, cînd se prezenta ca „darwinist, ateu și socialist”.

Numeroase scrisori tratează problema raporturilor dintre masele producă-

toare și capitaliști. Despre discuția pe care o avusesse cu un ceh, adept al concepțiilor burgheziei liberale, relata fratelui său: „El a fost forțat să recunoască că poporul este exploatat, oprimat, aservit de cnut și mai ales prin acel alt cnut, mai teribil și mai infam, care se numește *Capitalul*“. Sublinierea și scrierea cuvântului cu majusculă, ne fac să presupunem că avea cunoștință de lucrarea lui Marx.

Se pronunța împotriva liberalismului burghez, fiindcă el „seacă inima, când nu omoară de asemenea rațiunea“. Despre libertate sub un guvern liberal vorbește într-un articol trimis spre publicare în țară, la 4 noiembrie 1878: „Sub un guvern liberal, libertatea nu există. Pentru a fi liber nu este destul a avea dreptul, trebuie mijloacele. Mijloacele ne lipsesc“.

Începând din 1877, scrisorile sale se opresc tot mai insistent asupra situației din țară. Este perioada când se interesează de răspândirea ideilor socialiste în România. În acest scop îi cerea fratelui său: „Cercetează de la țărani, de la lucrători cât câștigă pe zi, câte ore muncesc etc. etc. Acestea toate ar trebui notate spre a putea scri articole socialiste“. Era de părere că o istorie a mișcării socialiste internaționale ar fi foarte utilă pentru români: „Cumpără orice broșură sau carte ce vei găsi relativ la socialism — îi scria fratelui său la 1 martie 1877 — mai cu seamă la istoria socialismului, căci va trebui să o scriem odată pentru români“. Întors în țară, se interesa la fratele său: „Ce-ai făcut cu cele câteva broșuri ale socialismului românesc pe care le adusesem aci — *Procesul fraților Nădejde, Înmor-*

mintarea lui [N. Zubcu] *Codreanu* etc.?”

Cît privește propaganda socialistă propriu-zisă — deși, după cum am văzut, nu neglija existența clasei muncitoare — el împărțea părerea multora dintre primii socialiști români, că aceasta trebuia să înceapă întâi la sate, țărănimea fiind clasa cea mai numeroasă a societății și mai aspru exploatată. El insista ca țărănimea să fie lămurită asupra nedreptei repartii a imozitelor: „La noi, lăbind chestiunea proprietății la o parte

pentru moment, trebuie să năvălim pe bir. De ce țăranul să plătească pentru cutare, cutare lucru de care nu profită, să plătească cei cu bani impozit pe venit!“ După părerea sa, înaintașii de la 1848 făcuseră doar un pas, truda lor trebuia continuată: „Citește în «Românul» dezbaterile săteanului la '48, sînt lucruri interesante. Dacă ai avea [și] «Dacia-magazin istoric» [«Magazin istoric pentru Dacia» — n.r.] a lui Bălcescu și Laurian, vol. 2, în care face pe scurt istoria proprietății la țărani; o parte din acel articol a fost reprodus și în cartea lui Bălcescu *Mihail Viteazul* și publicat de Odobescu“.

Alăturîndu-se luptei tălului său pentru adoptarea

unor legi favorabile țărănilor, mai ales modificarea Legii tocmellor agricole, în scrisorile din 1881-1882 se oprește pe larg asupra situației de la sate. Era indignat de sprijinul fătiș pe care liberalii îl acordau marilor proprietari în jeuirea țărănilor: „Ceea ce este grozav este democrația liberalilor. Dinși fac tocmeli agricole tot așa de barbare ca și ciocoi“.

Conflictul izbucnit între C. A. Rosetti — apărător al drepturilor țărănimii — și I. C. Brătianu, manifestat și în Parlament, era relatat astfel unui prieten din străinătate: „Beppo [Brătianu — n.r.] trecînd pe lângă banca tatii s-a plîns într-un mod vizirial de proiectul de lege pentru stingerea datoriilor țăranilor prezentat de tata. «Sperii lumea, deja legea tocmellor i-a speriat etc. etc.» Tata a răspuns în gura mare că dînsul lucrează «cu și pentru popor, nu cu și pentru boieri. Toată viața mea am făcut așa, voiesc cînd voi muri ca poporul să însoțească rămășițele mele, iar nu boierii!»“

Preocuparea pentru problemele social-politice ale țării nu l-a părăsit pînă-n ultima clipă a vieții. Cu trei săptămîni înaintea morții, la 1 iunie 1882, îi scria unui prieten, deznăscut de lipsa de scrupule și incapacitatea aparatului de stat: „Nimeni nu face nimic și toți se gîndesc numai la interesele lor personale“.

La 20 iunie 1882, la numai 32 ani, s-a stins din viață o personalitate în plină afirmare, cu preocupări complexe și uneori de avangardă. Ideile sale și activitatea — nu îndeajuns cercetate încă — îl situează pe Mircea Rosetti în rîndul acelor care au realizat legătura între cele două generații de revoluționari români — pașoptiști și socialiști.

De data aceasta concursul nostru vă propune să dezlegați 6 (șase) întrebări, fiecare dintre ele solicitând 2 (două) răspunsuri. Pentru a afla cele 12 (douăsprezece) răspunsuri corecte, trebuie să consultați numerele 1, 2 și 3 ale revistei noastre, din ianuarie, februarie și martie 1972.

1

Iulie 1934. Într-unul din vechile centre culturale moldovene a apărut primul număr al unei reviste editată de un grup de studenți antifasciști aflați sub directa îndrumare a partidului comunist.

Cum se numea publicația și unde se afla tipografia în care a fost tipărită?

2

„...Nimic și nimeni nu va putea intimida milioanele de oameni ai muncii, cu atât mai mult pe noi, care sîntem luptătorii cei mai consecvenți și hotărîți împotriva fascismului și pentru democrație“.

Cui aparțin aceste cuvinte și cu ce prilej au fost ele rostite?

3

Într-una din casele conspirative bucureștene, uteciștii au reușit, cu toate măsurile de supraveghere ale Siguranței, să țină o importantă întrunire.

Pe ce stradă se afla casa și în ce an a avut loc evenimentul?

4

Reprezentanți ai tineretului antifascist din mai multe țări ale lumii au adoptat un document în care se spunea: „...să lucrăm la unirea tineretului din toate țările fără deosebire de tendințe, de rase sau opinii...“

Cu ce prilej a fost adoptat documentul și cum a fost intitulat?

5

La 1 august 1943, una dintre militantele Uniunii Tineretului Comunist și-a găsit sfîrșitul alături de alți 60 deținuți carbonizați de flăcările unui incendiu care cuprinsese închisoarea.

Despre cine este vorba și ce condamnare suferise?

6

„Te vei interesa și cred că mă vei căuta și acolo“.

Cine este semnatarul scrisorii cu acest final și ce anume înțelegea el prin „acolo“?

POȘTA CONCURSULUI

Și la acest nou start al concurenților, am primit un bogat curier. Multor concurenți le-am răspuns prin scrisori, altora însă, ale căror întrebări ridică probleme de ordin general, de interes mai larg, le răspundem în cele ce urmează (nelămuririle se referă la seria din nr. 1/1972).

A. BUZEA, din Iași, vrea să știe dacă la concurs participă numai abonajii, sau toți cititorii revistei. Evident, toți cititorii, în condițiile, foarte precis expuse în „Magazin istoric” nr. 1/1972, p. 85. Mai vrea să afle dacă textele-probleme publicate în acel număr sînt „identice, adică cuvînt cu cuvînt cu textele corecte sau sînt diferite”. Identice n-ar prea putea fi, căci cuprind cîte două greșeli. Sînt expuneri pe teme tratate în „Magazin istoric”, în care au fost strecurate erorile amintite, pe care tocmai dvs. urmează să le descoperiți.

DAN DOBRE din Călmărași dorește să afle dacă la întrebarea nr. 5 din nr. 1/1972 cerem numele celui care l-a ucis pe Alexandru Macedon și anume a vinovatului moral sau al executorului. Nici una, nici alta! Vă cerem să ne spuneți ce greșeli au fost strecurate în întrebarea publicată de noi.

A. I. LICA, Arad. Ne cereți prea mult, pretinzîndu-ne să vă spunem nici mai mult, nici mai puțin, decît care din cele două răspunsuri pe care vreți să le dați la întrebarea nr. 2 este cel corect. Ar însemna să dezavantajăm pe alți cititori, ceea ce n-ar fi loial. Nu credeți?

GAVRIL URSU, com. Lăzăreni. Puteți participa cu mai multe serii de taloane la concurs și deci cu șanse sporite.

TONI DODE, din Modelul ne scrie: „În să vă mulțumesc foarte mult tuturor celor care au inițiat acest gen de concurs”. Vă răspundem la nelămuririle dvs.: Evident, la concurs pot participa mai mulți membri ai aceleiași familii. Pentru rest, citiți răspunsul dat tovarășului Ursu.

IOAN I. CHELARU, Săbăoani. Citiți mai atent problemele și veți descoperi greșelile strecurate.

GRIGORE TIMȘA, Dej. Același răspuns. Întrebările noastre au fost înadins mai dificile decît la primul concurs, la sugestia multora dintre dvs.

ION T. MÎNDRUȚ, București, ne scrie că organizarea noului concurs îl face „deosebit de fericit, întrucît l-am așteptat cu multă nerăbdare. Eu personal vă mulțumesc mult pentru această inițiativă luată de conducerea frumoasei reviste”.

Data decernării premiilor va fi anunțată din timp, ca să puteți lua parte și dvs., așa cum vă exprimați dorința.

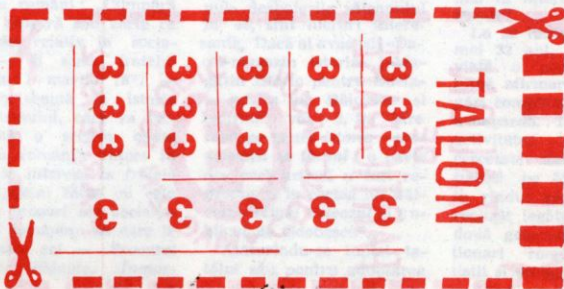
D. MANEVICI, Turnu Măgurele. Dați răspunsuri cît mai concise, în spiritul exemplelor noastre din nr. 1 și nr. 2/1972.

PANTELIMON BOARĂ din satul Gemeni ne cere ca termenul fixat inițial pentru închiderea concursului să nu mai fie prelungit, ca în anul trecut. De acord cu dv. și cu argumentele ce aduceți. Mulțumim și pentru celelalte sugestii privind tematica revistei.

GH. PLETEA din Răcăuți, învățător pensionar, ne adresează o scrisoare emoționantă: „Sînt un vechi abonat la revista „Magazin istoric” pe care o citesc cu mult interes și de care nu cred că mă voi despărți. În adevăr această revistă este o oglindă fidelă care îți dezvăluie pagini neștiute sau de mult uitate, te face să te bucuri de victoriile poporului nostru sau să te întristezi de nenorocirile prin care a trecut de opreliștele de care s-a lovit”.

Vă mulțumim pentru aprecieri. În ce privește eventuala tragere la sorți a premiilor, ea se va face numai în cazul că numărul răspunsurilor exacte va depăși pe cel al numeroaselor premii oferite de noi. În această situație, altă soluție nu există; problemele din concurs fiind de această dată ceva mai grele decît cele din anul trecut, poate că nu va fi necesar să recurgem la ceea ce dv. numiți sistemul „loterie”.

Pentru multe din întrebările ce primim, răspunsurile sînt cele ce au fost date și la Poșta Concursului din anul trecut (sistemul de premiere, eventuala tragere la sorți, chestiuni legate de taloane etc.). Revedeți deci rubricile respective.

George Călinescu și simțul istoriei

GEORGE IVAȘCU

A medita la „problemele cetății”, a-și implica propriul destin în dialectica însăși a istoriei — iată o caracteristică esențială a universului călinescian, rațiunea și perspectiva excepționale sale vocații de scriitor militant, exercitată de semnificativă constanță de-a lungul a peste trei decenii, până în ultima săptămână a vieții.

Intrat în conștiința națiunii noastre ca istoric și critic literar, ca romancier, Călinescu a rămas sub semnul umanității — nu numai ca unul din cei mai valoroși scriitori, dar nu mai puțin ca unul din cei mai remarcabili gazetari, observatori moralisti și comentatori al fenomenului social și cultural din contemporaneitatea sa, „cronicar”, în sens superior, al epocii, evocator al marilor evenimente și personalități pe care le-a cunoscut.

Semnificativ prin amploare (numai după Elberare, Călinescu este autorul a peste o mie de articole, parte reproduse sau amintite alături și de unele discursuri) în recenta antologie (G. Călinescu, *TEXTE SOCIAL-POLITICE, 1944-1965*, apărută la Editura Politică, sub îngrijirea lui Gh. Tuțui și Gh. Matei) — opera sa de jurnalist surprinde, imagini ale României de după 1930 și până în 1965 în datele ei fundamentale. Ca adevărat cetățean, Călinescu are sentimentul datoriei față de colectivitatea în mijlocul căreia trăiește.

Astfel, prefăcând (la 15 sept. 1944) primul număr din „Tribuna poporului”, pe care o și conducea, Călinescu consideră că: „Ar fi o lipsă de spirit civic, acum, la începutul noii ere democratice, să stăm la o parte. Poporul intră în plinele sale drepturi, trebuie să vrem să fim alături de el”. Același ideal, aceeași depășire angajare în istorie, după 21 ani, în Mesajul adresat (prin „Contemporanul” din 19 februarie, 1965) Conferinței scriitorilor: „Adevăratul poet știe să scoată din ceea ce a trăit el ceea ce e al tuturor și, mai ales, să dea experiențelor lui sfera largă a vieții semenilor săi, știe a trăi în numele contemporanilor și, prin el, al omului universal. Visele adevăraților poeți spun totdeauna direcția în care merge omenirea. Cred că asupra tuturor chestiunilor profesionale primează o calitate pe care trebuie s-o dezvoltă orice scriitor și anume: a fi de folos poporului”.

Relația creatoare, dinamică, dintre intelectual și contextul

istoric contemporan știe este, după Călinescu, condiția libertății de creație: „Ca să poată trăi și prospera (spune el într-un articol cu titlu atît de edificator, Intelectuali de tot felul, uniți-vă, publicat în „Tribuna poporului” din 11 ianuarie 1945), intelectualul nu trebuie să ignoreze socialul, care este postamentul libertății lui cerebrale”. Concepție de profundă forță agitatrică, atunci; de mare actualitate și acum.

Care este „orizontul” publicisticii călinesciene?

Cu rară capacitate de a transforma în problematică semnele realului, Călinescu efectuează o amplă investigație ce include aspecte dintre cele mai variate: caracterologia Lucrătorului sau Cărturarilor, meditație asupra sensurilor Democrației („Cînd poporul vrea ceva, exprimarea dorinței lui e totdeauna legală și numai minoritatea privilegiată poate vedea dezordine în năzuința multă a lui a instaura o rînduială mai dreaptă și mai fericită”, asupra sensurilor patriotismului (Patria mai presus de orice)), acțiunii politice. Alături de aceste aspecte, articolele lui Călinescu comentează toate marile evenimente ale epocii contemporane, de la reforma agrară și naționalizare, la instaurarea Republicii și congresele Partidului, văzut ca Forța conducătoare a statului nostru. (Am citat, implicînd înseși titlurile articolelor.) Ca în multe din paginile romanelor și pieselor sale, jurnalistul Călinescu condamnă războiul: „Nu mi-am ascuțit creioanele ca să devin reporter de război, ci am să cînt munca pașnică a plugarului și a năutului. Vreau zgometul tonic al păcii, nu fluierul nebulă al sirenei [...] Insinuațiilor de război, amenințărilor în limbaj defensiv, pregătirilor militare în scopul penetrației din partea acelor forțe care trăiesc din exploatare, noi, intelectualii, exasperați de atîta endemică neliniște, sîntem datori a le opune un apăsător protest” (Războiul războiului, în „Contemporanul” din 25 martie 1949).

Un loc aparte în această vastă panoramă de idei trecută în chenarele presei cotidiane sau săptăminală, îl ocupă evocarea figurilor unor mari personalități ale poporului nostru și ale umanității: Bălcescu, Lenin, Iorga, dr. P. Groza, Gorki, Sadoveanu, Chopin, Arghezi, Ovidiu... Regăsim vigoarea portretistului

creator de caractere, acea extraordinară capacitate de a păstra inefabilul vieții între liniile severe ale profilului evocat, îl regăsim, deci, pe creatorul Otiliei sau al lui Ioanide, pe cel care prin monumentala sa istorie a literaturii a dăruit contemporaneității lui ca și generațiilor de după el, un atît de traicnic templu al culturii naționale. Vast roman cu personaje date — precum ei însuși și-o caracteriza — Istoria literaturii demonstrează mai bine ca oricare altă operă a sa concepția lui dialectică asupra istoriei culturii române.

Textele social-politice ale lui Călinescu constituie pentru noi toți una din cele mai exemplare lecții de abordare a domeniului cel mai complex, care este cultura unui popor. De aici virtuozitatea cu care el face cultura însăși să intre în obiectivul preocupărilor istoricului de fiecare zi, care e gazetarul.

Cu asemenea viziune complexă asupra realității, asupra istoriei, din perspectiva fermă a unui intelectual angajat în făurirea democrației și socialismului, textele lui Călinescu sînt o mărturie asupra contemporaneității, implicînd în ea însăși perspectiva. O și spune ca atare, cînd, subliniind importanța zilei de 23 August, scriitorul dimensionază semnificativ orizontul: „De-a lungul vîii ce duc spre București văd grupuri masive de tineri. Aș vrea să le vorbesc ceva. Am sentimentul că au înțeles că-l întreb încotro merg. De departe, din ce în ce mai vibrant, ca o harfă eolliană, am auzit cu urechile spiritului aceste cuvinte: Spre viitor”.

(Continuare din p. 17)

haina pe umăr și ștergându-și fruntea și ceafa de sudoare. Ne-am uitat cu atenție în urma lui. Nimeni. Dar, în cazul c-ar fi fost vorba de o cursă, agenții puteau fi ascunși din timp pe undeva. Am așteptat până ce vizitatorul nostru a ajuns în dreptul ulicioarei în care ne adăposteam și, dînd pînții calilor, l-am lăsat brusc în întimplare. L-am văzut tresărind. Doi ofițeri călări, cu automobilele așezînd pe piept, nu reprezentau un spectacol liniștitor pentru un ilegalist. Se întreba și el, probabil, dacă nu eram de la jandarmeria militară. L-am încadrat, am spus parola. A ezitat — mai avea timp să se prefacă a fi un oarecare — venit în sat să-și viziteze rudele. A răspuns, totuși, cu partea a doua a parolei. L-am pofțit să ne urmeze și a pornit, încadrat de noi doi, spre o pădure, aflată cam la un kilometru depărtare, de partea cealaltă a șoselei. Pe măsură ce ne apropiam de liziera ei, se putea distinge printre copaci seful celeilalte grupe, iar la o distanță oarecare, de jur împrejur, alți militari care stăteau de pază. Deși bănuielele noastre sporiseră — păream cam prea mulți militari pentru o organizație aflată, în adîncă ilegalitate din armată — el își păstra calmul.

Am intrat mai adînc în pădure, împreună cu cei doi sefi de grupă și ne-am așezat într-un luminis, să discutăm. Am început printr-o destul de îndelungată tatonare reciprocă de verificare, dacă nu cumva

e vorba de o capcană de o parte sau de alta. Pînă la urmă, bănuielele s-au risipit. Omul era la curent cu activitatea noastră din rapoartele ce le trimisese prin „tehnică” de legătură și apoi cunoștea amănuntele vieții de partid și terminologia folosită, specifică mișcărilor, care nu puteau înșela.

S-a recomandat „Miron”. Am aflat, cînd l-am reîntîlnit după 23 August, că era Constantin Agiu, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Ne-a informat despre constituirea Blocului Național Democrat, care reunea principalele forțe politice din țară, ostile dictaturii antonesciene și războiului hitlerist, pe baza platformei partidului comunist. L-am prezentat, la rîndul nostru, situația politică din regiment, l-am expus planul amănunțit de acțiune în cadrul insurecției armate pentru care ne pregăteam cu toții.

Cele spuse de „Miron” ne convingeau de succesul orientării partidului, de caracterul național al insurecției, la care avea să participe întreaga armată, care a fost, după cum se știe, un act de concentrare a tuturor forțelor, într-o deplină unitate împotriva hitlistilor.

La rîndul nostru, l-am informat pe Agiu despre planul nostru, pe care el l-a aprobat. Stabilisem ca, în condițiile ruperii frontului de către trupele sovietice, regimentul să se răscole. Sprijiniți de plutioanele și companiile pe care le controlam, trebuia să arstăm pe ofițerii care ar fi refuzat să ne urmeze, să pre-

luăm comanda, să neutralizăm statul major al corpului de armată din Roșiori de Vede și să blocăm șoseaua București-Craiova, pentru a împiedica retragerea fasciștilor dinspre București și sosirea întăririlor hitleriste dinspre Craiova. Se prevedea și posibilitatea capturării guvernului fascist, în cazul cînd acesta urma să fugă pe acest traseu spre vest.

La indicația lui Agiu am intensificat și mai mult una din principalele noastre acțiuni de pînă atuncî: procurarea de armament pentru Formațiunile de Luptă Patriotice. Folosindu-ne de faptul că eu eram ofițer însărcinat cu armamentul pe regiment, organizam instruirea ostașilor din subunitățile noastre cu o risipă extraordinară de materiale de luptă, ceea ce ne permitea să sustragem mari cantități de explozibil și muniții.

Totul era transportat la București, chiar cu mașina lui Agiu. Mașina sosea duminică, cu Iliescu, omul de legătură al acestuia, condusă fiind de șoferul comunist Cerebureanu. Încărcam geamantanele cu exploziv, arme, muniție și plecam cu ele, însoțit de unul dintre ofițerii noștri comunisti. Mergeam cu automobile așezate pe genunchi, cu grenațele pregătite. În cazul cînd jandarmeria militară s-ar fi arătat curioasă de a afla conținutul valizelor, nu ne răminea, desigur, decît să ne vindem scump pielea. Potriveam lucrurile în așa fel încît să ajungem la București seara, pe întuneric și ne opream lîngă o benzinărie din preajma gării Obor. Acolo, noi, ofițerii, ne dădeam jos, iar mașina pleca la depozitul secret de explozibil și armament organizat de partid, depozit care se afla prin apropiere, într-un loc, desigur, necunoscut nouă. A doua zi în zori eram înpol la regiment.

PLANȘELE NOASTRE

- ① Trecutul de nesfîrșite suferințe ale țărănimii — care în alitea rînduri s-a ridicat la luptă împotriva împilării și exploatarei — zugrăvit de doi mari maeștri ai penelului: Octav Băncilă — de la a cărui naștere se împlinesc 100 ani — și Corneliu Baba (Un diplomat britanic despre răscoala din 1907, p. 50).
- ② Pe lîngă acest celebru orologiu din străvechea Pragă a trecut, desigur, și marele voievod român în drumul său spre palatul lui Rudolf II (Glorioasa pribegie a lui Mihai Viteazul, p. 57).
- ③ Jocurile de artificii făceau parte din fastul serbărilor ce aveau loc în capitala Imperiului otoman. Miniatură din sec. XVIII (leniceri, copii de suflet ai padișahului, p. 91).
- ④ La brutărie se coace o nouă cohortă de regi: caricatură anti-bonapartistă din 1806. (Zîmbete din cronici, p. 90).

1907

ENIGMISTICĂ

FILE DE ISTORIE

— ligamente —

Castelul vechi s-acoperă cu umbre
menite să-l ascundă tuturor,
Masivii stâlpi, salonul sfidător,
imbracă falduri de-ntunerice, sumbre.

În mantia de purpură regală
tiranul tremură pe tronul său.
Poporul s-a trezit, sătul de rău,
sub cerul policrom ardea rășcoală.

Monarhul garda în zadar și-o stringe,
n-o va trimite iar, ca la parăzi.
Un uragan dezlănțuit pe străzi,
și-n juru-i nimeni ca să-l poată-nfringe...

Prin ligamentare (unirea literelor finale
ale unor cuvinte cu primele litere ale cu-
vintelor următoare) veți afla numele a
6 orașe europene cu vechi rezonanțe isto-
rice și social-culturale. Exemplu de liga-
mentare : ...rampa viața...; dezlegare :
Pavia. Cheia (numărul de litere) în ordi-
nea inserării : 6 ; 4 ; 6 ; 4 ; 6 ; 4.

ORAȘUL — MUZEU

— enigmă : 7 litere —

Bogat în pinze și sculpturi de seamă
și-n case vechi, cîntate de poezi,
muzeul își trăiește marea dramă,
cu timpul coșcovidu-se-n pereți.

Statuile de piatră se sfărimă,
tablourile se-nnegresc treptat,
palatele de piatră se dărimă,
pătrunde moartea-n ziduri ne-ncețat.

Iar cei mai meșteri dintre fiii țării
se străduiesc din greu a-l mai salva
de valurile vremii și-ale mării,
răspunzători de nemurirea sa...

MITOLOGICĂ...

— anagramă : 8 litere —

M-am rătăcit, tot colindînd mereu
prin zeci de încăperi întortocheate,
căci n-am avut, ca anticul Tezeu,
un fir cu care să mă plimb prin toate.

Dar iată c-am zărit sclipind ceva
în mii de fețe, ca o piatră rară.
Era lumina unui geam — așa
c-am nimerit în plină zi, afară.

SOLUȚIILE PROBLEMELOR DIN Nr. 2

Începuturi de viață românească:

ORIZONTAL : 1. Vlașca. — Gelu. 2. A.
— Anonymus. 3. Munte. — Glăd. 4. Era.
— Ze. — An. — S. 5. Ni. — Mare. —
Afa. 6. U. — Lut. — La. — As. 7. Ms. —
Reh. — Fag. 8. Oale. — Ar. — Nak. 9.
Rt. — Satu-Mare. 10. Uzi. — Sestlav.
11. Țări. — Ga — Ese.

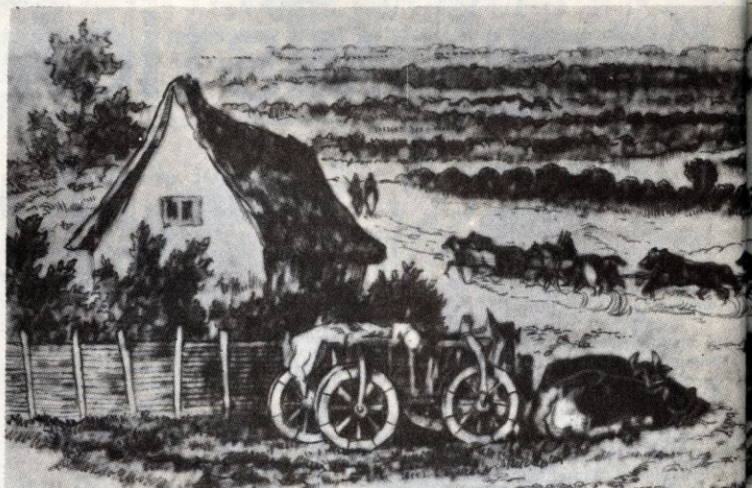
Careu magic:

Vicina ; Morisena ; Biharia.

Criptogramă:

Chronicon pictum Vindobonense (Cronica
pictată de la Viena).

I. PATRAȘCU

Prin Moldova

Autorul notelor de călătorie din care publicăm mai jos câteva fragmente se numește Louis-Emmanuel-Henri-Alexandre de Launay, conte d'Antraigues. S-a născut la Montpellier la 25 decembrie 1753, iar studiile și le-a făcut la Paris, la un colegiu umanist. După terminarea studiilor, a aprofundat opera enciclopediștilor, devenind un revoluționar moderat.

Foarte tânăr, a intrat în armată, ajungând până la gradul de căpitan de cavalerie, dar a părăsit repede cariera militară, retrăgându-se la o moșie a sa, pentru a se ocupa de studiul istoriei și al problemelor politico-sociale. Anumite treburi i-au dat prilejul să călătorească în Elveția; la întoarcere, s-a oprit la Ferney, unde locuia Voltaire, și a rămas acolo trei luni.

Peste puțin timp, a avut prilejul să-l cunoască și pe Jean-Jacques Rousseau (1712-1778); în ciuda marii diferențe de vîrstă dintre ei, s-au împrietenit, iar Rousseau, care tocmai terminase o lucrare despre modul de guvernare a Poloniei, l-a îndemnat să scrie ceva asemănător despre Imperiul otoman. D'Antraigues a primit cu bucurie această propunere și, pentru a cunoaște la fața locului poporul turc și modul de guvernare a imperiului, s-a hotărît să plece la Constantinopol. Realizarea călătoriei i-a fost mult ușurată de fratele mamei sale, contele de Saint-Priest, trimis extraordinar al Franței pe lângă Sublima Poartă. Împreună cu acest unchi, a plecat la 11 iunie 1778 în Turcia, stabilindu-se la Terapia, reședința de vară a ambasadorilor. Aici, la balurile care se țineau lînt, a cunoscut-o pe Alexandrina Ghica, fiica lui Grigore Ghica vodă, cel asasinat la 12 octombrie 1777, din ordinul sultanului. După acel tragic eveniment, Alexandrina plecase, împreună cu mama ei, la Constantinopol: prin cunoștințele pe care le aveau acolo, și-au recăpătat bunurile confiscate, ducînd apoi o viață pe măsura rangului lor social. Contele d'Antraigues a legat o strînsă prietenie cu domnița Alexandrina Ghica, aflînd de la ea amănunte interesante asupra vieții cotidiene a turcilor și a moldovenilor.

de altădată

În 1779, d'Antraigues a plecat din Constantinopol spre Liov, trecind prin Dobrogea și Moldova. Din drum, el a trimis o serie de scrisori unui anume Culili, din capitala Imperiului otoman, descriind destul de colorat locurile străbătute. Descrierile sale conțin și exagerări, și denumiri eronate, și confuzii, și identificări fanteziste, dar, dincolo de toate acestea, din ele se desprinde tabloul trist al stării de fapte și de spirit din Moldova aceluia sfârșit de veac XVIII: o Moldovă secătuită de stăpînirea otomană, exploatată de domnitorii trimiși de Poartă, ca și de marii boieri. A văzut, desigur, și lucruri frumoase, care l-au impresionat plăcut, dar, format în spiritul Secolului Luminilor și avînd idei revoluționare, a privit totul cu un ochi extrem de critic. Din acest punct de vedere, descrierile contelui d'Antraigues constituie un veritabil document. Manuscrisele, păstrate în Biblioteca Națională din Dijon (Franța), au fost copiate integral, în 1937, de către cunoscutul scriitor istoric C. Gane (1885-1962), care le-a publicat parțial în cartea sa „Domnița Alexandrina Ghica și contele d'Antraigues” (1937). După aceleași copii, aflate în posesia noastră, le redăm acum sub formă de extrase, într-o nouă versiune, incluzînd și unele pasagii care nu au văzut atunci lumina tiparului, precum cel despre flagelul lăcustelor în Dobrogea, starea socială din Moldova etc.

Proiectul contelui d'Antraigues nu s-a mai realizat; puțin timp după sosirea lui în Turcia, J. J. Rousseau a murit, iar contele a renunțat să mai scrie cartea sugerată de marele filozof. După izbucnirea revoluției, în 1789, contele s-a afirmat ca orator al Constituantei și ca partizan al monarhiei constituționale, trecînd ulterior în tabăra regaliștilor. A murit la Londra, la 12 iulie 1812.

G. GANE

Mamaia — acum două voacuri

Iată care sînt persoanele care iau parte la călătoria noastră. Primul este ambasadorul Suediei la Constantinopol, Alsing, care ni s-a alăturat pentru a-și asigura o pază mai bună în timpul drumului. E foarte cumsecade în aparență, fiindcă în realitate e avar și are prea puțin spirit. Cunoaște foarte bine pe turci, ceea ce nu e de mirare, avînd în vedere că a stat la ei peste 12 ani. Mai e cu noi și un olandez, pe nume Schultz, un om vesel, prietenos, fără prea multe principii. În trăsura mea călătorește și Saint-Croix, un om îngust la mînte, pretențios și cu ifose de politician. În afară de aceștia, mă însoțește principesa Alexandrina Ghica.

La 6 mai (1779 — n.r.) la prînz, am părăsit Constantinopolul. După un drum lung, am ajuns în Dobrogea la 30 mai. Ne aflăm pe malul mării, la Constanța, un oraș sărac, port la mare, dar nu ne oprim aici. Regiunea este aridă, plină de praf, și fără arbori.

Mergînd mai departe, am dat de localitatea Mammay [Mamaia]. Acest sat este așezat pe malul unui lac cu apă dulce, separat de mare printr-o fișie de nisip care seamănă cu un dig. Lacul are o întindere de o leghe și de pe el se vede marea. În mijlocul lacului este o insulă acoperită cu o pădure, un loc minunat, fiindcă în toată această regiune nu se vede un arbore. Localnicii povestesc că, în acel loc, un împărat grec a avut o casă de țară. Pădurea este foarte venerată, și oamenii, deși duc lipsă de lemne, nu taie nici un arbore. Am mers pe insulă cu o barcă și am mîncat acolo. Este, în adevăr, un loc foarte pitoresc; apoi ne-am întors în sat, unde am rămas peste noapte. Locuitorii de aici au case ciudate și sînt foarte săraci. Se vede că ne apropiem de Dunăre, deoarece locurile devin deluroase și în depărtare se văd munți.

A doua zi am părăsit acest sat sărac, populat de moldoveni și de turci, pentru a merge la Martkin [Măcin], la două leghe de Dunăre. Acest orașel este situat într-o poziție agreabilă, pe culmea unui mic deal în pantă lină spre Dunăre, care curge la numai 300-400 pași de aici. Peste tot se văd pășuni și vite multe. Ne-am dus la malul Dunării pentru a ne bucura de frumoasa priveliște și am stat de vorbă cu țărani, care ne-au povestit despre un flagel abătut asupra regiunii — lăcustele. Am aflat astfel că în iarna trecută lăcustele au pustiit Moldova, trecînd apoi Dunărea și venind aici, la Măcin. La întrebarea noastră dacă există vreun remediu, ei au spus că nu există niciunul, deoarece erau foarte numeroase și ocupau întînderi foarte mari; ei folosesc, totuși, o metodă: trebuie ca un flăcău nevătămat să des-

cinte o apă neîncepută, pe care apoi s-o împrăștie pe jos. Ei pretind că această apă atrage vulturii, care mîncînc lăcustele.

La ora șase am părăsit Măcinul. Am mers de-a lungul fluviului spre Galați, singurul port al Moldovei. Regiunea este destul de pitorească și ne-a plăcut. Deasupra Galațiului, în Valahia, este Brăila, unde se află un port păzit de turci și un pașă. Valahia are și alte porturi, dar acesta este cel mai mare. Toate cerealele din Moldova pleacă spre Constantinopol prin Galați.

Corăbii și dulcețuri

Am trecut pe malul celălalt cu bacul și am vrut să coborîm imediat, dar doi oameni îmbrăcați ca niște ceași, ținînd în mîini cîte un baston de argint cu o bardă la capăt, ne-au împins înapoi; trebuia să-l așteptăm pe ispravnicul Galațiului, care a venit călare să ne primească. Imediat au apărut 20 călăreți, care s-au așezat în dreapta și în stînga drumului, iar nouă ni s-au dat cai ca să mergem pînă la corturile care erau numai la douăzeci de pași de debarcader. Principesa a fost purtată în litieră. Olandezul Schultz, cu toate că a fost ofițer de cavalerie și se pretindea un bun călăreț, s-a urcat pe un cal nărăvaș, care, ridicîndu-se în două picioare, l-a trîntit în noroi. Calul s-a speriat și mai mult cînd unul din însoțitorii noștri l-a lovit cu sulita. De furie, olandezul s-a ridicat din noroi și s-a repezit la acesta, luîndu-se la bătaie cu el. Cu mare greutate am reușit să-i despărțim. A trebuit să așteptăm ca să îmbrace alte haine în cort, apoi am mers cu toții în cortul în care a fost condusă principesa și ambasadorul; acolo ni s-au servit dulcețuri și cafele.

Galațiul este un oraș mare, construit pe o colină la marginea Dunării. Casele sînt destul de depărtate unele de altele. În ultimul război*, el a fost aproape cu totul incendiat și apoi reclădit. Portul este destul de frecventat: aici se construiesc vase care coboară pe mare, spre Constantinopol. În momentul cînd am trecut noi prin port, erau două corăbii destul de mari pe șantier.

În ziua de 4 iunie, am părăsit Galațiul, sperînd că nu vom mai avea parte de alaiuri. Dar nu a fost așa. La ora cinci dimineața, întreg cortegiul care trebuia să ne însoțească fusese pregătit; era compus din 38 călăreți, sau mai bine-zis 38 țărani călări care mergeau la dreapta și la stînga drumului, 50 boieri sau nobili călare, care mergeau doi cîte doi prin mijlocul drumului. După ei, venea ispravnicul

* Războiul ruso-turc din 1768-1774. Încheiat prin pacea de la Kuciuk-Kainargi (10/21 iulie, 1774).

In drum spre Liov, contele d'Antraigues a trecut prin Constanța...

Galațiului și la urmă trăsurile noastre. Toți aceștia ne-au însoțit pînă într-un loc unde a fost ridicat un cort; acolo ni s-au servit dulceturi și cafele, după care ne-au urat drum bun.

Dimineața am pornit din nou la drum și am luat ceaiul în vîrfurile dealului, pe urmă am ieșit din sat cu alaiul de țărani după noi. După șase ore de mers, am sosit într-un sat numit Lehimj (?), care aparține marelui boier...* Boierul a venit în întîmpinarea noastră, ne-a salutat și ne-a condus la conacul său, comod situat într-o poziție agreabilă. În fine, vedem iar pădure, clădirea fiind așezată la poalele unui deal acoperit cu o pădure destul de deasă. În față se văd cîmpii și un iaz mare. Peisajul e frumos și ne place tuturor.

Mal frumos decît la Opera din Paris

De aici am ajuns la Bursuceni, de unde am plecat spre Birlad. Drumul a fost în-cîntător, aspectul regiunii s-a schimbat

* Loc liber în manuscris. C. Gane credea că este vorba de satul Suseni, iar boierul e Constantin Paladi (n.a.).

cu totul. Am trecut prin văi verzi, tăiate de riuri și acoperite de boschete. Am trecut prin păduri încîntătoare, cu copaci înalți și frumoși. În fine, după șapte ore de mers am ajuns aici unde sîntem, și unde vom înnopta. Acesta este unul din orașele Moldovei așezat într-o vale înconjurată de coline nu prea înalte, pline cu pășuni.

Ieri, autoritățile au ținut să dea un bal în cinstea noastră. Am mers cu principesa. Am găsit vreo douăzeci de fete, care dansau în cerc, în sunetul a două viori. Balul a durat pînă la miezul nopții. Trebuie să vă spun că mie, care detest balurile, mi-a plăcut balul acesta mai mult decît cele de la Opera din Paris.

Am părăsit Birladul pe ziua de 8 iunie. După trei ore de mers, am ajuns la Lepureni, unde am fost primiți în casa unui boier. Drumul a fost agreabil; am regăsit văile și pădurile. Casa în care am fost primiți se afla într-un loc frumos și agreabil, înconjurat de un parc plin cu arbori, boschete și flori. Am aflat că la fașa dulceața de trandafiri e foarte căutată. Boierii sîdesc trandafirii în grădini și dau petalelor diferite întrebuintări; printre altele, petalele se dau ca dar prietenilor.

A doua zi am plecat. După opt ore de mers, am ajuns într-un sat mare, sau mai bine-zis un mic oraș, reședința unui epis-

cop. Se cheamă Huși. Am tras la Episcopie.

De la Huși, am plecat călări, ca să vedem malurile Prutului. Prutul nu este un râu mare; iarna se umflă, dar acum are cel mult cincizeci de picioare. Aici este un râu care se varsă în Prut; locul se numește Stănilești, unde s-a dat bătălia dintre ruși și Carol XII*.

Multă vreme, tătarii au pustiit această țară. Ei numeau incursiunile pe care le făceau **habul**-uri. Când hanul lua hotărîrea să facă o asemenea incursiune, pentru a se răzbuna, sau pentru a jefui, el își înștiința oamenii că vor pleca într-un **habul**. Atunci, căpitanii lui înarmau oamenii și veneau în întîmpinarea hanului. S-au văzut asemenea armate de peste 40 000 oameni călare. Înainte de a porni, imamul făcea o rugăciune în fața oștenilor, iar hanul lua un tăciune aprins pe care îl azvîrlea la pămînt, ceea ce însemna că vor pleca să pirjolească tot ce vor întîlni în cale. Dar, după ultimul război ruso-turc, s-a luat hanilor dreptul de a-și înarma oamenii.

Pentru a-și arăta simpatia față de noi, domnitorul a trimis în întîmpinarea noastră vreo doisprezece curteni cu niște bastoane de fier în mînă. În fruntea lor era marele postelnic. Prin intermediul dragomanului, principesa i-a dăruit domnitorului un cal. Domnitorul i-a trimis în schimb alte daruri, printre care o șa foarte frumoasă și apă de trandafiri în sticlețe bă-

* Confuzie evidentă; e locul războiului ruso-moldo-turc din 1711.

tute în diamante. Nouă ne-a trimis stofe de haine.

La plecarea din Constantinopol, ne înțeleșeserăm cu vizirul să nu vizităm Iașul, așa că n-am putut vedea viața de la Curtea Moldovei. Am aflat numai de la dragomani cit de mîndri erau acești domni, care trăiau în cel mai mare fast și lux.

Prințul, boierii și norodul

Moldova și Muntenia au fost altădată colonii romane, cunoscute sub împăratul Traian sub denumirea de Ulpia Traiana. Despărțite apoi de Imperiul roman, aceste regiuni s-au condus prin legile lor proprii, sub autoritatea unui prinț autohton.

Dar sultanul Soliman** s-a apropiat vertiginos de aceste locuri, vestind de departe rezezi cîmpiri, robiri și pustiiri. Marile sale cuceriri anunțau nesfîrșite distrugeri și sclavia popoarelor. O țară mică, precum Moldova, n-a putut rezista puhoiului. Ajunzînd la granița Moldovei și Valahiei, sultanul le amenința din toate părțile, ceea ce le-a determinat să se supună în cele din urmă în fața forței de care erau amenințate. Soliman le-a acordat

** Soliman Magnificul (1520-1566).

...și Galați

în schimb privilegiu, jurînd că nu le va călca. Le era permis să fie guvernate de un prinț autohton, acceptat de sultan, după legile pămîntului. În afară de aceasta, erau obligate să plătească Porții un tribut anual. Dar succesorii lui Soliman nu s-au ținut de cuvînt, trimițînd cîte un grec din Constantinopol ca prinț și lăsîndu-l să se bucure de principatul său timp de 4 sau 6 ani. De obicei, dragomanii Porții făceau cheltuieli mari ca să obțină aceste ranguri.

Moldova este împărțită în regiuni conduse de un reprezentant al domnitorului, iar guvernatorii orașelor se numesc ispravnici. Nobilii țării se numesc boieri, printre care se numără cei a căror origine este dinaintea venirii turcilor, și cei făcuți de turci, care se bucură de mai puțină considerație. Funcționarii de stat sînt numiți din rîndurile boierilor. Prințul are un consiliu de 12 boieri. Boierii au pămînturi întinse în proprietatea lor. Ei au toate drepturile și nu plătesc dări statului, sînt un mijloc de asigurare în folosul lor sau al prințului. Dar prințul are asupra lor [boierilor] dreptul de viață și de moarte și poate să-i închidă, să-i ruineze sau să-i distrugă. Ei sînt tratați de prinț așa cum însuși prințul este tratat de stăpînii săi turci. Boierii care au funcții de stat sînt plătiți din ce se jefuiește poporul, precum și din punga prințului, care, în ultimă instanță, tot din banii poporului e alcătuită.

La rîndul lor, boierii întrebunțează împotriva supușilor lor aceeași tiranie cu care sînt ei oprimați de domnitor. Pînă acum vreo 40 ani, tărani erau serbi, dar de atunci au fost eliberați, pînă chiar să-și părăsească locuințele și să meargă să se stabilească în altă parte, dar pentru asta trebuie incuviințarea prințului, incuviințare ce se acordă cu foarte mare greutate, aproape niciodată. De altfel, a zecea parte din averea lor aparține prințului, căruia îi datorează și 100 zile de muncă gratuită; în afară de asta, plătesc pentru casele lor, pentru vitele pe care le au și pentru găinile din curte. Libertatea care li s-a dat este derizorie.

Fiecare boier asuprește cît mai mult în districtul său, după voia inimii. Fiecare neascultare sau nesupunere este pedepsită cu 100 lovituri de băț, dar boierii nu au dreptul de viață și de moarte asupra țărănilor, nu-i pot spînzura, arde sau decapita, singurul care și-a păstrat acest drept fiind prințul. Totuși, ei își pot omorî oamenii închizîndu-i și lăsîndu-i să moară de foame, sau chiar prin bătaie. Fiii boierilor au aceeași apucături ca și părinții lor. Nu rareori răpesc fetele oamenilor din popor, fără ca părinții acestora să se poată împotrivi.

* Abolirea serbiei de către C. Mavrocordat în Țara Românească (1746) și Moldova (1749).

Fiecare boier posedă în proprietate personală un număr mare de țigani. Boierii au asupra lor drepturi absolute, îi pot vinde, îi pot omorî ca pe niște vite. Fiecare copil de-al lor se naște tot sclav, indiferent de sex. Unele din aceste familii sînt întrebunțate pentru muncile boierilor și, în acest caz, ele primesc hrană; alți țigani sînt aproape de capul lor și jefuiesc la drumul mare, de cele mai multe ori în interesul boierului, fiind obligați să muncească și pentru el ori de cîte ori vrea acesta. Tot ce agonisesc acești țigani aparține în egală măsură boierului, pînă și femeile și fetele le sînt luate după bunul plac al stăpînului. Sînt boieri care au pînă la 200 femei țigănci, ca sclave în serviciul lor.

„Recunoștința” capugiului

Am aflat aici amănunte despre omorîrea domnitorului Ghica.

După încheierea păcii de la Kuciuk-Kainargi, turcii au căutat în toate felurile să scape de domnitorul Ghica, lucru de loc ușor, fiindcă el fusese impus prin tratatul de pace. Nu le-a rămas decît să-l omoare.

Crima a fost hotărîtă și nu rămînea decît să se găsească modalitatea cum să fie ucis. Iată ce au făcut ** :

Printre slujitorii sultanului, era un capugiū *** pe care domnitorul Ghica l-a protejat întotdeauna, l-a ajutat să facă averi, i-a scăpat viața cînd a căzut prizonier în război, fiind rănit și părăsit pe cîmpul de bătăie; l-a luat la Iași, l-a îngrijit și l-a vindecat. Pe acest monstru l-au ales turcii ca să-l omoare pe Ghica. Și-au închipuit, pe drept cuvînt, că acesta nu se va feri de el, fiindcă nu-l va bănuî; îl va vedea fără a se feri și va vorbi în fața lui fără martori.

Marele vizir l-a chemat pe capugiū, i-a arătat hatîșeriful sultanului prin care era cerut capul lui Ghica, dar mai era și un alt firman, de mazilire, a cărui întrebunțare se va vedea îndată. Iată cuprînsul hatîșerifului :

„Legea poruncește capugiului meu să aducă la picioarele mele capul trădătorului Ghica”.

Cuvintele erau scrise de mîna vizirului, iar sultanul a adăugat deasupra următoarele cuvinte care dau tîrie hatîșerifului : „amê olună”, adică : „să se împlinească”. Cu această formulă, oricine putea fi omorît în chip legal.

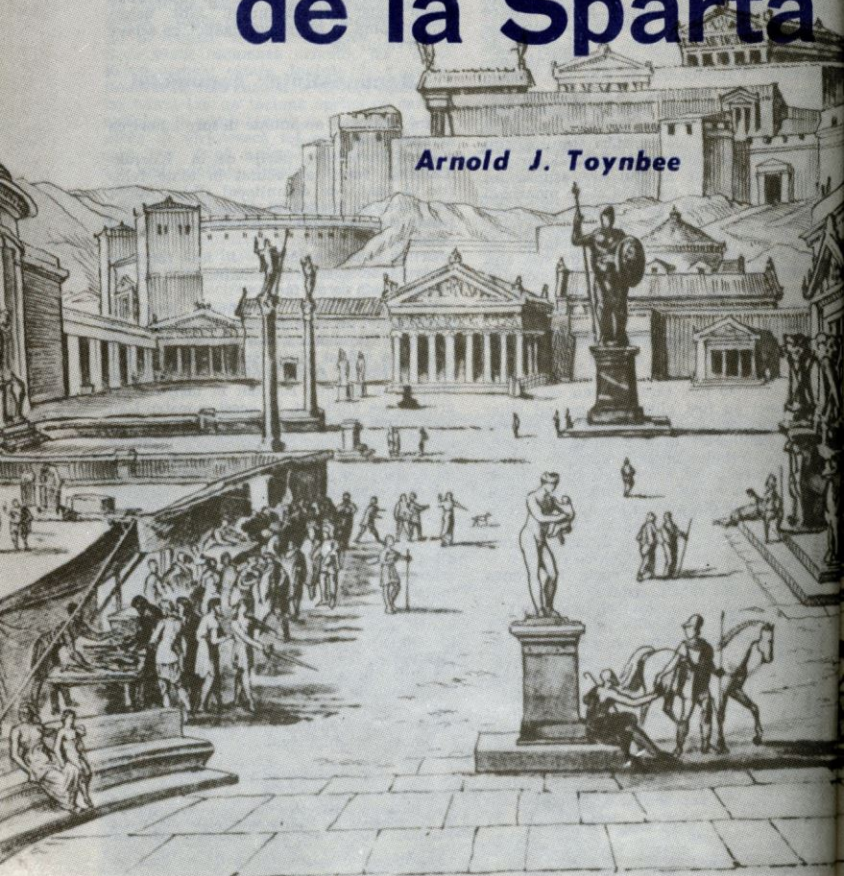
(Continuare în p. 72)

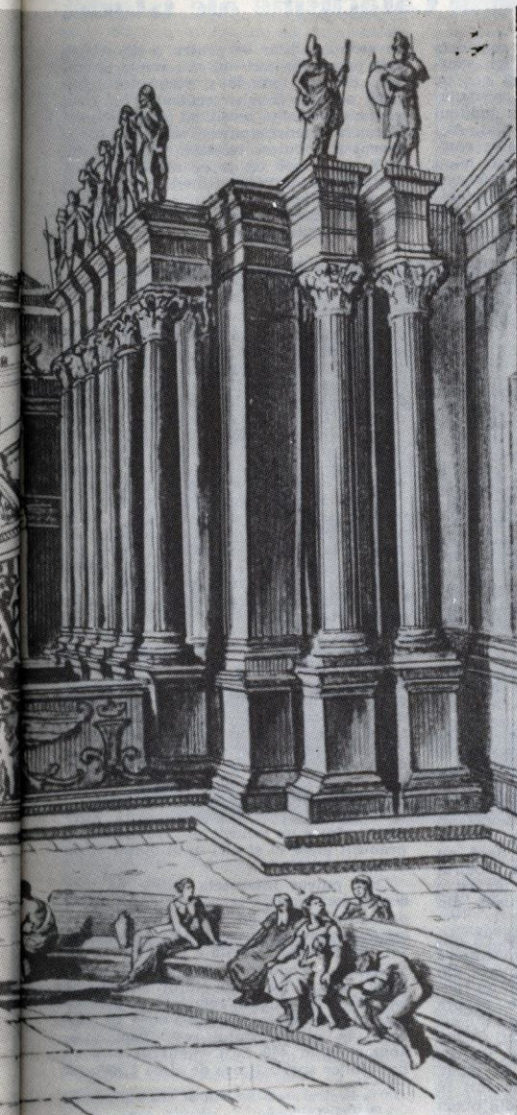
** Episodul e povestit, după alte izvoare și de A. D. Xenopol, în *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. IX, ed. III, București, 1927, pp. 163-164.

*** Slujbaş al palatului imperial din Constantinopol.

Cutremurul de la Sparta

Arnold J. Toynbee

Situat în sud-estul Peloponesului, în provincia Laconia, la poalele muntelui metalifer Taiget, orașul Sparta a fost întemeiat de doriieni la începutul primului mileniu înaintea erei noastre. După ce a cucerit Mesenia, Sparta și-a extins treptat dominația asupra întregii peninsule, creînd, sub hegemonia ei, Liga Peloponesiană.

O dată cu creșterea puterii militare spartane, cetatea a aspirat să obțină dominația asupra Greciei întregi, ceea ce a dus-o la o rivalitate acută cu Atena, aflată în secolul V înaintea erei noastre în plină înflorire. În anul 466 sau 464 î.e.n. (data exactă e controversată) cetatea iaconiană a fost însă considerabil slăbită de un mare cutremur, care a constituit, după cît se pare, o calamitate, de care dușmanii și rivalii ei au încercat să profite.

Asupra acestui moment s-a oprit, în extrasul pe care îl prezentăm, istoricul Arnold J. Toynbee. Îl reproducem după lucrarea *Some Problems of Greek History*, din care am publicat și articolul *Insomniile lui Alexandru cel Mare* („Magazin istoric”, nr. 1/1972). Titlul și subtitlurile, ca și explicațiile între paranteze drepte, aparțin redacției.

I.M.Și.

Unii cercetători au ajuns la concluzia că scăderea numărului populației spartane — atât cea imediată cât și cea pe termen lung — care a urmat seismului a avut consecințe grave asupra politicii și prosperității ulterioare a statului. Alți cercetători au atenuat însemnătatea efectelor cutremurului, încit nici nu le-au mai luat în seamă. Insuficiența informației de care dispunem face dificilă stabilirea unei concluzii certe privind atât datele statistice, cât și consecințele demografice, sociale, politice și militare. Nu încap totuși nici o îndoială că, așa cum rezultă din evaluările grecești ale vremii, seismul a fost pentru Sparta un dezastru fără precedent.

Calculule eșuate

Aflind de cutremur, mesenienii s-au răsculat fără zăbavă, alături de alte comunități. Răscoluții au rezistat pe Muntele Ithome, o fortăreață naturală, cel puțin patru ani, mai probabil zece.

Atenienii au judecat cam la fel ca și mesenienii. Tocmai de aceea, printr-o serie de acte provocatoare, ei au sfidat Sparta, subapreciind grav capacitatea acesteia de a recurge la represalii. Mai întâi, probabil în 461 î.e.n., Atena a rupt legăturile cu Sparta și s-a aliat cu vechiul rival, cu înverșunatul inamic al acesteia din Pelopones, Argosul. Apoi, ea a oferit azil unor răsculați mesenieni care căutau protecție; în același timp, a primit în sistemul ei de alianțe Megara, fostă aliată a Spartei. În anul 459 î.e.n., Atena și-a asumat obligații navale și militare nelimitate în Egipt, sărind în ajutorul răsculaților de acolo, ce se ridicaseră împotriva Imperiului persan. După care, în 457 î.e.n., Atena a atacat Egina, Epidaurul și Corintul — aliații Spartei — care formau Liga Peloponesiană.

Cetatea Minervei nu ar fi mers atât de departe, cu alte cuvinte nu ar fi angajat în același timp războiul cu Liga Peloponesiană și cu Imperiul persan, dacă nu și-ar fi făcut socoteala că Sparta, motorul militar al ligii, este, cel puțin pentru o vreme, „hors de combat” [scoasă din luptă].

Evenimentele au dovedit însă că atât mesenienii, cât și atenienii exageraseră gradul în care seismul slăbise Sparta din punct de vedere militar. Spartanii au reușit să-și restabilească stăpânirea asupra Meseniei și pe urmă au întreprins două acțiuni militare împotriva Atenei. Prima intervenție a rămas fără rezultat, iar cea de-a doua nu a fost dusă până la capăt. Cu toate acestea, Sparta s-a dovedit în 445 î.e.n. destul de puternică — din punct

de vedere militar — pentru a sili Atena, prin pacea din acel an, să renunțe la ambiția de a-și extinde și statornici stăpânirea asupra Greciei centrale. În felul acesta, Sparta a reușit să zădărnicească tentativa Atenei, putere maritimă, de a deveni și o putere terestră. Totuși, faptul că Atena a fost cât pe ce să dobândească o victorie decisivă în temerarul ei război pe două fronturi, arată că de gravă era paralizia căreia Sparta îi căzuse pradă ca urmare a cutremurului.

Doar cinci case au rămas în picioare...

Examinarea datelor statistice privitoare la victimele seismului ne permit oare să ne apropiem și mai mult de realitate? Două dintre relatările care s-au păstrat dau o serie de detalii interesante. Una e cuprinsă în Plutarh și cealaltă în Diodor.

După Diodor, „pământul a fost multă vreme zguduit de cutremur. Casele se prăbușeau și orașul a fost năruit. Trupurile multor oameni au fost prinse și strivite de zidurile care se prăbușeau; cutremurul a distrus, de asemenea, o mare parte din lucrurile aflate în locuințe”. În acest pasaj, Diodor evaluează numărul total al morților la nu mai puțin de 20 000.

În ceea ce îl privește pe Plutarh și el arată că întregul oraș a fost prefăcut în ruine. Doar cinci case au mai rămas în picioare; toate celelalte s-au năruit. În mijlocul [locului de adunare denumit] *stoa* se aflau atât eireni* cât și copii până la 13 ani, cei mai tineri dintre spartanii supuși serviciului militar. Făceau împreună exerciții fizice, cînd — așa se spune — în afara *stoei* și-a făcut apariția un iepure. Fără să-și piardă timpul pentru a-și șterge uleiul cu care trupurile le erau unse, frageții recruți au rupt-o la fugă în urmărirea patrupedului, pentru a se distra. În felul acesta, ei au scăpat cu viață. Eirenii au rămas pe locurile lor; zidurile s-au prăbușit peste ei și nici unul dintre ei nu a supraviețuit.

Cum putem interpreta datele pe care aceste două pasaje le oferă? Dacă 20 000 oameni și-a pierdut viața, e firesc să ne întrebăm cât reprezentau ei, ca procentaj, din populația totală a orașului?

Pentru a evalua numărul total al populației cetății Sparta în jurul anului 466 sau 464 î.e.n., singura referință pe care ne putem baza este afirmația, pusă de Herodot în gura fostului rege Damaratos, anume că în 480 î.e.n. numărul total al homoioilor spartiați era de circa 8 000; nu

* Pentru acest termen și alți cîțiva, vezi microglosarul.

avem nici un motiv ca să presupunem că între 480 î.e.n. și 466 sau 464 î.e.n. acesta ar fi scăzut apreciabil. Dar dacă considerăm cifra de 8 000 homoioi ca fiind valabilă și pentru 466 sau 464 î.e.n., trebuie să luăm în considerare și pe hipomeioni, ca să obținem numărul total al spartiaților adulți de sex masculin. În privința hipomeionilor, nu deținem însă nici un fel de informații. Putem cel mult să presupunem că în 466 sau 464 î.e.n. numărul hipomeionilor era încă destul de redus. Apariția acestei categorii de spartiați decăzuți din drepturi, a fost, e ade-

480 î.e.n., putem eventual presupune că numărul hipomeionilor a crescut corespunzător și anume la 1 000. Dacă aplicăm datele anului 480 î.e.n. pentru anul 464 î.e.n. și dacă considerăm că totalul populației spartiate adulte a reprezentat cam un sfert din totalul populației spartiate de toate vîrstele și de ambele sexe, ajungem la concluzia că la Sparta locuiau în total, la data seismului, 36 000 oameni, hipomeioni ca și homoioi — femei, copii, precum și bărbați. Toată această comunitate își avea domiciliul permanent în cetatea propriu-zisă, alcătuiind cea mai

Ruinele Spartei, la poalele muntelui meta-lifer Taiget

În pp. 44-45 : Piața centrală a cetății (re-constituitre)

vărat, unul dintre efectele regimului licurgic ; a fost un efect al reg. lîi că un homoioi își pierde rangul dacă nu izbu-tește să își plătească dările ; acest efect a fost neintenționat, nedeliberat, și în perioada inițială nu s-a făcut simțit decît progresiv. Dacă este adevărat că la început numărul homoioilor a fost de 9 000 și că acest număr a scăzut la 8 000 în

mare parte din populația orașului. Din considerente de siguranță, autoritățile n-au fost desigur dispuse să permită hîloților și chiar perieciilor să se stabilească permanent în cetate, cu excepția unui mic număr dintre ei ; dar este neîndoie-lnic că soțiile homoioilor au avut servi-toare hîlote (ele însele, precum se știe, socoteau treburile casnice mai prejos de prestigiul lor). În cetate trebuie să fi lo-cuit și perieci ca și hipomeioni meșteșu-gari. Dacă apreciem că acești locuitori ai Spartei numărau probabil în vremea se-ismului vreo 4 000 indivizi, cifra aceasta corespunde desigur adevărului. Să calcu-lăm deci populația totală din cetate la

MICROGLOSSAR

Homoioi. Clasa privilegiată și dominantă din Sparta (spartiați), posesoare de pământ, cu drepturi politice depline, alcătuind așa-zisa „comunitate a egalilor”. Războinicii erau recrutați mai ales dintre ei.

Eireni. Homoioi din clasele de vîrstă între 14 și 20 ani.

Hipomeioni. Spartiați care își pierduseră loturile de pământ și o parte din drepturile politice. Proveneau din „comunitatea egalilor”, alcătuind o pătură ruinată a ei.

Perieci. Clasă care se bucura de libertate politică și putea poseda pământ. Presta și serviciul militar. Nu avea însă drepturi politice și locuia în general în afara cetății. Dintre perieci, se recrutau de obicei negustorii și meșteșugarii, uneori și agricultorii.

Hiloți. Alcătuiau cea mai mare parte a populației. Erau legați de loturile de pământ pe care le lucrau, dar nu le posedau. Erau lipsiți de drepturi, fiind crunt exploatați, asemenea unor sclavi.

acea dată la un maximum de 40 000; în acest caz, găsim că cel 20 000 morți de pe urma cutremurului înseamnă decimarea a cel puțin jumătate din efectivul total.

Cele mai mari pierderi s-au înregistrat desigur în rîndul femeilor și fetelor din familiile homoioilor. De asemenea, printre copii pînă la șapte ani. Într-adevăr, spre deosebire de populația masculină de la opt ani în sus, toate aceste categorii își petreceau cea mai mare parte a timpului în case. Ori, după cum s-a arătat, se pare că doar cinci dintre locuințe nu s-au năruit.

Homoioii înșiși au scăpat destul de ușor, comparativ cu alți locuitori. Cei mai tineri dintre ei au rămas în viață datorită fericitului accident [cu iepurele, pe care l-am relatat]. În ce privește pe homoioii adulți, e cunoscut faptul că dispuneau din belșug de timp liber și că obișnuiau să și-l folosească distrîndu-se și petrecînd [în afara locuințelor și altor clădiri]. Aceasta era de altfel ocupația de predilecție nu numai a homoioilor spartani, dar și a tuturor grecilor adulți care fuseseră educate în orașele-cetate. Pierderile lor au fost de aceea probabil relativ mici.

Și cînd tînărul rege Archidamos — care nu s-a numărat printre victime — a avut prezența de spirit să pună să se sune trimbița pentru a chema luptătorii sub

Bust de luptător. Operă spartană din anul 480 î.e.n.

arme, homoioii au putut să se prezinte în număr foarte mare. Cert este că au fost destul de numeroși pentru a spulbera speranțele hiloților care, la vestea cutremurului, porniseră împotriva Spartei, din districtele în care locuiau.

Cifrele explică istoria

Ce concluzii putem trage în ce privește urmările cutremurului asupra numărului homoioioilor?

Numărul mare de victime din rîndul femeilor a fost cea mai gravă consecință, efectele fiind îndelungate. Este neîndoiește că reducerea numărului nașterilor în familiile homoioilor a fost foarte drastică; ea s-a făcut simțită de-a lungul unei treimi de veac. S-au împuținat simțitor femeile spartane aflate la vîrsta procreării, ceea ce a dezlănțuit, firește, o adevărată reacție în lanț. Pentru lichidarea ei, a fost nevoie de mai multe generații. Scăderea numărului total de nașteri într-o generație a produs o diminuare corespunzătoare a numărului femeilor apte de a naște copii în generația următoare. Un istoric observă judicios că după cutremur

s-a produs o veritabilă criză de femei la Sparta, care a făcut ca prețuirea lor să crească considerabil, ceea ce justifică tratamentul mai liberal ce li s-a aplicat. Raritatea femeilor explică, cel puțin parțial, și răspîndirea poliandriei *

O altă consecință importantă a seismului a fost probabil nimicirea totală sau aproape totală a tinerilor aflați în categoria eirenilor (de la 14 la 20 ani inclusiv). Dacă eirenii au murit într-adevăr cu toții, efectul acestei nenorociri asupra numărului homoioilor a început să se facă simțit din anul 465 sau 463 î.e.n. El a atins un maximum în anul 459 sau 457 î.e.n., menținându-se astfel pînă în 430 sau 428 î.e.n.

În cursul a trei decenii, între 459 sau 457 î.e.n. și pînă la 430 sau 428 î.e.n., armata spartană a suferit de aceea o diminuare de 17,5%, chiar față de efectivul ei mediu total de după cutremur. Abia după sfîrșitul anului 430 sau 428 î.e.n. efectul nimicirii eirenilor a început să se micșoreze treptat, cu fiecare an care trecea.

* Sistem de căsătorie în care mai mulți bărbați se însoară cu o singură femeie.

În ce privește copiii de pînă la șapte ani care au murit cu prilejul seismului, pierderea lor a slăbit armata spartană la fel de serios, însă la o dată mai tîrzie. A fost a doua serie de pierderi masculine și ea s-a făcut resimțită, în ce privește efectivele militare, începînd din 452 sau 450 î.e.n.; efectul maxim a fost atins în 445 sau 443 î.e.n. și a rămas la acest nivel ridicat pînă în 416 sau 414 î.e.n. În sfîrșit, trebuie remarcat că, începînd din anul 452 sau 450 î.e.n., ultimele două cauze și-au conjugat urmările.

Faptele și cifrele de mai sus sînt edificatoare. Ele ne explică de ce, începînd cam din anul 461 î.e.n., Atena a riscat să se aventureze în provocări prelungite împotriva Spartei. Tot ele ne arată de ce Sparta a oferit Atenei condiții blînde de pace în anul 445 î.e.n. Putem să înțelegem de ce Sparta nu a intervenit împotriva Atenei cînd Samosul și Byzantionul s-au ridicat împotriva ei, în anul 440 î.e.n. În sfîrșit, se explică de ce Sparta, deși era înclinată să reînceapă războiul cu Atena, se arăta totuși foarte șovăitoare în a face acest pas. Și tocmai de aceea, Pericles își sfătua concetățenii ca, în eventualitatea unei noi confruntări dintre Atena și cetea din sudul Peloponesului, războiul să aibă loc fără nici o întîrziere...

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ Un monument se lasă așteptat

Cine nu a auzit de Loreley, sora de apă dulce a sirenelor care au încercat să-l ademenească pe Ulișse? Pe coama unei stînci uriașe, care domină Rinul de la o înălțime de 132 m, între Koblenz și Mainz, frumoasa nimfă își pieptăna lungul său păr bălai, cîntînd atît de frumos încît navigatorii de pe cursul fluviului uitau de grija cîrmei și-și sfărîmău corăbiile de necrușătorul perete de piatră.

Veche eroină a baladelor populare, Loreley (sau Lorelei, sau Lurlei, cum i se mai ortografiază numele) a căpătat drept de cetățenie în literatura cultă grație lui Heinrich Heine, care a făcut-o celebră, în secolul trecut, cîntîndu-i farmeceale irezistibile în versuri la fel de irezistibil fermecătoare.

Dar singura realitate legată de legenda rusalcei o constituie stîncă pe care se pretinde că ar fi locuit. E drept ideea de a se construi acolo o statuie care s-o imortalizeze pe Loreley a germinat de mult: încă pe la 1900 s-a format un Comitet de patronaj al monumentului. Dar au trecut anii, apoi deceniile și nici una dintre schițele și machetele supuse de sculptori spre aprobare nu a fost găsită satisfăcătoare. Venirea la putere a hitleriștilor a pus capăt oricărei speranțe: Heine nu corespundea normelor rasiale ale Führerului, iar mitologia nazistă nu avea ce face cu nimfele.

Abia în vremea din urmă a fost reluat proiectul de a omagia pe blonda fiică a Rinului. Un nou Comitet a organizat un concurs de propuneri cu privire la monumentul care urmează a fi ridicat. Dintre participanți, unii înclină spre simbolism, sugerînd de pildă instalarea unei harfe eoliene; alții se dovedesc mai practici, cerînd construirea unui hotel în formă de L; cei mai mulți însă ar dori să vadă acolo o statuie care s-o întruchipeze în sfîrșit pe vestita, dar încă inexistentă Loreley.

Un diplomat
britanic
despre
răscoala
din 1907

„Imense latifundii și mizerabile parcele...”

NICOLAE MINEI

Pentru vlăstarele aristocrației britanice, anii de învățătură au corespuns (într-o mare măsură, corespund încă și astăzi) unor jaloane destul de precise: colegii la Eton sau Harrow, universitatea la Oxford sau Cambridge. În biografia lui Sir William Conyngham Greene se înfățișează Harrow și Oxford. Născut la 29 octombrie 1854, cel de-al doilea fiu al lordului Granford, a îmbrățișat cariera de diplomat la vârsta de 23 ani, intrând prin concurs la Foreign Office. După o scurtă ucenicie ca secretar II la Atena, a ocupat posturi pe trepte ierarhice din ce în ce mai înalte la Stuttgart, Darmstadt, Haga, Bruxelles, Teheran, Pretoria și Berna.

La 8 decembrie 1905, Sir William a fost avansat la rangul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Majestății Sale Britanice la București. Capitala României, unde a rămas până la 20 ianuarie 1911.

a constituit cea mai lungă etapă a carierei sale. I-au urmat Copenhaga, apoi Tokio și, în 1919, ieșirea la pensie.

Anuarul de unde am cules aceste date¹⁾ și pe care l-am găsit la Arhivele Britanice din Londra (Public Records Office) nu ne oferă, din păcate, nici o fotografie a lui Conyngham Greene. Nu știm, așadar, nimic despre înfățișarea lui și, cu atât mai puțin despre unele aspecte morale sau intelectuale, despre gusturile, preferințele sau idiosincraziile sale. Prin obirșie, educație și formație profesională ni-l putem însă imagina ca un reprezentant tipic al diplomației britanice de la răscrucea ultimelor două secole. Fără nici un efort sintem înclinați să-i atribuim concepții neîndoielnic conservatoare, și chiar prejudecăți rigide, caracteristice clasei căreia îi aparținea.

Dar răsfoind corespondența sa din anii misiunii de la București, devin evidente și trăsături mai puțin corespunzătoare portretului-robot pe care am fi înclinați să-l facem lui Sir William. În calitate de observator al societății românești din epoca respectivă, îi descoperim astfel un ascuțit spirit analitic și o remarcabilă luciditate, care îi permit să vadă dincolo de minciunile, pretențiile și infumăturile Palatului și ale cercurilor guvernante de atunci și să găsească, cel puțin în parte, realitățile cu grijă camuflete.

Din masivul dosar parcurs de-a lungul multor zile în una dintre sălile de lectură de la Public Records Office, ni s-au impus cu deosebire paginile consacrate răscoalei din 1907. Martor la cumplita izbucnire de minie a țărănilor, ca și la sălbatica represiune ce i-a urmat, Sir Conyngham Greene se dovedește adesea capabil să discearnă cauzele și factorii determinanți ai marii încețări: inumana exploatare la care erau supuși truditorii ogoarelor în cadrul unui sistem social anacronic care se încăpățina să supraviețuiască.

Să dăm cuvintul trimisului extraordinar și ministrului plenipotențiar britanic, cu regretul că spațiul nu ne îngăduie să cităm decât puține pasaje din elegantă proză în care sint redactate rapoartele sale către Sir Edward Grey, ministrul de Externe al Angliei la acea vreme.

Semnalul de alarmă îl dă o telegramă :

S.E. Eur.
Confidential

Primită 18 martie
Secția 10
București, 18 martie, 1907

(Telegrafic) En clair *

Din Moldova se anunță grave tulburări țărănești. Se afirmă că Iașul ar fi amenințat și că, în diverse orașe, ar fi avut loc devastări. Studenții Universității din Iași simpatizează cu țăranii. Guvernul ia măsurile militare de rigoare.²⁾

Noi telegrame la 19, 21 și 23 martie, vorbesc despre extinderea răscoalei și agravarea situației în ciuda folosirii de trupe pentru reprimarea răscoalei, menționind în mod special :

În multe locuri se pare că rezerviștii s-au alăturat țăranilor.³⁾

Răspunzînd unor interpretări tendențioase pe care unele ziare românești și străine o dau evenimentelor, Sir William ține să sublinieze într-o altă telegramă :

S.E. Europe
Confidential

Primită 24 martie
Secția 1
București, 24 mai, 1907

Sir Conyngham Greene către Sir Edward Grey

* „În clar”, cu alte cuvinte nu în limbaj cifrat.

[...] Răscoala țărănească nu este îndreptată împotriva evreilor, și nici nu e legată în vreun fel de probleme religioase. [...] Mișcarea se îndreaptă împotriva întregii clase latifundiare și este rezultatul defectuosului sistem agrar al României.

[...] Două întruniri publice de solidaritate cu țăranii sînt anunțate pentru astăzi și există posibilitatea ca în general clasa muncitoare să se alăture mișcării.¹⁾

În ziua următoare, o nouă telegramă insistă asupra caracterului pe care Conyngham Greene îl atribuie răscoalei :

[...] Mișcarea nu este antisemită la origine, ci mai curînd socialistă și revoluționară.²⁾

La 27 și 28 martie, Sir William aduce la cunoștință ministrului său că trupele folosesc artileria, pricinuind grele pierderi răsculaților. În ziua de 29 martie, ministrul britanic la București expediază Londrei două telegrame în aceeași problemă. Cea de-a doua relevă o convorbire cu Take Ionescu, care e de părere că :

[...] Restabilirea liniștei în întreaga țară va cere, totuși, cîteva luni, dacă nu cîteva ani, Dl. Ionescu apreciază că țara [este] ruinată atît pe plan material cît și moral [...] Regele Carol este extrem de afectat și, vorbind despre grava situație actuală, a folosit cuvintele : „Ce n'est pas une révolution, c'est un effondrement“. ³⁾

După alte telegrame, purtînd datele 30 martie și 1 aprilie, urmează la 3 aprilie un lung raport de asemenea telegrafic — care analizează factorii de ordin economic, politic și social care au dus la răscoală : **

[...] Neavînd astfel destul pămînt, pentru a-și hrăni familia, țăranul din această țară este obligat să ia în dijmă pămînt în plus, ceea ce îi conferă de fapt un triplu caracter, de țăran proprietar, de dijmaș și de muncitor agricol. Într-un cuvînt, originea mișcării trebuie căutată în primul rînd în defectuosul sistem de proprietate asupra pămîntului din această țară, sistem care permite existența citorva imense latifundii, fiecare în posesia cîte unei singure familii, alături de o sumedenie de parcele mici, absolut insuficiente pentru a asigura traiul familiilor care le muncesc [...]

Nu e exagerat să spunem că țăranul nu acordă nici o încredere autorităților, fie ele judiciare sau administrative [...] Un prefect nu ezită să încredințeze atribuțiile sale unui înlocuitor incompetent și să plece la Monte Carlo, pentru a se distra puțin la mesele de joc. În materie juridică, soarta țăranului nu e cu nimic mai ușoară, întrucît el nu dispune nici de mijloacele bănești, nici de răgazul necesar pentru a întreprinde o acțiune legală și știe că, dacă s-ar încumeta să intre în conflict cu vreun moșier, tot el ar fi pus să plătească oalele sparte. [...] Cît despre dreptul țăranului de a trimite deputați în Parlament, aceasta este o ficțiune.

După ce disecă atent procedeele abuzive, brutale și spoliatoare ale dijmei, ca și încălcarea de către moșieri a oricăror dispoziții legale, Conyngham Greene scrie că :

[...] Țăranul trăiește în condiții înspăimîntătoare, într-o mizerie indescriptibilă [...] Uneori el locuiește într-o cocioabă de lut, cu o gaură în chip de horn și o singură fereastră [...] Urmarea acestor condiții de trai este, firește, un ridicat procent de mortalitate, mai ales în rîndul copiilor : de exemplu, mortalitatea infantilă pe întreaga țară este de 22 la sută pentru copiii sub un an, iar în unele județe din nordul Moldovei, mortalitatea copiilor sub 5 ani atinge 50% din mortalitatea pe ansamblul județului [...] Nu există spitale locale și, în numeroase județe, tratamentul medical este inaccesibil țăranilor [...]. Astfel, un valet din slujba prințului Știrbei mi-a relatat cazul unui țăran, venit cu o jalbă la moșierul său, care l-a silit să „meargă“ în genunchi de la poartă pînă la ușa casei [...] Latifundiarul respectiv are c locuință la Dieppe și, zice-se, o avere de cîteva milioane de franci depuși la Banca Franței.

* „Nu e o revoluție ci o prăbușire“.

** Arhivele Statului din București ne-au pus la dispoziție o versiune românească a acestui document ; ne-am adresat totuși direct textului original, transcris de noi la Londra, avînd impresia că unii termeni și anumite particularități ale limbajului diplomatic cer o interpretare oarecum diferită decît cea din traducerea amintită.

1907 (în viziunea lui
C. Piliuță)

E drept că într-unul din pasajele următoare, ministrul britanic își însușește în parte calomniile dezbătute de cercurile moșierești pe seama răsculaților, cărora le atribuie comiterea unor „crime atroce”. Dar Conyngham Greene își reglează repede tirul, revenind asupra laturilor esențiale ale problemei :

Problema pământului este o suferință veche și guvernul [conservator — n.r.] spera, ca și alte guverne, să lase moștenire această problemă guvernului următor sau, în caz contrar, „s-o scalde” (pentru a folosi o expresie devenită acum istorică) [...]. Guvernul român, fie el liberal sau conservator, este în realitate și a fost din totdeauna oligarhic. Miniștrii care s-au succedat [...] provin toți din clasa moșierilor și judecă lucrurile de pe poziția moșierilor [...]

Vorbind despre sprijinul căpătat de răsculați din partea clasei muncitoare, Conyngham Greene aduce și unele precizări :

Cit privește Bucureștiul, aici activează o organizație socialistă, denumită „România muncitoare” care publică o revistă săptămînală și ține ședințe unde se propagă o doctrină socialistă înaintată.)

Ne vedem nevoiți să trecem peste alte note și rapoarte pe care diplomatul englez le trimite Londrei în tot cursul răscoalei. Nu putem, însă, să nu ne oprim asupra relatării pe care o face despre o convorbire cu Carol I, în cadrul unei audiențe acordate înainte de plecarea sa în concediu. Fără comentarii, dar cu un sarcasm abia voalat, cu acea ironie seacă și sfichiuitoare caracteristică britanicilor, Conyngham Greene reproduce replicile și aprecierile de o cinică inconștiență ale suveranului (pentru cei tentați să-și imagineze că anumite formulări frizează neverosimilul, de vină fiind traducerea, am introdus între paranteze drepte, în pasajele respective, frazele și fragmentele de fraze ale originalului) :

Regele Carol a început prin a se referi la recenta răscoală care, după spusele Majestății Sale, a luat pe toți prin surprindere [...].

Regele a vorbit cu o uimitoare sinceritate despre drasticile măsuri represive care au fost luate împotriva răsculaților, recunoscînd că trupele au primit ordinul de a acționa fără nici o cruțare [and admitted that the troops had been given orders to show no mercy].

[...] Regele a mers atît de departe încît mi-a declarat că nimeni nu știa cîtîi răsculați căzuseră în fața represivă a luptelor, lăsîndu-mă totodată să înțeleg că puțin îi păsa de ei [he did not care much] dar a admis că, în orice caz, cifra era de ordinul a multe mii. M-a frapat această extrem de interesantă confirmare a datelor pe care vi le-am comunicat la vremea respectivă și pe care le-am considerat ca fiind estimări probabil exagerate.

Despachetînd rîndurile de mai sus din suavul și ceremoniosul lor ambalaj diplomatic, constatăm deci că: 1) în uluitoarea lui lipsă de omenie, Hohenzollernul nu-și ia nici măcar osteneala să stabilească un bilanț, fie el și aproximativ, al celei mai mari răscoale țărănești din istoria României moderne, și 2) vagile lui aprecieri confirmă că reprimarea a făcut un număr de victime care, pînă nu de mult, i s-a părut neverosimil lui Conyngham Greene. Cu aceeași dezinvoltură necrutătoare, ministrul englez dezvăluie ceva mai departe, monstruoasa mentalitate a regelui ca și resorturile sinistre ale raționamentelor sale:

„Oricit ar părea de ciudat, mi-a spus Majestatea Sa, țăranul este primejdios numai atunci cînd e sătul; cînd are burta goală, el preferă să-și vadă de grișle lui, fără să cricnească [Oddly enough, His Majesty said, the peasant was only dangerous when he was full, when his belly was empty, he preferred to nurse his grievances and keep quiet]. Nu, momentul periculos al viitorului imediat nu constă în aceasta, ci în situația gravă a recoltei, care compromise bunăstarea înțregii țări [...] Dacă actuala secetă mai durează o săptămîină, va fi imposibil de salvat recolta, ceea ce, mi-a declarat Majestatea Sa, va constitui un dezastru pentru întreaga țară [...] E adevărat că mai există încă stocuri considerabile în țară din recolta de anul trecut, dar aceste rezerve au fost deja vîndute în străinătate și nu se poate opri exportul lor. S-ar putea ca țăranimea să mai aibă ce mîncă în cursul iernii, dar din ce va trăi primăvara?“

Întrebarea are un caracter pur retoric, Carol I negăsind de cuviință să-i dea un răspuns.

Un ultim pasaj din relatarea lui Conyngham Greene despre audiența la Carol I, spărgînd poșghia subțire de „democratism parlamentar“ pe care de obicei regele o afișa atît de ostentativ, scoate la iveală aroganțul lui despotism în guvernarea țării.

Vorbînd despre situația politică, regele mi-a spus că recenta necesitate presantă și insistență de a schimba guvernul l-a silit [compelled] să facă ceea ce nu mai făcuse niciodată înainte, și anume să accepte un cabinet al cărui membri nu-i alesese sau, cel puțin, nu-i aprobase el însuși [to accept a Cabinet whose members he had not himself selected or, at any rate, approved]. Dar nu avusese răgaz pentru a alege — situația fusese prea critică. Astfel încît erau cel puțin doi membri ai actualului guvern pe care cu siguranță nu i-ar fi acceptat dacă nu ar fi fost nevoit să-i accepte din cauza grabei. Regele se referea, fără doar și poate, la d-nii Morțun* și Haret**, oameni despre care se știe că sînt socialiști.⁴⁾

Ajuns la acest punct, cititorul se poate întreba, nu fără temeii, despre convingerile politice ale lui Conyngham Greene. După cum am semnalat, în această privință nu avem nici o indicație clară. În schimb, există dovada că răscoala din 1907 a determinat o foarte marcată cotitură în judecățile sale de valoare cu privire la România sub guvernarea burghezo-moșierască. Despre aceasta ne dăm seama folosind ca termen de comparație așa-numitul Raport general despre România, trimis în decembrie 1906 conform uzanțelor la Foreign Office.

Intocmit la exact un an de la venirea sa la București, Raportul general despre România zugrăvea un tablou aproape idilic al stărilor

* Fost membru al P.S.D.M.R. pînă în 1899, V. G. Morțun a trecut apoi la liberali.

** În 1907 Spiru Haret era și el membru al Partidului Liberal.

de lucruri din țara noastră, subliniind de exemplu „strălucitele rezultate ale bilanțului financiar 1905-1906” sau „satisfăcătorul progres al comerțului exterior”.

Impresia despre Carol I era și ea mult mai bună pe atunci, ministrul englez mergînd pînă acolo încît socotea că „popularitatea regelui nu a avut cu nimic de pătimit de pe urma metodelor sale de guvernare oarecum autocrate”.

Așadar, nimeni nu-l poate bănuî pe Conyngham Greene că ar fi avut vreun parti-pris împotriva monarhiei și a claselor dominante din România. Mai curînd dimpotrivă, așa cum era și de așteptat din partea unui diplomat de formația lui. Abia izbucnirea răscoalei l-a adus la realitate, silindu-l să caute sursele și cauzele încrîncenatei frămîntări sociale — să le caute și să le găsească.

Respectuoși față de adevărul istoric, trebuie să spunem însă că nici trandafiria imagine din Raportul general pe anul 1906 nu este cu desăvîrșire lipsită de pete sumbre sau de violente contraste de culoare. Citeva scurte extrase sînt concludente în acest sens :

„...Tăranul trăiește
în condiții
înapoimintătoare...”

(pictură
de Schweitzer
Cumpăna)

În această țară [...] doar un copil din cinci, în vîrstă de 10 ani știe să scrie și să citească și [...] proporția de analfabeți din România poate fi apreciată ca fiind de 87 la sută [...] Potrivit ultimelor statistici văzute de mine, învățătorii primesc [...] 5 lei pe lună iar învățătoarele 4 lei pe lună [...]

DI. Cantacuzino [primul ministru de atunci — n.r.] este unul dintre cei mai bogați oameni din România, cu un venit de aproape 40 000 lei pe an, dobîndit de pe urma domeniilor sale. Are trei fii, pe unul dintre ei izbutind să-l plaseze în postul de primar al Capitalei, în vreme ce ceilalți doi și-au asigurat alte funcții bine plătite [...]. DI Cantacuzino își petrece timpul străduindu-se să-și instaleze prietenii în diferite posturi și să-i dea afară pe adversari. [...]

Ca ministru de Externe, generalul Jacques Lahovary nu este, desigur, deosebit de capabil [...]. Cartofoi inveterat, nu e ceva ieșit din comun la el să piardă

o mie de lei într-o seară [...], la unul din jocurile de noroc cu care Jockey Club-ul din București și-a câștigat o meritată faimă [...]”⁹⁾

Așa cum am văzut, peste numai trei luni de la redactarea acestor rinduri, Conyngham Greene va înțelege cu mult mai bine nedreptatea rinduilelor care permiteau unui ministru-moșier să piardă cu nepăsare la cărți, într-o singură seară, suma pe care două sute de învățători o agoniseau într-o lună întreagă.

„Regele... mi-a declarat că nimeni nu știa cîți răsculați căzuseră” (desen de C. Piliuță)

Cît de departe a mers această înțelegere ne-o probează aliniatul final al lungii telegrame din 18 martie 1907, din care am mai citat și alte pasaje :

Mai mult decît oricînd înainte, țăranul a fost trezit la luptă de acțiunea pe care a declanșat-o. S-ar putea ca acum el să fie intimidat, ceea ce nu înseamnă însă că a fost înfrînt. El nu va uita nici lecția pe care a dat-o, nici cea pe care a primit-o și cred că va veni cu siguranță clipa cînd își va încerca din nou puterile împotriva moșierimii. Și poate că îi va merge mai bine decît i-a mers de data aceasta.

1) The Foreign Office List and Diplomatic and Consular Book, Londra, 1921, p. 234.

2) F. O. 371/317, Roumania, 1907. files 3093-42509, docum. nr. 8919.

3) Ibidem, docum. nr. 9539.

4) Ibidem, docum. nr. 9544.

5) Ibidem, docum. nr. 9770.

6) Ibidem, docum. nr. 10156.

7) Ibidem, docum. nr. 11113.

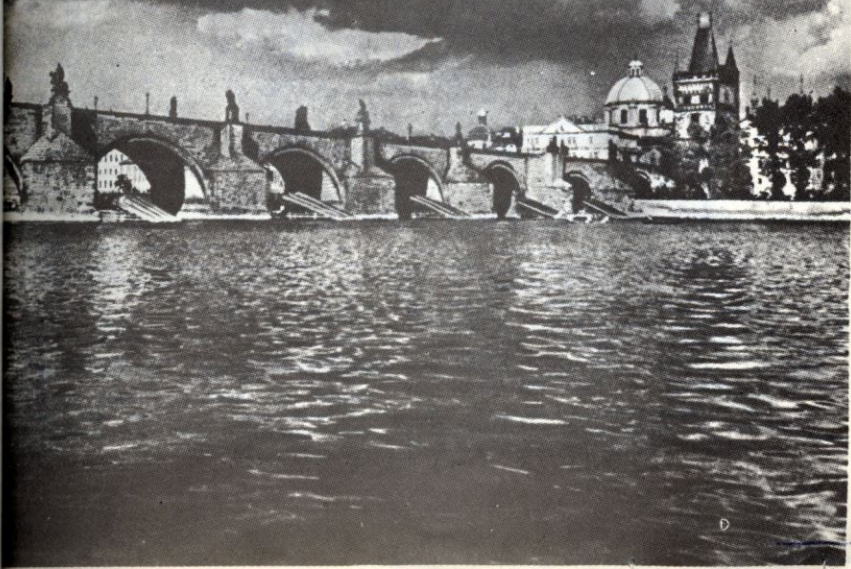
8) Ibidem, docum. nr. 18034.

9) Ibidem, docum. nr. 8872.

Glorioasa

priegie

a lui Mihai Viteazul

În toamna anului 1593, un bărbat înalt și voinic, cu privire hotărîtă, pășea în Divanul sultanului. Făgădui că va plăti datoriile domnilor dinaintea sa și obține domnia în Țara Românească. „Ci a făgăduit acest lucru — spunea Șt. Sza-mosközy, un cronicar din acea vreme — pentru că el avea atunci alte gânduri în sufletul său. Încă și atunci, cînd i-au dat căciula cu surguci în divan, a jurat în inima sa, că îndată ce va lua domnia va scoate sabia împotriva turcilor. Chiar cînd a ieșit din divan și a încălecat și a fost dus de pași și begi la locuința sa, și atunci a jurat că va fi dușmanul neînduplecat al turcilor...” S-a ținut de cuvînt, iar șapte ani mai tîrziu, cînd țările române se supuneau voinței sale, a făgăduit împăratului Rudolf II „că el va trece Dunărea cu ostașii din cele trei țări: Țara Românească, Moldova și Ardeal și cu lefegii plătiți de împărat, și nu se va întoarce pînă ce nu va bate zidurile Țarigradului”. Telul său, de a crea cea mai puternică forță ofensivă antiotomană pe care o cunoscuseră vreodată țările române era pe cale de a se împlini. Și totuși, peste numai cîteva luni...

În drum spre curtea împăratului

...La sfîrșitul lui noiembrie 1600, Mihai Viteazul înconjurat de căpitani și 7 000 oșteni — după cum însuși nar-turisește — părăsea Țara Românească pornind pe drumul lung spre curtea împăratului. Aducea cu el un drapel prețios: steagul sangeacului de la Iași, pe care-l atacase cînd acesta, cu 4000 turci, se întorcea după un război pierdut cu mulți robi și vite, la sudul Dunării. „Asupra căruia cîzînd — scria Mihai — dorînd mai bine a muri decît a învinge (subl. aut.), vru Dumnezeu de teamă că pe toți, fără să-mi scape unul...”

Ce l-a îndemnat oare să se ducă în curtea în această luptă, despre care nu știa atunci că va fi ultima sa luptă împotriva turcilor? Ce l-a făcut să plece pentru înfrîta dată el însuși spre curtea împăratului?

Multe se petrecuseră din iunie 1600, cînd Mihai desăvîrșise cucerirea țărilor române, și pînă în noiembrie același an. Ca o grindină s-au abătut asupra sa loviturile inamicilor. Nobilimea ardeleană s-a răscolat, generalul Basta l-a trădat zdrobindu-i oștile la Mirăslău, în sfîrșit hatmanul J. Zamoyski instalase în Moldova pe Ieremia Movilă, iar în Țara Românească pe Simion, fratele acestuia.

Cu forțele măcinate de luptele pentru apărarea Țării Românești, Mihai — stra-

tegul — a înțeles limpede — o spune chiar el — că „nu poate rezista”. La 9 iunie 1598 încheiasă un tratat de natură militară cu reprezentanții lui Rudolf II la Tîrgoviște. În toamna anului 1600, însă, nu se mai afla în grațiile împăratului și mai înainte și războiul „Trei Găstiri” împotriva Porții, început în 1597, era departe de a se termina. Mihai știa — știa am putea spune — că împăratul nu împărtașea cu el, împărat creștin, nu ca sef al națiunilor germane” (N. Iorga) va avea în timpul nevoi de dînsul. Și astfel, porni din Bega, unde se afla reședința boierilor...

Sîntem departe de imaginea unui pribeag, care călătorește singur prin zăpezile anilor timpurii ale anului 1600. Că adevărații marii boieri nu l-au însoțit, că fratele Buzăști au trecut vremelnic de partea lui Simion Movilă, că Teodosie Ardeleanu a devenit unul din „credincioșii” aceluiași domn, și Udrea banul Băleanu — înfrînt în luptă — s-a predat comandantului trupelor lui Simion, pentru motivul limpede exprimat de el că: „eu sînt fiu de boier din această țară și am moștenire și avere în această țară”, avere pe care, ca și ceilalți mari boieri, ar fi pierdut-o în cazul în care l-ar fi urmat pe Mihai. În schimb, viteazul domn avea în jurul său căpitani și boier-nași credincioși, ca acel Turturea paharnic, care se legase prin jurămint să-l aducă osemintele în țară, dacă va cădea în luptă, cum de altfel, s-a și întîmplat (vezi „Magazin istoric” nr. 6/1969), sau Anghelachi portarul căruia i-a dăruit

* Aceste cuvinte, aparent ciudate, tîlmăcesc de fapt starea de spirit a volevodului, în urma greilor încercări la care a fost supus de la începutul toamnei anului 1600 — n.r.

satul Glina „pentru dreapta și credincioasa slujbă ce a slujit domniei lui cu sîngele vărsat în țări străine“

Popas la Viena

Sub vîntul aspru de început de decembrie, cu ostirea sa de cîteva mii de oameni — forță de loc neglijabilă în acea vreme — urcă prin Pasul Vilcanului, trecu prin Țara Hațegului și, înfruntînd ostilitatea nobilimii din Deva, care deschise focul asupra trupelor sale, își urmă neabătut drumul pe la Lipova, Inău și Beius, cetăți care nu îndrăzniră să i se împotrivescă, pînă la Oradea

păstreze trupele pînă aici, dar cît efort și cîte sacrificii făcu pentru a-și plăti oamenii, care altfel nu și-ar fi putut procura cele necesare traiului... Bani i se răreau — cheltuiuse în drum nu mai puțin de 60 000 florini — și, o dată ajuns în ținuturile împăratului, lăsa pe lingă garnizoanele unor orașe cea mai mare parte din trupe. Dar, calea și-o urmă pînă la capăt. Debrețin, Tokay, Cașovia, Tyrnavia* (Simbăta Mare) și Bratislava au fost următoarele popasuri înaintea Vienei. Suita sa era încă impunătoare.

Nu puțini erau cei care credeau că steaua sa va răsări mai strălucitoare ca înainte. Printre aceștia se numărau Ferrante Gonzaga, generalul șchiop, noul

Hanul „La Cerbul de Aur“ din Viena, unde a poposit Mihai Viteazul cu suita sa (după un tablou de Emil Hütter)

În p. 58 : În drumul său spre Viena, Mihai Viteazul a folosit această pecete pe care figurează o interesantă coroană princiară

comandant al trupelor imperiale din Ungaria Superioară, episcopul de Erlau. Șt. Szuhay, prefectul Camerei Ungare, care-l găzdui în casa sa, I. Kutasy, arhiepiscopul Ungariei și alții, mulți dintre ei alăturîndu-se suitei sale. Împăratul, chiar, îi scrisese la Tyrnavia îndemnîndu-l să-și expună dorințele.

Și astfel, la 12 ianuarie (stil nou) 1601, pe la vremea prinzului, pe poarta Carniolă a străvechii cetăți a Vienei își făcu

Mare, unde ajunse după două săptămîni de marș. Basta nu încercă să-i împiedice trecerea prin Transilvania. Chibzuința îl îndemnase pe Mihai să-și

aparitia un mare alai. * In frunte, intr-o trasura impodobita, trimisa de arhiducele Matias, fratele imparatului, se afla Mihai Viteazul, insotit de 40 persoane, in 16 trasuri obisnuite, si urmat de 60 cai iuti de calarie, conduși de servitori. Douăzeci de mușchetari imperiali alcătuiau o gardă de onoare. Alaiul străbătu „Piața de legume” (Colmarkt) și poposi la marele han vienez, „La Cerbul de Aur”, pe Graben. Casa, care data de mai bine de un veac, era una dintre cele mai încăpătoare din Viena acelei vremi. Tabloul semnat de Emil Hütter, reproduș într-un desen din 1883, ne înfățișează o clădire cu două etaje și acoperiș înalt. Un cap de cerb cu coarne poleite, așezat în partea stângă a ei, între cele două etaje, atrăgea de departe atenția trecătorilor. Dincolo de marele gang boltit se zărea curtea spațioasă, casa avind forma unui patru-ater.

Astăzi, în afara desenului menționat, nimic nu mai amintește de vechiul han care a existat pînă spre mijlocul veacului trecut, cînd era proprietatea familiei von

* Cititorul se poate întreba, pe bună dreptate, de ce Mihai nu s-a dus direct la Praga, unde știa desigur că se afla împăratul. În epoca respectivă însă, calea cea mai bună de urmat spre Praga trecea prin Viena, de oarece trebuia ocolit pașalicul de la Buda — n.r.

Karajan. Dar atunci, în ianuarie 1601, hanul era plin de larmă. Trăsurile marelui voievod ocupau întreaga curte. Cărutele cu bagaje sosiseră aici încă de la sfîrșitul lui decembrie. Slujitorii roboteau pe scări. Nimeni nu știa cît va rămîne viteazul a cărui faimă ajunsese de mult în orașul imperial. Arhiducele Matias, fratele împăratului (care-și avea reședința la Viena), a trimis din vreme instrucțiuni Camerei Aulice să asigure domnului și însoțitorilor săi întreținere gratuită. Chiar în ajunul sosirii lui Mihai, la han au fost aduse provizii bogate: 120 funzi de untură, 9 funzi brînză de Olanda, 12 claponi îngrășați, 5 cocoși de India, 2 iepuri, 4 vițe, 18,5 vedre de vin, 1 bou, 2 țipari, 50 pești de toate felurile, 4 oi, vînat de la curte, 2 măsuri de ovăz pentru cai — și lista s-ar putea încă lungi, căci funcționarii imperiali socoteau cu multă minuțiozitate.

Ca peste tot, Mihai provoacă admirație: „e puternic și înalt”, „are o înfăți-

O variantă puțin cunoscută a tabloului „Regele Cresus arde în comorile sale înțeleptului Solon”, aflată la Avignon. Printre personajele din primul plan, voievodul român se poate recunoaște ușor

șare frumoasă" — scriu cei care l-au văzut în acele zile la Viena. Nu mai puțin interes stîrnesc oamenii săi, oștenii români ce poartă săbii cu minere încrustate cu argint, buzdugane la centură, și pe umăr arcuri lungi și tolbe cu săgeți.

A treia zi de la sosirea sa la Viena (15 ianuarie) Mihai e primit de arhiducele Matias. Voievodul român și viitorul împărat, „personalitatea cea mai distinsă și capabilă dintre Habsburgi" (N. Iorga) se vîd pentru înțîia oară. Discuția dintre ei durează puțin, doar un sfert de oră, căci arhiducele cunoaște bine situația voievodului. Îi cere să-și aștearnă pe hîrtie dorințele și le primește fără întîrziere chiar a doua zi. Mihai i-a trimis, de altfel, mai multe scrisori și șase cai frumoși de călărie, ca dar, înainte de a sosi la Viena. Episcopul de Erlau, care făcea parte din suita sa, s-a prezentat la Matias chiar în ziua cînd voievodul poposea la hanul „La Cerbul de Aur", informîndu-l amănunțit despre situația în care se afla Mihai și cererile sale. Arhiducele e cîștigat de dreptatea voievodului român, și o va sprijini, dar oare împăratul Ru-

dolf II, fratele său, cunoștea cu adevărat greutatea prin care trecea cel care atîția ani s-a aflat în fruntea luptei împotriva păgînilor turci?

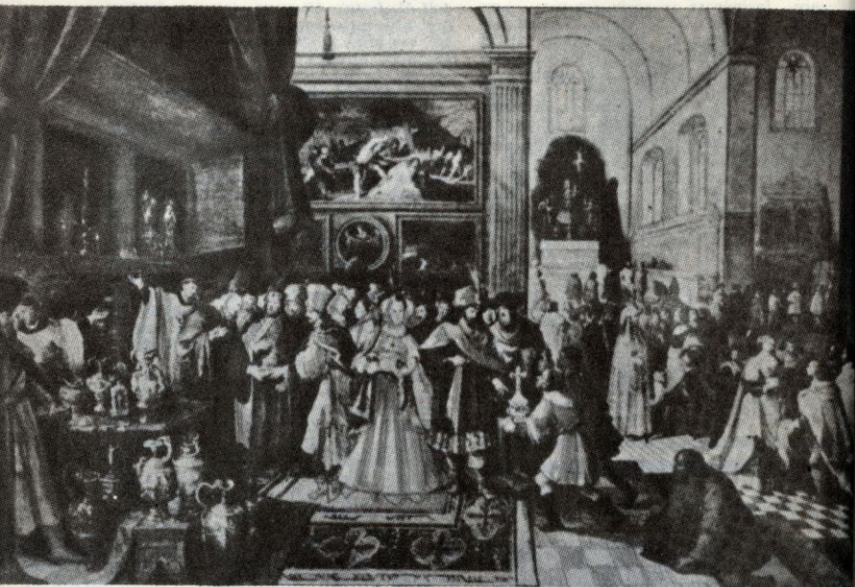
Mihai despre el însuși

Nu se stinsese bine larma instalării „La Cerbul de Aur" cînd spre seara aceleiași zile (12 ianuarie) Mihai dictă logofătului său, știutor al limbii latine, o scrisoare adresată lui Rudolf II. Era doar o scurtă informare, în care își anunța sosirea în capitala Austriei. Cei care s-au așteptat să-l vadă mai îndeeaproape, pe străzile Vienei, pe marele voievod român, — altminteri om de lume — au rămas dezamăgiți. În zilele următoare, închis într-o cameră a hanului, cu logofeții de română, latină și italiană, el își dictă memoriile — adevărate „istorii ale lui Mihai Viteazul de el însuși" (N. Iorga). Pentru detalii utilizează și însemnările asupra domniei sale, scrisse de Petre Armeanul (ipoteza prof. P.P. Panaitescu) al cărui manuscris căzut în mîinile inamicilor săi, după moarte, s-a pierdut, dar stilul și îndrăzneala exprimării arată limpede că eroul însuși e autorul acestor ample relații dictate în românește și apoi traduse. Astăzi se cunosc numai două astfel de lucrări. Cea dintîi în italiană, care trebuie datată între 12 — 17 ianuarie, destinată marelui duce Cosimo de Toscana, a doua, încheiată la 17 ianuarie, pornește spre Praga, la Rudolf II.

S-ar putea ca cercetări ulterioare să descopere memorii asemănătoare în Spania, Veneția, Mantua, Ferrara sau Roma, celelalte state participante, alături de țările române, la „Liga Creștină", și care conform statutului acesteia, datorau ajutor domnului român. Dar, chiar și din memoriul adresat ducelui de Toscana „...oricine — afirmă Mihai — va putea cunoaște cîtă pagubă am făcut dușmanului și cîtă slujbă creștinătății... ostenindu-mă zi și noapte fără să fi avut pace sau odihnă, nici vara, nici iarna, necrîtînd cheltuială, nici alta, nici primejdie de orice fel". Timp de șapte ani a obținut victorii asupra turcilor „singur cu sabia în mînă, fără să am nici întărituri, nici castele nici cetăți...", și aceasta nu „de sila cuiva, ci ca să am și eu loc și nume în creștinătate". Țara Românească e așezată doar la cinci zile de drum de Constantinopol. „În această țară — se adresează Mihai de data aceasta lui Rudolf II — puteam petrece foarte bine în pace, sigur și fără nici o frică, dacă nu mă simțeam chemat de credința mea [...] eu însă [...] de bună voie m-am arătat gata a lua parte în legătura [liga — n.a.] creștină; prin care faptă pe tiran [sultanul — n.a.] mi l-am făcut dușman de moarte și însetat după sîngele meu". Mihai Viteazul e

Detaliu din tabloul de la Avignon, înfățișînd chipul mîndru al lui Mihai

Tabloul lui Franz Francken II, „Solomon arătându-și comorile reginei din Saba”, aflat la Muzeul Luvru, o altă reprezentare a lui Mihai Viteazul din vremea căldătoriei sale pe drumurile Europei

conștient de însemnătatea biruințelor sale, „deși au fost unii cari pe nedrept se lăudau cu faptele mele, căutînd a-și lua lor ce mi se cuvenea mie”. El acuză în primul rînd nobilimea transilvăneană anarhică și pe generalul Basta „pentru înstrăinarea [față de el — n.r.] a celor trei țări [române — n.a.] din care [fapt — n.a.] nu puțină primejdie se poate naște” din partea turcilor, pentru întreaga creștinătate.

Previziunile i se îndeplinesc. În februarie 1601, magnații transilvăneni se răzvrătesc împotriva împăratului și trimit din nou după Sigismund Báthory, care se afla refugiat în Polonia. Basta e pedepsit pentru naiva încredere în nobili și pentru trădarea lui Mihai la Mîrăslău. La Cluj, el e arestat și păzit în odaia sa, de la fereastra căreia asistă la arderea pe rug a lui Baba Novac — oribilele amănunte ale pregătirii acestei execuții fiind consemnate în registrele orașului. Mihai e singurul om care mai poate salva ceva, și arhiducele Matias cere stăruitor să i se dea ajutor pentru recucerirea țărilor române. În grabă voievodul român e chemat de împărat.

În „Orașul de aur”

Pe urmele lui Mihai, poposim acum la Praga „Orașul de aur” de pe malurile Vltavei. E încă Praga gotică, dominată de turnul cu ceas al Primăriei din Orașul Vechi, peste care mai plutea încă amintirea lui Carol IV, împăratul care, în veacul XIV, îndrăgind mult orașul l-a înzestrat cu o Universitate și numeroase monumente, între care celebrul pod de piatră, care-i poartă numele. Peste acest pod, în vremea aceea încă neîmpodobit cu statuile ce se văd azi, trecea la 1 martie 1601 cortegiul trăsurilor care purta pe Mihai Viteazul și pe însoțitorii săi spre castelul praguez (Pražský Hrad-Hradčany), reședința preferată a lui Rudolf II.

Mihai a sosit la Praga la 23 februarie; 35 oameni și 9 trăsură îi alcătuiau alaiul. A poposit la hanul cu nume exotic „La Omul Sălbatic” — ridicat în veacul XVI,

Printre obișnuitele personaje ale curții imperiale, distingem îndată înfățișarea cu totul aparte și privirea dîră a „Valahului”

În plină epocă a descoperirilor geografice de peste oceane.

În „Orașul de aur” Mihai nu mai e omul „frământat de griji”, cum îl caracteriza un agent imperial la Viena. Poate fi văzut pe străzile ale căror case poartă diferite embleme, semne premergătoare numerelor de astăzi, ce vor fi introduse aici peste mai bine de un veac și jumătate. Pașii îl poartă pe strada Neruda, străbate Piața cavalerilor de Malta, sau cea a cavalerilor Crucii, Admiră palatul Belvedere, avanpost înaintat al Renașterii, Universitatea Carolinum și mulțimea bisericilor minunat împodobite. Era însă mereu preocupat de soarta familiei sale, pe care nobilii transilvăneni o țineau închisă la Făgăraș, dar mai cu seamă de rezultatul discuțiilor sale cu Rudolf II.

Nu l-a văzut niciodată pînă acum pe împărat, dar îl cunoștea din spusele socrilor săi, care l-au vizitat în mai multe rînduri. Știa, probabil, că suferă de o

boală incurabilă, care mai tîrziu îl va duce în pragul nebuniei, că se înconjură cu alchimisti și astrologi pe care-i crede orbește, că e zăbavnic și nehotărît în acțiuni. Educat de iezuiți, crescut la curtea lui Filip II al Spaniei, într-o singură direcție a vădit fermitate: cea a intoleranței religioase. Terorizat de gîndul unui atentat, refuză să părăsească Hradul, iar pentru a se plimba a pus să-i fie construită o galerie acoperită. Ore întregi era în stare să urmărească în tăcere cum lucrează un pictor sau un ceasornicar, uitînd de grijiile statului. În sinea sa, Mihai — oșteanul, care-și petrecuse cea mai mare parte din domnie pe cîmpul de luptă, îl judeca desigur aspru.

Frământat de gînduri, Mihai urcă în prima zi a primăverii anului 1600, dealul înalt pe care se afla așezat Hradul praguez. Din Piața Hradčany, pătrunde direct în castel pe poarta principală (de est și se îndreaptă spre Sala spaniolă unde — după tradiția pragueză — îl aștepta împăratul. Sala, de curînd terminată de arhitectul Giovanni Giargioli, era imensă (48/21 m). Servea pentru recepțiile solemne și era preferată de Rudolf, care-și construise în vecinătate galeria cu tablouri ale maeștrilor fla-

manzi și italieni. De la ferestre se zărea Ripa Cerbilor și parcul regal. Sala spaniolă poate fi admirată și astăzi, deși mai păstrează doar puține elemente decorative din vremea când Mihai s-a înfîlțit aici cu Rudolf II.

Împăratul avea o zi de audiențe încărcată, îl informa San Clemente, ambasadorul Spaniei, pe regele său Filip III: urma să primească pe trimișii șahului Persiei, aliatul său în lupta împotriva turcilor, — cu care păstrează legături, fapt interesant, tocmai prin intermediul lui Mihai —, pe principele de Anhalt, și, în sfîrșit, pe „Valah” însuși. Primirea altor ambasadori în ziua aceea a fost suspendată. Convorbirea lui Mihai cu Rudolf a durat două ore. Nefiind vreun diplomat străin de față, nu s-a păstrat nici un raport asupra celor discutate atunci. Curînd, însă, Mihai a fost primit din nou de împărat, și în cursul lunii martie 1601 devine o personalitate foarte cunoscută la curtea din Praga. E „un personaj fin, serios”, foarte bine tratat la curte și va primi curînd bani și armată — informează un agent imperial la 9 martie. Voievodul lui român — scrie în cronica sa și J. Gradelehnus — „care era un ostaș dibaci, un viteaz și un om serios, i se închinau în fiecare zi banchete impunătoare de către bărbați distinși de la curte”. Știrea e confirmată de Istoria lui Iacob Franko, apărută la Leipzig chiar în 1601, după care: „banchete peste banchete strălucite se dădeau în onoarea lui, din partea celor mai mari ai curții, pentru că acest Mihai era un bărbat serios, viteaz și încercat”. Curînd s-a aflat că împăratul îi va încredința 100 000 taleri și-i va întări domeniul Kymburg (Königsberg) din Boemia*, iar fiul său va fi chemat la curte.

Pînă la sfîrșitul lunii martie, Mihai a trăit în atmosfera plină de contraste a curții imperiale. Puteau fi văzuți aici artiști italieni și flamanzii: arhitecți ca G. Spazio și Mario del Pambio, sculptori ca Adriaen de Vries sau Pietro della Stella, pictori ca Hans von Aachen, Franz Francken I, autori a numeroase tablouri alegorice, inspirate din mitologia păgînă, sau gravori renumiți ca Aegidius Sadeler. Erau bine primiți astronomul danez Tycho Brahe și nu mai puțin celebrul său discipol Johan Kepler, care locuiau împreună pe strada Pohofelec. Se întîlneau aici la tot pasul trăsăturile evului mediu și ale Renașterii, amestec de artă, știință, astrologie și alchimie. Era doar epoca în care la Roma murea pe rug Giordano Bruno, și la Praga, Löwi crea Golem (ingenios robot sau simplă fantezie?). În această lume diversă, strălucitoare, în care forfotea la tot pasul nobili din toate culturile sfîntului imperiu, figura lui Mi-

* Un eventual loc de refugiu, în caz de înfrîngere. — n.a.

hai atrăgea, totuși, atenția. Franz Francken I, Aegidius Sadeler și alți pictori i-au schițat portretul, cel al lui Sadeler, „lucrat după natură”, cum mărturisește autorul său, înfățișa pe „Mihai voievodul Țării Românești, strălucitor în norocire și în nenorocire și virtuos în amîndouă, în vîrstă de 43 de ani [...] Pentru binele public nu-și cruță nici ființa sa; purcede înainte fără temere chiar și dacă s-ar împotrivi toate puterile iadului, prin faptele sale a întrecut plămăuirile poetice...”

Cuvintele gravate de Sadeler sub chipul lui Mihai grăiesc de la sine despre prețuirea de care se bucura Mihai la Praga. Chipul de asemenea. Văzîndu-l în 1847 în colecția de stampe de la Paris, N. Bălcescu și Al. Gulescu exclamă într-un glas: „Acesta este”, și hotărîră „îndată a ne deșerta ușoarele noastre pungi spre a stampa după dînsul o gravură frumoasă și credincioasă și a da în admirația românilor adevăratul portret al eroului lor”.

Fr. Francken I, flamandul, pictează pe Mihai într-un cunoscut tablou cu subiect alegoric „Regele Cresus arătînd comorile sale înțeleptului Solon”. Voievodul poartă cuirasă, cunoscută sa căciulă cu surguci mantie lungă, roșie, cu guler de blană, încheiată la git cu o paftă frumos împodobită și ciorapi de culoare verde. Îl însoțește o femeie, tină, blondă, poate Maria Cristina, rudă a împăratului și fosta soție a lui Sigismund Báthory (vezi „Magazin istoric”, nr. 3/1967). Alte copii ale acestui tablou, ieșite din școala lui Francken, au dus pînă departe chipul lui Mihai: la Roma, Bruxelles, Paris, Avignon, Berlin, Erfurt, Gotha etc.

Fiul pictorului, Franz Francken II, reia chipul lui Mihai într-un tablou mai puțin cunoscut: „Solomon arătîndu-și comorile reginei din Saba”, aflat astăzi la Luvru. Mihai poartă mantie și căciulă, dar nu are armură, ci o haină lungă, încinsă la mijloc cu un brîu. Privește țintă la aceeași femeie blondă, care acum reprezintă pe regina din Saba. Împreună apar și într-un al treilea tablou, descoperit la Muzeul Prado din Madrid: „Aducerea capului Sf. Ioan Botezătorului”. Mihai este de data asta chiar personajul central al alegoriei, reprezentîndu-l pe Irod. Tabloul — după îmbrăcămintea majorității personajelor — datează sigur din veacul XVII, și nu din perioada premergătoare sosirii lui Mihai la Praga. Din personajele tablourilor anterioare a mai rămas doar Mihai și frumoasa blondă; împăratul Rudolf nu mai apare, încă o dovadă că tabloul a fost pictat în sec. XVII, după moartea acestuia (1612) și nu în anul 1600, cum s-a crezut (vezi: „Magazin istoric”, nr. citat). Toate aceste tablouri, și încă multe altele, au la bază chipul lui Mihai, schițat în vremea cînd acesta se afla la curtea pragheză a lui Rudolf II.

Faptul că imaginea lui Mihai apare la Madrid nu ne poate surprinde; era bine-cunoscut și acolo. De altfel, abia sosit la Praga, el a luat legătură cu San Clemente, ambasadorul lui Filip III, și la 31 martie 1601 scrie el însuși regelui spaniol. Răspunsul, însă, nu-l mai găsește la Praga...

Înșelătoarea „înțelegere“

La 4 aprilie, Mihai părăsește orașul imperial și se întoarce la Viena. Parcurge din nou drumul din toamna trecută, și încrederea în victorie îi dă aripi. Cu cei 100.000 taleri primii de la împărat va strânge 6.000 pedestrași și 4.000 călăreți. La 10 aprilie e la Viena, și spre sfârșitul lunii pornește mai departe spre Cașovia (Košice — astăzi în R. S. Cehoslovacia). Aici era așteptat încă din 27 aprilie de un trimis al fiului său, venit pe ascuns cu vești de la Făgăraș, și tot aici generalul Ferrante Gonzaga îi pregătește o intrare triumfală. La 2 mai, corabia pe care s-a îmbarcat Mihai a pornit de la Viena pe Dunăre. Nouă zile mai târziu, domnul român și generalul italian se întâlnesc sub zidurile Cașoviei. O companie de nobili din oraș și alte patru de cavalerie imperială îl întâmpină. Sprinten, Mihai descalcă și strânge mîna generalului. În aceeași zi discută mai bine de trei ore planul campaniei în Transilvania și Țara Românească. Mihai pare nervos, știe că în curînd va da ochii cu Basta, care, eliberat mai de mult de nobilii răzvrătiți, fugise prin Gherla și Chiuraru, în ținuturile împăratului. Rudolf și arhiducele Matias stăruiau ca cei doi să se împace, căci — după părerea lor — numai astfel va putea fi învins Sigismund Báthory, de partea căruia trecuse întreaga nobilime transilvăneană, și care pe deasupra mai avea și ajutorul turcilor. Mai târziu, Basta însuși va recunoaște că fără Mihai n-ar fi izbutit să-l înfrîngă pe Sigismund.

Dramatica întîlnire între Mihai și Basta a avut loc la 20 mai 1601, în palatul lui Gonzaga de la Cașovia. „Vă puteți închipui cum a avut loc împăcarea între

cei doi!“ — scria un martor al acesteia, ducele de Mantua, la 28 mai. La vederea lui Basta, Mihai s-a schimbat la față și nu a putut răspunde cuvintelor de introducere ale generalului Gonzaga. Basta i-a vorbit „foarte onorat și dulce“; mai târziu se va lăuda că a întrebuițat toată „dibăcia care i-a stat în puțință“, pentru a-l convinge pe voievod. Mihai, în schimb, îi răspunde deschis, declarîndu-i că e din nou gata să colaboreze cu el „din toată inima“. În cuvinte asemănătoare descrie această întîlnire și italianul G. Beduccino — adăugînd amănuntul că Mihai s-ar fi scuzat pentru atitudinea sa de la începutul întrevederii, căci „prima mișcare n-a fost în puterea lui“. Faptul corespunde întru totul personalității sale tumultuoase. Planul de luptă fiind stabilit, după mai multe întrevederi, la care participă și Gonzaga, Mihai porni spre Debrețin și Basta spre Satu Mare, pentru a-și aduna trupele. Alături de Mihai venîră în grabă aga Leca și Leca comisul, pe care îi lăsase în toamna trecută în Transilvania. La începutul lui iulie sosește în tabăra voievodului și banul Mihalcea cu 800 oșteni. Turcii din pașalicul Budei intră în panică. Mihai e din nou în fruntea unor oști... Dar, credincios cuvîntului dat împăratului, el își urmează calea direct spre Transilvania. La 10 iunie e la Tokay, de unde trimite un om pentru a atrage de partea sa pe moldovenii trimiși de Ieremia Movilă în ajutorul lui Sigismund Báthory. La începutul lunii următoare, oștile sale și ale lui Basta s-au unit la Moitin, lângă Satu Mare. Sigismund e înfrînt la Gorăslău. Drumul spre inima Transilvaniei, și de aici spre Țara Românească, de unde Simeon Movilă fugise, alungat de boieri, era liber. Dar marele voievod nu și-a mai revăzut țara niciodată. A pierit, ucis din porunca celui cu care încheiase înșelătoarea „înțelegere“ de la Cașovia. Pribegia lui s-a sfîrșit pe Cîmpia Turzii, în august 1601, și 371 ani, cîți s-au scurs de atunci, n-au fost de ajuns ca să acopere cu uitare mișeleasca faptă, care a pus capăt, la numai 43 ani, vieții unuia din marii voievozi ai românilor.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

- Al. Clorănescu, Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas, București, 1940; Hurmuzaki, Documente, IV¹, VIII, XII; A. Veress, Documente..., VI; I. Crăciun, Cronicarul Szamosközy, Cluj, 1928; Al. Busulocoanu, Cîteva portrete ale lui Mihai Viteazul, în „Analele Academiei Române“, M.S.I., S. III, t. IV, 1925; Sc. Calmachi, Din cîrți vechi, București, 1946; J. Chysky ș.a., Cehoslovacia, București, 1967; I. Grămadă, Hanul „La Cerbul de Aur“ din Viena unde a locuit Mihai Viteazul, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice“, III, 1910, pp. 191-192; N. Iorga, O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși, în „Analele Academiei Române“, M.S.I., S. III, t. V, 1925; N. Iorga, Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul și Radu Șerban, în „Analele Academiei Române“, M.S.I., S. III, t. XII, 1931; N. Iorga, Scrisori de boieri, Scrisori de domni, ediția III, 1931; N. Iorga, Istoria lui Mihai Viteazul, ediția 1906; C. Obedeanu, Portretele lui Mihai Viteazul, București, 1906; P. P. Panaitescu, Mihai Viteazul, București, 1936; Al. Lapedatu, Din zilele de cădere ale lui Mihai Viteazul, București, 1908.

La Columbia University o catedră de civilizație românească

Înaintea plecării în Statele Unite, profesorul C. C. Giurescu a precizat cititorilor revistei „Magazin istoric” scopurile acestei deplasări.

— Sintem informați că plecați în Statele Unite, pentru o durată mai lungă. Care sînt obiectivele acestei călătorii?

— Cred că știți că s-a înființat în Statele Unite la Universitatea Columbia din New York, o catedră de civilizație românească. Această catedră începe să funcționeze de la 1 februarie 1972. Mi s-a făcut cîntea să deschid eu acest curs de civilizație românească la catedra amînătită, așa încît voi ține, timp de cîteva luni — cît durează al doilea semestru — lecții, seminarii, consultații la acest centru universitar.

— Ce subiecte de istorie a României sînt incluse în cursul pe care-l veți ține?

— Subiectele vor fi foarte diferite. M-am gîndit ca în prelegerea inaugurală să tratez o problemă care nu a fost cercetată pînă acum și anume relațiile culturale dintre România și Statele Unite, dintre poporul român și poporul american. Constat cu multă satisfacție că aceste relații sînt mult mai vechi decît se bănuiește și că traduceri din operele literare americane în limba română s-au făcut încă de la mijlocul veacului trecut. De exemplu, prima apariție în limba română a unui autor american a avut loc în 1859. Erau operele lui Benjamin Franklin apreciat, în introducerea volumului, drept un Socrate modern. Așadar, putem afirma că aceste relații culturale au o vechime de mai bine de un secol.

Voi da o deosebită atenție în prelegerile mele problemelor originilor poporului român și a continuității vieții lui în spațiul carpato-danubian. Cu acest prilej, voi trece în revistă noile descoperiri care s-au făcut în cîmpul arheologiei, precum și alte dovezi ale continuității noastre în spațiul amînit.

Între altele, o prelegere va fi consacrată istoriei Bucureștilor, capitala țării noastre, o altă va privi problema care-l pasionează atît de mult pe cititorii de limbă engleză, a faimosului Dracula. În realitate e vorba de Vlad Tepeș, voievodul Țării Românești. Cursul meu este de istorie veche, medie și modernă — așa s-a convenit pentru început. Dar nimic nu ne împie-

dică ca în afara cursului, în unele conferințe, de pildă, care se vor putea aranja în colaborare cu Biblioteca română din New York, bibliotecă a cărei inaugurare a avut loc la 15 decembrie 1971, să abordăm orice subiecte istorice. Nimic nu ne împiedică, repet, ca în colaborare cu această bibliotecă să putem ține conferințe și despre alte probleme mai vechi sau mai noi privind istoria noastră.

— Este singura perioadă în care veți predă, sau mai urmează și alt semestru? Vor mai fi invitați și alți istorici români?

— Deocamdată este acest semestru. Cred că în anii următori vor merge și alți profesori, fiindcă această catedră de civilizație românească — așa cum o arată titulatura — nu comportă numai un curs de istorie, ci și un curs de literatură, un curs de limbă, un eventual curs de economie și alte aspecte ale civilizației românești. E și normal dat fiind că istoria noastră are un cuprins foarte larg. Cred deci că vor urma o serie întreagă de istorici la această universitate.

— Timpul petrecut în Statele Unite va însemna o întrerupere în activitatea dumneavoastră creatoare, sau vă propuneți să scriți, în continuare, în timp ce vă aflați peste ocean?

— Chiar acest curs pe care-l voi ține comportă probleme susceptibile de a se materializa în articole și, eventual, volume. Îmi propun în afară de îndeletnicirea propriu-zisă, să observ de aproape civilizația și cultura americană, să-mi dau seama de felul cum trăiește, în special tineretul american, ce probleme îl preocupă, ce curente de idei se manifestă în rîndul lui. De asemenea, mă preocupă viața universitară americană în toată complexitatea ei, posibilitățile de cercetare științifică, mijloacele de care dispune pentru această cercetare.

Interviu consemnat de
Georgeta APREOTESEI

DIN CULISELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

**C A T O
CÎSTIGĂ
PARTIDA**

Un episod inedit din istoria spionajului. Un tânăr spaniol, purtînd numele de cod „Cato”, intră în serviciul spionajului german, scopul său fiind însă acela de a-i sprijini pe englezi să cîştige războiul. Ajuns în Anglia, el transmite Abwehrului informații eronate, care fac mari servicii aliaților în diferite împrejurări, de pildă în legătură cu debarcarea anglo-americană în Normandia.

Abia terminate complicatele manevre de diversiune legate de debarcarea în nordul Franței *, Cato fu nevoit să se ocupe de bombe zburătoare. Încă de la sfîrșitul anului 1943, preocuparea Abwehrului fusese să găsească cea mai bună modalitate pentru a cunoaște exact efectele pe care aveau să le producă în anul următor asupra Angliei bombe zburătoare. Hitler urma să pună atunci în acțiune „arma secretă”. Avînd în vedere faptul că toți spionii germani care se aflau în acel timp în Marea Britanie erau agenți dubli, lucrînd de fapt împotriva naziștilor, Abwehrul nu putea alege în ce privește desemnarea informatorilor de care avea nevoie.

Ultima misiune a lui Cato

Cinstea de a raporta asupra punctelor de cădere ale bombelor V-1 i-a fost acordată lui Cato, agentul dublu care — din eroare — se bucura de o înaltă apreciere din partea naziștilor, lui și rețelei sale de agenți fictivi.

La 15 decembrie 1943, generalul Erich K h lenthal, omul Abwehrului din Madrid, care ținea legătura cu spionul, îi făcu, prin radio, o aluzie amicală la „felicitele evenimente” ce aveau să se producă.

„Circumstanțele fac necesară mutarea reședinței dv. în afara Capitalei, de preferință mai spre nord” — recomanda sentențios generalul. „Acest avertisment este, firește, strict confidențial și exclusiv pentru dv. — continua el. C nd veți lua cuvenitele măsuri de prevedere, colaboratorii dv. nu trebuie în nici un caz să b nuiesc  substratul lor. Atunci c nd acțiunea așteptată se va dezlănțui, e necesar să vă asigurați cu orice preț păstrarea contactului cu colaboratorii dv.”

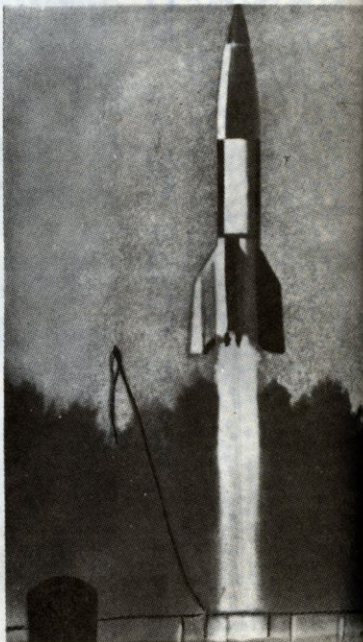
Șase luni mai t rziu, la 13 iunie, bombardamentul cu proiectile V-1  ncepu.

Cereri stringente de informații cu privire la locul și momentul exploziei proiectilelor îl puseră pe el și pe colegii săi într-o mare dilemă. Pe de o parte era de dorit să nu furnizeze naziștilor informații care le-ar fi permis să-și atingă mai precis obiectivele și pe de altă parte nu trebuiau să-și demaște proprii agenți.

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 2/1972.

Ofițer eminent și plin de fantezie, dr. R. V. Jones, conducător al Serviciului secret din Ministerul Aviației, sugera unității de diversiune, care organiza dezinformarea pe scară largă a inamicului, că ar fi fost bine să se îngăduie agenților să dezvăluie cu exactitate localizarea unui număr de explozii reale ale proiectilelor. Era recomandabil să se informeze însă numai despre proiectilele care nimeriseră în centrul Londrei și totodată, să se atribui bombelor care au căzut încolo de

„Arma secretă” a lui Hitler își ia zborul...

Capitală poziția celor a căror traiectorie a fost **mult mai scurtă**. Această acțiune i-ar putea determina pe germani să regleze tirul proiectilelor în așa fel, încît să aibă o traiectorie și mai scurtă!

Duncan Sandys, care fusese numit președinte al Comitetului britanic instituit pentru studierea bombelor V, a acceptat sugestia doctorului Jones. El a autorizat, pe propria sa răspundere, să se acționeze conform propunerii, fără a se mai aștepta aprobarea guvernului. Rezultatele au fost pe deplin satisfăcătoare. Din numeroasele explozii raportate de agentul „demon de toată încrederea” al Abwehrului, nici una nu se produsese — așa pretindea acesta — la sud de Tamisa, deși de fapt trei sferuri din proiectile acolo căzuseră. Rezulta că tirul nazist nimerea mult prea la nord. Germanii au reacționat așa cum prevăzuse doctorul Jones: au scurtat și mai mult traiectoria, astfel încît proiectilele au lovit și mai la sud!

Scrupulele lui Morrison încercă lucrurile

Lordul Cherwell, consilierul științific al lui Churchill, a fost atît de încîntat de ingeniozitatea manevrei, încît s-a hotărît să se amestece și el. I-a scris deci lui Herbert Morrison, ministrul de Interne: „V-aș ruga să luați în considerare posibilitatea de a vă exprima public compasiunea față de un oraș neprecizat de pe coasta de sud, referindu-vă la grelele pierderi pe care le-ar fi suferit sau să indicați în vreun alt fel că atacul presupus ar fi constituit un important succes al inamicului”. Aplicarea acestei sugestii, argumenta lordul Cherwell, va permite să se salveze, în fiecare săptămînă, viețile a sute de londonezi, în schimbul a numai cîtorva vieți (aceasta în cazul cel mai rău) ale locuitorilor orașelor de pe coastă.

Herbert Morrison a reacționat însă în mod neașteptat: el s-a declarat „șocat” de această idee. Nu putea îngădui ca acțiunile de diversiune să ducă la salvarea unor vieți britanice, cu prețul altor vieți britanice. El afirmă că o astfel de declarație ar fi imediat infirmată de realitate

...și cade asupra Angliei

și că „va isca serioase îndoieli asupra exactității declarațiilor guvernului în general”.

Churchill era, din păcate, în străinătate atunci când Herbert Morrison a pus problema în acest mod în discuția Cabinetului britanic. Rezultatul a fost hotărîrea ca autorii diversivunii să se limiteze la „inducerea în eroare” a dușmanului în legătură cu căderea proiectilelor, fără a încerca să-l determine să-și îndrepte tragerile în vreo direcție anumită (unde locuiau desigur tot cetățeni britanici).

Parcă anume pentru a înrăutăți lucrurile, sicitoarele întrebări ale lui Kühlenthal în legătură cu localizarea exploziilor V-1 nu mai conteneau. Un american din unitatea de diversivune sugera că ar fi bine ca agentul Cato să se ascundă, cel puțin pentru o vreme. El ar trebui să sisteze temporar legăturile cu preinșii săi stăpîni naziști, astfel de intreruperi înțimplîndu-se uneori în activitatea de spionaj. Intr-adevăr, Kühlenthal nu s-a alarmat peste măsură. A sosit apoi o veste care a fost din plin savurată de echipa de diversivune: Hitler i-a conferit lui Cato „Crucea de Fier”, pentru „servicii excepționale, de mare utilitate”.

„Zig” și „Zag” — o nouă diversivune

Nici retragerea lui Cato din acțiunea de localizare a bombelor V-1, nici vetoul guvernului englez față de tentativa de a modifica zona de tragere a inamicului, nu au oprit activitatea unității de diversivune în ce privește bombele zburătoare.

În ziua cînd Cato s-a „retras”, germanii au parasutat în răsăritul Angliei doi tineri SS, care trebuiau să furnizeze informații despre bombele V.

„Zig” și „Zag”, cum au fost botezați de englezi cei doi indivizi, au fost capturați îndată după aterizare. Ei au consimțit imediat să colaboreze cu cei care-i prinseseră. În mai puțin de 24 ore, trimiteau

Două fotografii ale lui Montgomery? Nu: Cel din stînga este într-adevăr el, dar cel din dreapta este dublura lui, actorul Clifton James. Aparițiile acestuia din urmă induceau în eroare spionajul german asupra intențiilor comandamentului englez (vezi și nota Montgomery I și II, din „Magazin istoric” nr. 11/1968, p. 87)

Patru persoane oficiale care se interesau de acțiunea lui Cato și hotărâau, fiecare în felul său, orientarea ei. De la stînga la dreapta : D. Sandys — energic și grăbit ; H. Morrison — prudent și scrupulos ; Lordul Cherwell — încîntat de ingeniozitatea diversiunii ; R. V. Jones — un ofițer plin de fantezie

pasămite rapoarte, după „formula” doctorului Jones. Nici de data aceasta „nu a fost timp” pentru aprobarea cabinetului — adică nu s-a cerut această aprobare.

Cînd Morrison a aflat — după cum de altfel era de așteptat — că în ciuda vetoului, echipa de diversiune își continuă tentativa de a deruta tragerea germanilor, a intervenit o criză acută. Cuprins de furie și indignare, el a adus încă odată problema în fața cabinetului. „Ce sîntem noi ? Dumnezeu ! ? Ne substituim lui ?” — a întrebat el. „Cu ce drept hotărîm că un om trebuie să moară pentru că locuiește pe coasta de sud și un altul trebuie să supraviețuiască pentru că locuiește la Londra ?”

Punctul de vedere al lui Morrison a învins. Dar cum problema se referea la o activitate secretă, decizia nu a fost menționată în documentele oficiale curente care ajungeau la doctorul Jones și acesta nu a luat de aceea cunoștință de ea. „Zig” și „Zag” continuau — mai precis se continuau în numele lor — să transmită informații false, menite să salveze viețile londonezilor.

Cît despre Cato, activitatea sa de spionaj se apropia de sfîrșit. Un incident petrecut la Lisabona — orașul unde debutase ca agent — a fost punctul de plecare al destrămării carierei sale. Un ziarist, pe nume David Walker, era acolo în mod oficial corespondentul lui „Daily Mirror”. De fapt, misiunea sa principală consta în a răspîndi zvonuri menite să submineze eforturile de război ale Germaniei naziste.

Unul dintre clienții cei mai apreciați ai lui Walker era un ziarist ceh, Jan Yindric, care reușise să-l convingă pe germani că are o rețea de informații ce acoperea întreaga lume antihitleristă [de fapt el era un adversar al naziștilor].

La sfîrșitul lui iulie 1944, Yindric i-a telefonat lui Walker, pentru a-i spune că posedă unele informații care ar putea constitui un subiect interesant pentru „Daily Mirror”. Aceste informații s-au dovedit într-adevăr utile, dar nu atît pentru ziar, cît pentru M.I.-5. Yindric s-a oferit să pună ziarul pe urmele unui „vîrf al spionajului nazist” care opera în Anglia.

Descoperirea lui Walker

Walker își cunoștea meseria.

În cele din urmă, el l-a făcut pe Yindric să-i destăinuie că spionul era un spaniol, care lucra la Ministerul Informațiilor din Londra. Poziția lui acolo, spunea Yindric, îi permitea să aibă acces la documente foarte însemnate. Dar principala importanță a spionului consta în faptul că organizase o vastă rețea de spionaj. Dacă englezii o vor urmări cu abilitatea lor obișnuită, vor putea să-i prindă pe toți.

Deși Walker nu bănuia nimic cînd o comunicase, versiunea lui Yindric îi indica precis pe Cato !

Pentru cei din Londra, mesajul lui Yindric punea o problemă spinoasă. Oare Kùhlenthal sau vreun altul dintre cei inițiați îl dăduseră de gol, prin pâlăvrăgeală, pe neprețuitul spion ? Sau totul era o capcană, special concepută ca să urmărească reacția englezilor ? Dacă această a doua ipoteză era cea valabilă și M.I.-5 nu lua nici o măsură, concluzia firească pentru naziști ar fi fost că agentul Cato era de fapt omul britanicilor !

Soluția născocită de M.I.-5 era departe de a fi cea ideală. Îi împiedica pe germani să afle că spionul era un agent dublu, dar în schimb îl scotea pe Cato din circulație: Cato i-a trimis vorbă lui Kühnenthal că a aflat, prin legătura sa din Lisabona, că Yindric a trădat „cauza germană”. „Vă rog să nu-l lichidați imediat”, a semnalizat el. „Orice act de violență îndreptat împotriva lui le-ar confirma englezilor că informațiile pe care au apucat să le primească de la el sînt exacte. Vă sugerez în schimb să studiați posibilitatea ca, la prima ocazie, să i se aducă la cunoștință, dacă se poate într-un mod cît mai puțin bătător la ochi — se pare că individul este un comunist ceh care lucrează la Lisabona — că agentul de care a auzit nu se mai află în Anglia, ci s-a reîntors în Spania.

10 000 lire sterline

Între timp eu — adăuga Cato — mă voi ascunde la aceeași fermă din Țara Galilor unde am pus în siguranță pe alți membri ai rețelei noastre din Anglia.

Kühnenthal și-a dat asentimentul, iar Cato s-a „retras” în munți. I-a trimis „șefului său” un număr de scrisori descriind ferma primitivă unde locuia, laolaltă cu o mulțime de pui, cu patru vițeii cărora le lipsea nutrețul și cu doi bătrîni din Țara Galilor. Dar nu a mai transmis germanilor informații militare. Activitatea sa se încheiase.

După război, Cato a primit 10 000 lire sterline pentru serviciile sale. El a călătorit prin Australia și Canada, lucrînd cînd ca muncitor de fermă, cînd ca electrician. S-a căsătorit pînă la urmă la Darwin [oraș din nordul Australiei], cu fiica unor proaspeți imigranți portughezi.

Apoi, probabil cu gîndul la o eventuală întoarcere în Spania, a plecat, împreună cu soția sa, într-o colonie portugheză din Africa. În Angola a intrat într-o afacere de import-export. În 1959 a murit însă de malarie, la numai 50 ani.

Generalul Kühnenthal, omul Abwehru-ului din Madrid, prin minile căruia trecuseră atîtea informații false, a revenit în Germania occidentală atunci cînd a considerat că putea s-o facă fără a fi deranjat de trecutul său. A murit în 1956, în vîrstă de 76 ani — fără a fi aflat vreodată adevărul despre Cato... (sublinierea noastră).

În românește de I. M. ȘTEFAN

PRIN MOLDOVA DE ALTĂDATĂ

(Urmare din p. 43)

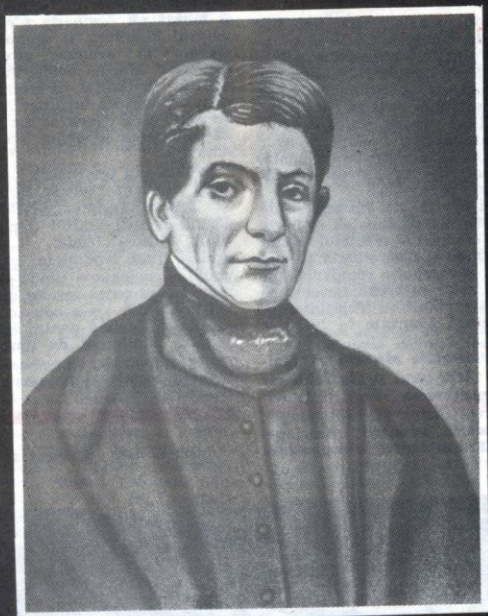
Capugiul a plecat la Iași, invocînd că este trimis de sultan la pașa din Hotîn. Ghica l-a primit ca pe un prieten, l-a îmbrățișat și i-a făcut fel de fel de daruri. Opt zile în șir, capugiul nu a găsit un moment prielnic pentru a-și pune planul în aplicare. În cele din urmă, a găsit o modalitate. S-a prefăcut că este bolnav, zicînd că nu poate ieși din casă. Ghica s-a îngrijorat și i-a trimis vorbă că va veni să-l vadă. Mulțumit, în ziua stabilită, capugiul a pus de strajă opt bostangii, înarmați cu pumnale ascunse sub haine. Ei aveau poruncă ca atunci cînd capugiul va cere luleaua, să iasă din ascunzătorii, iar cînd luleaua va fi adusă — să-l omoare pe Ghica.

La ora hotărîtă, Ghica a sosit. S-a arătat supărat de boala capugiului, s-a așezat lîngă el pe divan și a început să discute cu el despre fel de fel de treburi comune. După ce ticălosul s-a asigurat că domnitorul nu era însoțit decît de doi oameni, a bătut din palme și îndată cei opt bostangii au intrat în odaie. Ghica nu s-a mirat, cunoscînd obiceiurile turcilor. Capugiul a cerut, deci, luleaua, conform planului, a aprins-o și, după ce a tras o dată din ea, a dat-o și lui Ghica, conform obiceiului. Imediat bostangii au sărit pe el; unul l-a strîns de gît ca să-l împiedice să țipe. Ghica nici nu s-a putut apăra. După ce a fost bine legat, capugiul s-a apropiat de el, și sărutînd hațișeriful, l-a citit, apoi a scos pumnalul și l-a vîrît în pieptul domnitorului. I-a tăiat capul și a chemat boierii divanului. Cînd aceștia au venit, capugiul le-a arătat trupul lui Ghica și le-a citit firmanul de mazilire, dar hațișeriful nu a fost arătat; a spus că l-a omorît fiindcă domnitorul s-a opus, dar că n-a avut ordin expres să-l omoare. După ce au fost numiți patru boieri (caimacami) ca să conducă țara pînă la venirea noului domn, capugiul a luat capul lui Ghica și a plecat la Constantinopol. Totodată, a cerut boierilor o mărturie că Vodă s-a opus, din care cauză a trebuit să-l omoare.

O dată ajuns la Poartă, a înfățișat sultanului capul lui Ghica pe o tavă de argint. Sultanul s-a prefăcut supărat și, de ochii lumii, l-a pedepsit pe capugiul, dar, scurt timp după această întîmplare, l-a avansat. Tilharul acela se bucură și azi de poziția pe care a cîștigat-o datorită vîrsării singelui protectorului său.

Aceasta este povestea tristă a domnitorului Grigore Ghica, a cărui moarte a fost plînsă de multă lume.

Un mare umanist transilvănean

Stephan Ludwig Roth

Stephan Ludwig Roth, de la a cărui naștere s-au împlinit anul trecut 175 ani, face parte din galeria celor mai luminoase figuri ale sașilor transilvăneni. Moartea lui tragică i-a inspirat pe poeți, iar zbuciumata sa viață de luptă a constituit subiectul mai multor romane și drame istorice.

Istoriografia marxistă a țării noastre îl situează pe Stephan Ludwig Roth în rindurile celor mai de seamă pașoptiști, alături de Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, C. A. Rosetti, Vasile Alecsandri, de militanții maghiari Petőfi Sándor, Tancsics Mihály, Gábor Aron și alții, printre acei deschizători de drumuri din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care au făcut să rodească și să se dezvolte pe pământul țării noastre ideile înaintate ale timpului.

Dictionarul Grosse Manner der Weltgeschichte, apărut în Editura Sebastian Lux din Murnau/München, după cel de-al doilea război mondial, caracterizează cu aceste cuvinte opera sa: „Scrierile sale sînt și acum actuale, deoarece fac apel la o conviețuire pașnică a popoarelor învecinate”...

În slujba unor idealuri înaintate

Opera lui Roth, foarte vastă, îmbrățișează mai multe domenii. Ca discipol și colaborator la „Institutul de educație” a lui Johann Henrich Pestalozzi, la Iverdon în Elveția, a încercat, în primul rând, să aplice ideile ilustrului pedagog în Transilvania, a militat pentru ridicarea culturală, prin intermediul școlii, a celor lipsiți de suficiente mijloace de existență, fiind gata să sacrifice acestui țel umanitar interesele sale personale.

Indepărtat cu brutalitate din școală, de către oficialitățile din Mediaș, el a rămas, în continuare, credincios idealului pestalozzian, îndreptându-și însă atenția și spre alte preocupări. A început o campanie susținută pentru modernizarea agriculturii transilvănene, a sprijinit cu tărie introducerea unor metode avansate în lucrarea pământului.

Încă la 1843 afirmase răspicat că „unitatea și folosul țării, cerul și pământul cer dreptate, nu menținerea asupraii istovitoare”. Consecvent ideilor sale progresiste, în 1846, cu ocazia adunării „Asociației pentru studiul Transilvaniei” — organizație

culturală a sașilor — St. L. Roth a susținut ideea eliberării iobagilor : „Între nobili și iobagi nu domnește niciodată pace în adîncul inimilor... O schimbare va urma, trebuie să urmeze, este necesar să urmeze...” Marile revolte țărănești care au avut loc în Galiția, în același an, au exercitat o puternică înfrîurire asupra conștiinței sale. El a avertizat din nou nobilimea că eliberarea iobagilor nu mai poate fi amînată.

În deceniul premergător revoluției de la 1848, Stephan Ludwig Roth urmărea cu viu interes creșterea forțelor care se pregăteau pentru asaltul împotriva învechitului edificiu feudal. Îl îngrijorau, în același timp, tendințele naționaliste ale nobilimii maghiare. Dîndu-și seama de pericolul care putea rezulta dintr-o astfel de politică, Roth i s-a opus categoric cerînd egalitatea deplină pentru toți fiii Transilvaniei indiferent de limbă, a sprijinit cauza românilor care luptau pentru eliberarea socială și națională, s-a apropiat

Casa în care s-a născut St. L. Roth

de conducătorii români, cu care a colaborat mai ales în timpul furtunii revoluționare din 1848-1849. Participând la grandioasa Adunare Națională de pe Cîmpia Libertății de la Blaj din 3/15-17 mai 1848, impresionat de mulțimea țărănilor adunați, s-a declarat și el, ca și românii, contra „Unirii” Transilvaniei cu Ungaria.

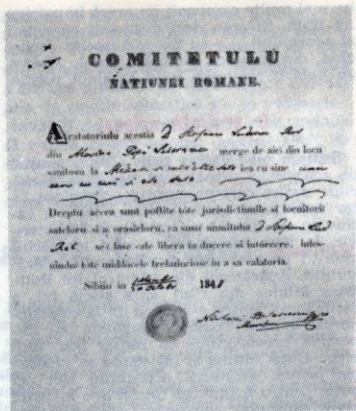
În relatarea publicată în 16 iunie 1848, în gazeta „Transilvania”, referindu-se la grandioasa manifestare, el afirma: „Marea mulțime care s-a adunat acolo avea mai mult, ce-i drept, dorința să afle în sfârșit eliberarea de robotă, dar fiecărui om care a umblat cît de cît într-o școală, i-a încolțit îndată și nădejdea ca naționalitatea proclamată să fie traicică; pînă la urmă, ideea de naționalitate era atît de adînc înrădăcinată în inimile tuturor, încît ea nu va mai putea fi vreodată stîrpită”.

După izbucnirea revoluției, în toamna lui 1848, învățatul ardelean, animat de crezul său umanist, a căutat să aplaneze divergențele izbucnite între revoluționari, militînd pentru egalitate în drepturi a tuturor naționalităților transilvănene. În timpul tumultuoaselor evenimente, ca deputat al sașilor din Mediaș în Universitatea Săsească (forul politic suprem pe pămîntul regesc) a intrat în „Comitetul de pacificație”, format din șase reprezentanți ai românilor și șase reprezentanți ai sașilor. Românii erau reprezentați de frunțașii cunoscuți ai revoluției: Simion Bărnuțiu, Nicolae Bălășescu, August Treboniu Laurian, Timotei Cipariu și alții. St. L. Roth a avut, prin urmare, ocazia să cunoască și să colaboreze cu acești revoluționari români.

La 1 noiembrie, Roth a fost numit comisar în cele 13 sate de iobagi sași din Comitatul Cetatea de Baltă care își manifestaseră dorința să fie unite cu pămîntul regesc și să se instituie, astfel, pentru ele o administrație săsească. După îndeplinirea acestei sarcini, St. L. Roth a deținut, împreună cu Ștefan Moldovan, funcția de adjunct al administratorului provizoriu al Comitatului Cetatea de Baltă. În această calitate va activa pînă în ianuarie 1849, cînd în Transilvania au intrat trupele generalului revoluționar I. Bem. Avînd încredere în amnistia lui Bem și în salvconductul obținut din partea acestuia, Roth s-a retras la parohia sa din Moșna.

„Tribunalele de sînge”

Din nefericire, dispozițiile lui Bem cu privire la amnistia instituită, au fost nesocotite de către unii conducători politici și militari ai revoluției maghiare; s-au instituit din nou faimoasele „tribunale de sînge”, ca și la 1784, însărcinate cu pedepsirea „rebelilor” români și sași, precum și „echipele de vînătoare”. Măsurile de

Pașaport eliberat lui Stephan Ludwig Roth de Comitetul național român, în calitate lui de membru al „Comitetului de pacificație”

teroare s-au întetit după numirea în funcția de comisar plenipotențiar al Transilvaniei a lui László Csány, un zelos susținător al intereselor nobilimii maghiare. Din ordinul acestuia, la 21 aprilie 1849, Stephan Ludwig Roth a fost arestat. Pus în lanțuri, a fost dus la Cluj și închis în penitenciarul orașului, în așa numitul „Turn”, într-o celulă întunecoasă, rece și umedă.

Procesul a început la 10 mai 1849, în fața Curții marțiale din Cluj.

În procesul înscenat cu perfidie și cinism i s-a imputat activitatea sa de comisar la Dumbrăveni și de adjunct al administratorului Comitatului Cetatea de Baltă. Posibilitatea de a-l scoate vinovat se putea realiza doar prin nesocotirea amnistiei acordate de către Bem, ceea ce s-a și întâmplat.

În ziua de 10 mai, la ora 9 dimineața, Karacsay Sándor, ca președinte, a deschis ședința Curții marțiale mixte militaro-civile. Era asistat de doi ofițeri și de doi civili, ca judecători. Rechizitoriul public l-a ținut Kristbay Miklos, iar ca apărător din oficiu al acuzatului a fost numit avocatul clujan Basa Miklos. Otto Folberth a dovedit în lucrarea sa **Der Prozeß Stephan Ludwig Roth**, că cel puțin trei din judecătorii menționați și anume Ferenç Vincze, Samu Fülöp și Ferenç Ocsvai, inclusiv procurorul acuzator, îl cunoșteau pe acuzat. Ultimii trei făceau parte din cercul de colaboratori ai ziarului clujan „Erdélyi Hirado”, care începînd din 1842 dezlanțu-

ise mai multe campanii de presă împotriva lui Roth. Ei erau deci dușmanii personali ai acuzatului și s-au dovedit unele docile, cînd, din porunca directă a lui L. Csány, au hotărît făptuirea unui asasinat politic.

O sentință odioasă

Sedința s-a deschis prin citirea actului de acuzare. A urmat apoi audierea martorilor, dintre care procurorul prezentase 12, iar apărătorul unul. Audierea lor s-a extins pe tot timpul primei zile a dezbaterilor. În ziua următoare, a avut loc rechemarea procurorului și pledoariile apărătorului. Apărătorul din oficiu al lui Roth, Basa Miklos din Cluj, spre stima lui, a făcut totul pentru a-l scăpa de la condamnarea capitală. Toate argumentele sale împotriva procurorului au rămas însă fără efect. După ultima și insistenta sa pledoarie pentru achitarea acuzatului sau cel puțin pentru trimiterea cauzei la o instanță civilă obișnuită, sau de a i se da posibilitatea de a prezenta noi dovezi, judecătorii deliberează și pronunță verdictul: condamnarea la moarte prin împușcare. Execuția trebuia îndeplinită după trei ore de la pronunțarea sentinței.

Mantia pe care o purta cînd a fost executat. Astăzi se păstrează în Casa Memorială Stephan Ludwig Roth din Mediaș

Mormîntul lui St. L. Roth la Mediaș

Înșușindu-și punctele de acuză ale procurorului, tribunalul îl găsea vinovat pentru diferite acte politice considerate drept crime: schimbare „biblia cu sabia”, instigase împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria, a considerat pe nobilii maghiari — rebeli, alipise cele 13 comune iobăgești pămîntului regesc, înarmase „hoarde românești” și adunase provizii și impozite restante pentru dușman etc. Pentru aceste capete de acuzare a căzut victimă în mod tragic remarcabilul militant și om de cultură St. L. Roth.

Apreciind activitatea lui Roth prin prisma necesităților istorice și ale progresului social, nici una dintre acuzațiile aduse nu erau întemeiate. De fapt, majoritatea istoricilor sînt de părere că luptătorul sas nici n-a fost condamnat din cauza faptelor pentru care a fost judecat la Cluj, ci din cu totul alte motive. Sentința fusese deja hotărîtă încă înaintea procesului. Judecarea lui trebuia doar să dea execuției sale o haină legală.

Pentru salvarea lui Roth au intervenit în timpul detențiunii sau în urma pronunțării sentinței prietenul său Karl Maager din Brașov, preotul evanghelic Georg Hintz din Cluj și o delegație de femei sase tot din Cluj. Toate intervențiile pe lîngă

comisarul L. Csány au rămas fără rezultat. În ultima sa epistolă, scrisă înaintea executării sale, St. L. Roth mărturisea, printre altele: „Cu națiunea mea am avut cele mai bune intenții, fără să fi voit răul celorlalte națiuni” În postscriptumul scrisorii sale subliniază că nici în viață, nici acum în clipa morții, nu a fost dușmanul națiunii maghiare.

În după-amiaza zilei de 11 mai, Roth, ridicat de o escortă și dus pe „Cetățuia” la Cluj, în mijlocul unei mari mulțimi de

oameni, a fost împușcat. Atât prietenii, cât și dușmanii săi, au rămas profund impresionată de fermitatea și calmul cu care și-a primit moartea. Chiar căpitanul, care a condus plutonul de execuție, s-a adresat plin de emoție soldaților săi cu cuvintele: „Învățați de la acest bărbat, cum trebuie să moară cineva pentru poporul său”. Se sfârșea, astfel, viața unui mare luptător pentru progres social, a unui sincer și mare umanist democrat.

Din scrierile lui St. L. Roth

„Noi trebuie să contribuim la îmbunătățirea situației iobagului. Prin aceasta ne ajutăm și pe noi, prosperitatea lui este legată de prosperitatea noastră, chiar dacă nu ne gândim la faptul că el ne este compatriot și frate. Prin urmare, cînd el jeleşte, noi nu putem rîde; bunăstarea lui, fie că se află în comitat, fie că vorbeşte altă limbă, în parte aparținînd altei confesiuni — determină starea burgheziei ba chiar a întregii țări. Umanitatea și binele țării, cerul și pămîntul cer dreptate, și nu dăinuirea acestei istovitoare oprimări. Ciocirliile dimineții ciripesc, se apropie luceafărul de ziua. Oh, dacă toți ar chibzui că pe toți ne înconjură aceeași cunună de munți... că aparținem aceleiași gospodării și că nu putem trăi bine decît în pace și belșug, atunci soarele ar răsări trandafiriu, nu singeriu”.

Din prefața lucrării: Wünsche und Ratschläge (Dorințe și sfaturi) apărută în 1843 în Editura Hochmeister.

„Nu văd nevoia de a impune o limbă oficială a țării. Căci noi aveam deja o limbă a țării. Nu este nici limba germană, nici cea maghiară, ci este limba română! Oricît ne-am suci și ne-am învîrti noi, națiunile reprezentate în dietă, nu putem schimba nimic. Asta este realitatea. [...] Cînd se discută despre un grai comun al țării, noi credem că prin acesta nu poate fi vorba de altul, decît de cel român. [...] De îndată ce se întîlnesc doi cetățeni de naționalități diferite și nici unul nu cunoaște limba celuilalt, de îndată limba română le slujește ca tălmăci. Cînd faci o călătorie, cînd te duci la iarmaroc, limba română o cunoaște oricine... limba română o înveți singur, pe stradă, în contactul zilnic cu oamenii. Ușurința cu care se învață nu se întemeiază numai pe marea mulțime de cuvinte latinești, pe care acest popor, provenit din contopirea altor popoare, le-a adoptat o dată cu contopirea sa cu coloniștii romani și care nouă, transilvănenilor, ne sînt prea cunoscute”...

Din lucrarea Der Sprachkampf in Siebenbürgen (Lupta pentru înțelegerea limbii de stat în Transilvania), apărută la 1842 în Editura lui J. Gött la Brașov.

„Dacă educația e înfloritoare și bine fundamentată, urmele ei se văd în viața poporului: dacă această organizare nu e bună, școlile nu numai că nu vor satisface cerințele juste, ci mai mult vor lucra, datorită orientării lor greșite, tocmai împotriva năzuințelor generoase”...

Din lucrarea intitulată An den Edelsinn und die Menschenfreundlichkeit der Sächsischen Nation in Siebenbürgen... Eine Bitte und ein Vorschlag (Apel către Spiritul nobil și umanitar al națiunii săsești... O rugăminte și o propunere), tipărită în vara anului 1822.

Murind, Matteotti a învins!

FLORICA IONAȘCU

În luna iunie 1924, opinia publică din Roma aștepta cu justificat interes comunicarea pe care Giacomo Matteotti (1885-1924), secretarul Partidului Socialist Unitar Italian, anunțase că o va face în fața Parlamentului. La aproape doi ani de la faimosul „marș fascist” asupra Romei, sistemul parlamentar continua să fie menținut, Mussolini încercând să-l folosească ca un paravan al politicii sale: în acest scop, organizase, în aprilie 1924, alegerile frauduloase care îi asiguraseră majoritatea, opoziția reprezentând doar o fracțiune restrinsă în noul parlament. Imediat după farsa electorală, arată Enzo Santarelli, „Matteotti a ridicat problema legalității alegerilor. Discursul său a reprezentat denunțarea tuturor neregulilor comise de guvern și de partidul fascist. A fost cea mai viguroasă cuvîntare a opoziției, cea mai dramatică”.

La 30 octombrie 1922, regele Victor Emmanuel III îi încredințase lui Mussolini sarcina formării noului guvern, fascismul devenind astfel o realitate tragică în viața politică a peninsulei și o primejdie pentru întreaga Europă. A început o perioadă de cruntă prigoană împotriva organizațiilor muncitorești, de sălbatică și sîngeroasă represiune contra elementelor revoluționare și antifasciste. Organizați în bande, înarmați și sprijiniți de aparatul de stat, fasciștii atacau în stradă sau la locuințele lor pe conducătorii revoluționari.

Matteotti a fost unul din acei intelectuali care s-a integrat în marea bătaie ce se dădea între proletariat și burghezie, intrînd în luptă de partea clasei exploatate și militînd cu fermitate pentru drepturi și libertăți democratice. De profesie avocat — o autoritate în domeniul dreptului penal —, căruia i se prevedea o strălucită carieră de profesor universitar, el căuta în științele sociale și economice mai ales argumente științifice pentru lupta revendicativă a maselor populare. După terminarea primului război mondial, s-a

afirmat curînd în cadrul mișcării socialiste din țara sa. Desfășurînd o activitate susținută în condițiile grele ale regimului mussolinian, Matteotti a publicat și o carte care a făcut multă vîlvă: **Un an de dominație fascistă**.

Răpirea de pe via Arnoldo de Brescia

De data aceasta, se aflase că, în cadrul discuției asupra bugetului, care începea la 10 iunie, Matteotti avea intenția să dezvăluie documente senzaționale, de o deosebită gravitate, privind delapidările comise de fruntașii fasciști, precum și amestecul Ministerului de Interne în afacerile vercoase ale concesiunilor petrolifere și ale localurilor unde se practica jocuri de noroc. Deputatul nu a mai ajuns însă să-și țină noua comunicare. În timp ce se afla în drum spre Parlament, o bandă fascistă — alcătuită din Amerigo Dumini, Augusto Malacra, Filippo Panzero, Amleto Poveromo, Giuseppe Viola și Albino Volpi — l-a atacat în strada Arnoldo de

Brescia, pe malul Tibrului. Trecătorii aflați întâmplător la fața locului nu au îndrăznit să intervină, de teama răzbunării fasciștilor. Militantul socialist a fost luat cu forța într-un automobil. După cum a rezultat din cercetări ulterioare, a încercat să se lupte cu agresorii, a spart chiar un geam al mașinii, dar a fost înjunghiat încă pe drum. Asasinii l-au dus pînă în păduricea de la Quartarella, la douăzeci de kilometri de Roma. Au săpat în grabă o groapă, unde au aruncat cadavrul, care a fost descoperit abia cîteva zile mai tîrziu. Automobilul fusese închiriat de către Dumini, care se prezentase la proprietarul garajului cu o recomandare din partea directorului ziarului fascist „Corriere italiano”, Filippo Filippelli. De fapt, inițiatorul întregii mișcări nu era altul decît Benito Mussolini, care lucrase prin intermediul generalului de Bono, directorul Siguranței generale.

Odiioasă crimă a produs o puternică emoție nu numai în Italia, ci și în restul lumii². Ea nu constituia un caz izolat, integrîndu-se, dimpotrivă, în contextul politic al Italiei acelor ani. „Uciderea lui — arată Max Gallo — săvîrșită cu sînge rece, în plină zi, legăturile pe care le dezvăluie ea între Mussolini și ucigași, rezumă în mod brutal toate crimele fasciste”.³

Luca e giustizial

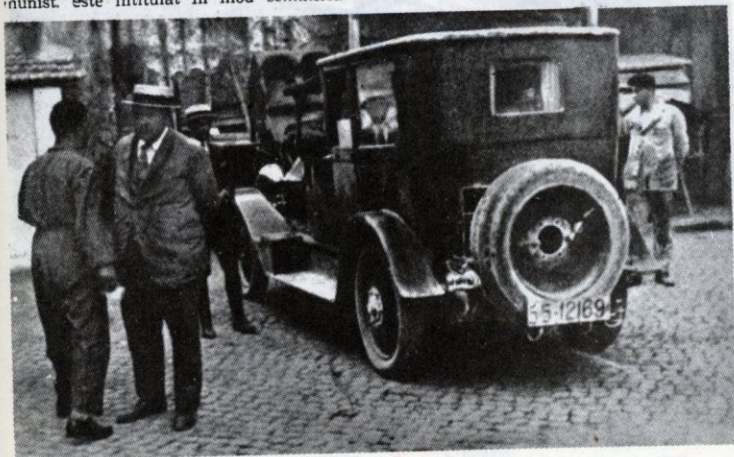
Comuniștii români au demascat, cu hotărîre, în repetate rînduri, crimele fasciste. Un articol apărut în 1924 în „Socialismul”, pe atunci organ al partidului comunist, este intitulat în mod semnifica-

tiv **Banditismele fasciștilor în Italia**, referindu-se la nereguli electorale, arestări samovolnice, devastări ale locuințelor unor activiști ai mișcării muncitorești⁴. Același ziar publică în același an un articol cu titlul **Asasinatelor fasciștilor**, în care se arată: „Prigoana contra partidelor de opoziție și în special împotriva socialiștilor maximaliști și contra comuniștilor este de o violență barbară. Numai astfel crede pumnul dictaturii mussolinienne că va putea menține un guvern contra căruia tot poporul muncitoresc și țărănesc luptă ca să fie înlăturat”⁵.

Scotînd în evidență trăsăturile care făceau din secretarul Partidului Socialist Unitar Italian un adversar de temut al regimului mussolinian, revista „Cuvîntul liber” nota în medalionul dedicat lui Matteotti: „Temperamentul său clocotitor, revolta sinceră și cinstită a sufletului său dornic de libertate, atacurile aspre și necruțătoare cu care biciuia dictatura fascistă, tenacitatea cruntă cu care persista neînfîcat în opera de demascare a tiranilor patriotarzi, toate aceste nobile însușiri, care făceau din Matteotti cea mai superbă speranță a mișcării socialiste italiene, au fost elementele, care au adus [...] moartea tînărului deputat”⁶.

În Italia s-a născut o puternică atmosferă protestatară, muncitorii și alte cercuri progresiste organizînd numeroase demonstrații. În Piața Colonna, mulțimea

Mașina cu care a fost răpit militantul antifascist

striga „Luce e giustizia!” (Lumină și dreptate). Carlo Sforza — fost ministru de Externe — a rostit un mare adevăr, când, cu voce tremurătoare, a aruncat de la tribuna Camerei italiene, către banca ministerială pe care se afla Mussolini, apostrofa menită să rămână celebră: „Murind, Matteotti a învins!”. Simțindu-se incomodat de asemenea interpelări, șeful fascismului italian a dizolvat de altfel Parlamentul la 7 ianuarie 1925.

Palmiro Togliatti subliniază că, în urma asasinării lui Matteotti, comuniștii italieni au desfășurat acțiuni energice și au propus organizarea unei greve generale.⁷

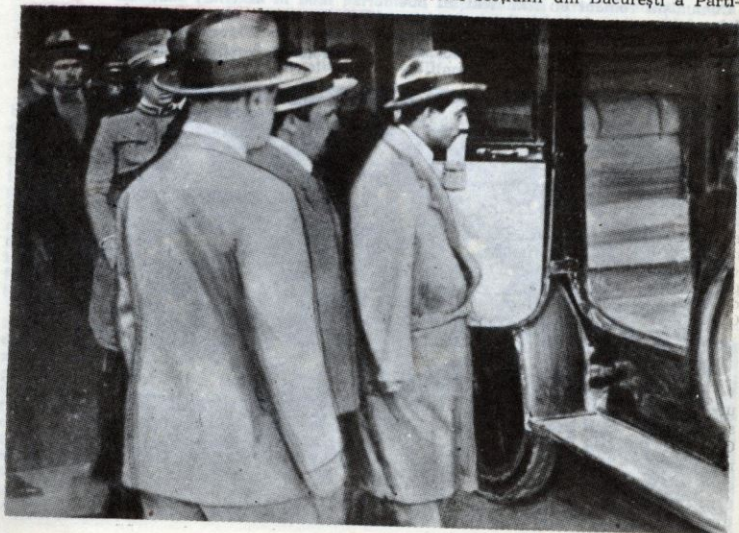
Ce s-a întâmplat cu asasinii lui Matteotti? Sub presiunea opiniei publice, Mussolini a fost nevoit să accepte organizarea unui proces. Trei dintre ucigași — Dumini, Poveromo și Volpi — au fost condamnați, la 24 martie 1926, pentru „omor neintenționat” (!) la pedepse minime, ulterior Curtea de Apel scutindu-i însă de orice osindă. Ceilalți trei au fost pur și simplu achitați. După doborîrea fascismului, procesul a fost rejudecat, acuzații care mai erau în viață fiind condamnați în 1947

la 30 ani închisoare. Din păcate, nu mai trăiau toți ca să-și ispășească pedeapsa meritată...

Din istoria timpului — în istoria mondială

Consecvență tradițiilor internaționalismului proletar, mișcarea muncitorească și democratică din România, și-a manifestat, în repetate rânduri, solidaritatea cu această victimă a fascismului, deși trecea prin momente foarte grele, ca urmare a ilegalizării partidului comunist, în aprilie 1924. Articolele apărute în presa de stînga din acel timp relevau, pe lîngă unele detalii privind asasinatul, cauzele lui și atmosfera din Italia, și unele puncte de vedere importante pentru lupta viitoare a mișcării muncitorești de la noi împotriva primejdiei fasciste. Astfel, într-un articol, se nota: „Ce se petrece în Italia? În orice caz, mai mult decît permite cenzura să se comunice [...] Locul [...] unde asasinii au tăbărit asupra lui Matteotti este încontinuu acoperit de flori. Autoritățile au încercat la început să oprească această mișcătoare manifestație de solidaritate, dar nimeni nu ține seama de această interdicție și pelerinajul la locul grozăviei devine din ce în ce mai mare”⁸. Protestul secțiunii din București a Parti-

In urma prestaunilor opiniei publice, guvernul fascist e nevoit să ordone arestarea lui Filippelli... Este însă curînd eliberat

Corul Matteotti, din Lupeni (1930)

dului Socialist din România, publicat în ziarul „Lumea Nouă”, arăta că „înfiează cu toată indignarea asasinatul odios a căruia victimă a fost tovarășul Giacomo Matteotti [...], precum și sistemul de singeroasă teroare pe care fascismul asasin îl practică împotriva muncitorimii conștiente și a socialismului din Italia. În aceste vremuri de ofensivă și victorie socialistă, proletariatul internațional pierde în Matteotti unul din cei mai buni luptători ai săi. Organizația socialistă a capitalei românești trimite tovarășilor italieni, greu încercați prin această pierdere, salutul său de îmbărbătare și solidaritate frățească și socialistă”.⁹

Gazete cu orientare democratică ca „Adevărul” și „Dimineata”, inserau de asemenea în paginile lor articole în care exprimau o condamnare hotărâtă a asasinatului. Într-un articol publicat în „Adevărul”, se nota: „Nu e vorba de o crimă politică obișnuită, ci de o crimă fascistă, de o crimă a fascismului ca sistem [...] Cum ar putea să țină seama de legi aceia care stăpinesc de fapt împotriva legilor?”¹⁰

În anii următori, cazul Matteotti a devenit, în țara noastră ca și în străinătate, un simbol al acțiunilor internaționale de solidaritate cu victimele terorii fasciste. Comemorarea morții lui a prilejuit întruniri muncitorești, publicarea de articole și broșuri care îndemnau la luptă pentru democrație și socialism, s-a inițiat o acțiune pe plan mondial pentru „Fondul Matteotti”, destinat mișcărilor muncitorești din țările unde drepturile și liber-

tățile cetățenești erau înăbușite, s-a editat și o carte poștală ilustrată cu portretul militantului italian. „Din istoria timpului el trece în istoria mondială”¹¹ scria ziarul „Socialismul”.

Solidaritatea manifestată de clasa muncitoare și forțele progresiste din România cu cauza eroului Giacomo Matteotti arată odată în plus că mișcarea revoluționară din țara noastră s-a integrat cu hotărîre în lupta pentru libertate, democrație și socialism.

MICROFIȘĂ BIBLIOGRAFICĂ

1. Enzo Santarelli, *Storia del movimento e del regime fascista*, Vol. I, Editori Riuniti, Roma, 1967, p. 366.
2. Serge Bernstein și Pierre Milza, *L'Italie fasciste*, Ed. A. Colin, Paris, 1970, p. 133.
3. Max Gallo, *Italia lui Mussolini*, București, Ed. Politică, 1969, p. 213.
4. „Socialismul” din 6 aprilie 1924.
5. „Socialismul” din 29 martie 1924.
6. „Cuvîntul liber” din 12 iulie 1924.
7. Palmiro Togliatti, *Partidul Comunist Italian*, București, Ed. Politică, 1960, pp. 47-52.
8. „Lumea nouă” din 29 iunie 1924.
9. *Ibidem*.
10. „Adevărul” din 20 iunie 1924.
11. „Socialismul” din 22 iunie 1927.

Vă amintiți actul trei din Romeo și Julieta, cînd Mercuțio și Tybalt, reprezentanții celor două familii rivale — Montague și Capulet — se pregătesc să dueleze? „Fii mai darnic: adaugă la vorbă și o lovitură!” — îi spune Mercuțio lui Tybalt. „Sînt gata s-o adaug dacă-mi dai prilejul” — este răspunsul lui Tybalt, și duelul a început pe loc.

De altfel, actul trei al acestei piese surprinde prin adevărate dialoguri despre duel. Înainte de a fi străpuns de sabia lui Tybalt sub ochii înmărmuriți ai lui Romeo, Mercuțio rostește: „N-ai vrea să tragi de ureche sabia? Dă-i zor, pînă n-apuc să-ți retez urechile cu spada mea!”.

Ce era acest mijloc de soluționare a conflictelor? O spune un alt personaj shakespearian, Hamlet, nefericitul prinț al Danemarcel, care, acceptînd provocarea deghizată a lui Laertes, ironiza duelul, socotindu-l drept „tonul model și spoiala obiceiurilor de lume”.

Onoarea se spăla cu sînge

ALEXANDRU CERNEA, ȘTEFAN GRIGORESCU

Cuvîntul duel provine din contopirea a două cuvinte latine (duo — doi, bellum — război, luptă) și desemnează lupta purtată — după norme bine stabilite — de doi adversari, în scopul săvîrșirii unui act de dreptate sau reparării onoarei lezate. Antichitatea n-a cunoscut această practică, deși au existat multe confruntări — celebre și astăzi — între doi luptători. Dar biblica confruntare dintre Goliat și David sau home-rica înclăstare dintre Paris și Menelau nu pot fi considerate decît episoade de război. Putem afirma același lucru despre luptele purtate de generali romani din sec. IV-III î.e.n., precum Titus Manlius Torquatus și Marcus Claudius Marcellus, cu unii șefi ai galilor. Nici una dintre aceste confruntări n-a avut caracteristicile duelului, nici una n-a fost dusă după reguli cu rigoare respectate. Mai mult, cum importantă era numai victoria, orice șiretlicuri sau viclenii erau îngăduite. Pe atunci, nici refuzul de a urma o provocare nu constituia o rușine: Cezar însuși, într-o asemenea împrejurare, s-a mîrginit să-i răspundă lui Marcus Antonius că nu era sătul de viață spre a și-o ridica în acest mod.

Vinovat era... învinsul

Coborînd pe firul neguros al vremurilor, descoperim începuturile acestei practici în obiceiurile unor vechi semînții germanice. După mărturiile istoricului roman Tacitus (sec. I-II e.n.), lupta în doi reprezenta, de fapt, împrejurarea în care voința divină soluționa un conflict, hotărînd victoria de partea celui care avea dreptate. Existau așa-numitele dueluri judiciare, care se întîlneau într-o formă incipientă în datinile celor mai multe din neamurile germanice. Întîia oară, acest fel de judecată a fost statornicit prin lege de către Gundibald, regele burgunzilor (480-516 e.n.), în anul 501. Înaintea confruntării, ritualul pretindea depunerea jurămîntului de către ambele părți, de unde concluzia că una din ele mințea. Descoperirea adevărului era lăsată, însă, pe seama armelor, vinovat fiind considerat numai învinsul. Prin acest procedeu se spera împuținarea numărului sperjurilor!

Vechiul obicei germanic s-a împămîntenit în mai toate statele occidentului creștin, duelul judiciar devenind o instituție solidă. Se apela la ea atunci cînd, în fața judecătorului, se aducea o anumită învinuire unei persoane. Acuzația era însoțită de depunerea unui gaj — de obicei o mînușă — pe care cel provocat trebuia să o ridice în semn că accepta lupta.

Recurgeau la acest procedeu prinții și regii, călugării și episcopii. Puteau uza de el și oamenii de rînd, însă numai cei liberi. Ludovic VI a îngăduit, totuși, în 1108 lupta judiciară și pentru șerbii aparținînd domeniului Nôtre-Dame de Paris; mai tîrziu, drepturi asemănătoare au căpătat și iobagii altor feude. Bătrîni, fe-

meile, călugării și tinerii (pînă la o anumită vîrstă) nu erau obligați să dea curs provocării; iar dacă totuși doreau să o facă, erau reprezentați de un luptător de profesie, care, în asemenea împrejurări, devenea **campionul** persoanei care-l delegase. În caz de înfrîngere, el era supus aceluiași tratament ca și persoana ale cărei interese le reprezentase: de la o amendă, pînă la mutilări și chiar arderea pe rug sau spînzurarea.

Armele nobililor, foarte variate, erau lancea, spada, pumnalul, armura și scutul. Spre deosebire de seniori, oamenii de rînd luptau numai pe jos, folosindu-se doar de o biță și un scut. Dacă un nobil era provocat de un om din popor, putea refuza întîlnirea, iar dacă totuși se prezenta, lupta călare și complet echipat, pe cîifă vreme celălalt îl înfrunta pe jos, atacîndu-l cu bița. Cîind, însă, nobilul provoca un om sărman, atunci el trebuia să se prezinte în arenă fără cal, fără armură și fără arme; altfel, acestea i se confiscau și trebuia să-și înfrunte adversarul numai în cămașă și cu minile goale.

Arena în care se desfășurau duelurile judiciare avea, după prescripțiile din 1306 ale regelui Franței Filip IV cel Frumos (1285-1314), 80 pași în lungime și 40 în lățime, fiind prevăzută cu tribune pentru spectatori. Uneori, terenurile de luptă erau închiriate și, pentru că lucrul era deosebit de rentabil, biserica însăși s-a lansat în astfel de afaceri, amenajînd mai multe arene în Paris.

Iată cum decurgeau lucrurile după regulamentul regelui amintit:

În ziua stabilită, cei doi adversari porneau de acasă, călare, cu viziera ridicată, precedați de purtătorii lor de arme. Cel

care lansase provocarea trebuia să sosească la prînz, iar provocatul înaltea de ora 3 după-amiază. Cine încălca această regulă, era socotit învins și judecat! Apoi, un herald înainta călare pînă la marginea arenei, înștiințînd pe cei de față că trebuiau să se așeze și să păstreze liniștea: „nimeni să nu vorbească, să nu facă semne, să nu tușească, să nu scuipe, să nu strige”. Nimeni, sub nici un pretext, nu avea voie să pătrundă în arenă, fără îngăduința celor ce arbitrau întîlnirea. Reclamantul jura că este sigur de justetea cauzei sale și că nu purta asupra sa, în arme sau harnașament, ierburi, talismane, formule magice. Pîrlitul proceda la fel. În Germania, luptătorii păstrau un moment de reculegere la capetele unui sicriu. După ce heraldul repeta: „Faceți-vă datoria”, stindardele cavalerilor erau azvîrlite în arenă și, cînd se striga: „Lăsați-i să înceapă”, lupta se angaja. Dacă unul din cavaleri cerea încetarea întrecerii, disputa se oprea. În eventualitatea că tratativele eșuau, cei doi reluau întocmai pozițiile dinaintea opririi. Într-o epocă mai tîrzie, regele însuși putea determina încetarea ostilităților, aruncîndu-și sceptrul în arenă. Lupta înceta definitiv, cînd una din părți își recunoștea vina, sau cînd unul dintre combatanți era scos în afara limitelor arenei. Calul și echipamentul învinsului reveneau seniorilor care judecaseră pricina.

Cînd legea se confunda cu datina

Personaje dintre cele mai ilustre ale occidentului medieval au condamnat cu asprime practica „Judecății lui Dumnezeu”. Astfel, Liutprand, regele longobarzilor (712-744), afirma: „Nu sîntem siguri de judecata lui Dumnezeu și am auzit că oameni nevinovați au pierit apărînd o cauză justă; dar acest obicei este atît de vechi la longobarzi, încît nu-l putem schimba, cu toată impietatea sa”. Carol cel Mare, deși considera că lupta în arenă este preferabilă jurămîntului fals, s-a văzut silit, în 805, să încerce oprirea vărsării de sînge, indicînd ca soluție calea tratativelor. Dar personaje la fel de importante s-au folosit de această practică. În sec. X-XII, mai mulți împărați germani au apelat la „campioni” pentru a proba... nevinovăția fiicelor sau soțiilor lor.

Pe pămînt englez, întîiul duel judiciar cunoscut are o însemnătate cu totul aparte, căci adversarii își disputau stăpînirea unui regat: regele Edmund II (1016-1017) și prințul danez Canut (viitorul rege al Angliei, 1016-1035) s-au luptat în fața armatelor sleite de puteri și au sîrșit prin împărțirea regatului.

Chiar și oamenii bisericii au recurs la sortii armelor pentru a rezolva astfel neînțelegerile lor privind dreptul asupra unor bunuri imobiliare. Acest obicei a persistat, și călugării l-au folosit cu regularitate, deși de mai multe ori (1140, 1156) papalitatea însăși îl interzisese. Interdicții la fel de ineficace au ridicat împotriva duelului judiciar și Sinodul de

Un duel în sec. XIII

Lupta se putea purta în arenă, în prezența regelui și a curții...

la Paris din 1212-1213, și cel de-al patrulea Conciliu de la Latran (1215).

În Franța, regele Ludovic cel Sfânt (1226-1270) a ordonat abolirea gajului, dar legiurile sale nu s-au putut aplica destul de riguros. După cîteva alte regulamente, în 1306 regele Filip cel Frumos a interzis duelul în pricina de drept comun, menținîndu-l însă în afacerile de crimă și trădare, și aceasta numai dacă probele erau insuficiente și îndoielnice. O hotărîre a aceluiași rege prevedea că cel ce avea de rezolvat o neînțelegere cu cineva nu se mai putea face reprezentat printr-un campion desemnat. În felul acesta, femeile, copiii, bătrînii, dar mai ales preoții, s-au văzut lipsiți de posibilitatea „cîștigării” dreptății în arenă.

Libertatea purtării duelurilor judiciare a fost, astfel, continuu restrînsă. De altfel, prea de multe ori rezultatul lor contravenise ideii de dreptate pe care ar fi trebuit s-o slujească.

Ultimul duel judiciar admis de Parlamentul francez s-a petrecut în 1385, între doi gentilomi normanzi, în spatele Bisericii Saint-Martin-des-Champs, de față cu întreaga curte și cu însuși regele Carol VI (1380-1422). Soția lui Jean de Carrouge îl învinuise pe Jacques Legris că, mascat fiind, ar fi pătruns într-o noapte în castelul ei și, dîndu-se drept soțul acesteia — plecat din țară de mai multă vreme — ar fi abuzat de credulitatea ei, necinstind-o. Refuzînd să se recunoască vinovat de o atare faptă, Jacques Legris a fost provocat la duel de

către Jean de Carrouge și, fiind învins, a fost spînzurat chiar pe cîmpul de luptă. După o vreme, un răufăcător a mărturisit la spovedănia dinaintea morții că el comisese fapta pentru care fusese ucis Legris. De atunci, Parlamentul a respins cu regularitate cererile de soluționare a unui proces prin lupta judiciară. Din acest moment, nemulțumiții vor trebui să se adreseze regelui, fapt de mare însemnătate pentru evoluția duelului, căci regele va admite înțîlnirea nu în virtutea legii ori tradiției, ci numai după cum va judeca el de cuviință.

Mania unei epoci

Astfel, datina a început să piardă teren în fața legilor, întărirea puterii regale devenind garanția aplicării acestora. Judecata divină a fost înlocuită treptat cu judecata oamenilor, de preferință reprezentanți ai puterii centrale. Numărul duelurilor judiciare s-a micșorat în așa măsură, încît, începînd din sec. XIV, nu s-au cunoscut decît patru cazuri pe tot pămîntul Franței, într-o sută de ani.

Se schimbaseră vremurile și, o dată cu ele, și obiceiurile. Cavalerii rățăcitori, adevărate fortărețe în armurile lor strălucitoare, mai trăiau doar în versurile vreunei *chanson de geste*, cînd și cînd rostită cu nostalgie. Imaginea lănciilor rupte din fuga trăpașilor reînvia citeodată, și numai pentru puțin timp, în turniruri purtate pentru o coroană de laur

și o eșarfă brodată cu cine știe ce coroană ducală. Totuși, luptele în doi au devenit mai frecvente ca altădată. Trufia seniorilor ca și insuficiența prevederilor din legislație au făcut ca certurile, cu temeiuri mai mult sau mai puțin serioase, să se soluționeze pe loc, fără reprezentanți ai autorităților, nobilii pretinzând a-și face singuri dreptate. Astfel s-a născut **duelul onoarei**, care, substituindu-se celui judiciar și coexistând o vreme cu el, a avut cu totul alte semnificații și un destin diferit.

Boala epocii era acum susceptibilitatea; nu o dată, chestiunile de onoare n-au fost decît pretexte mai mult decît ușurative. Temei pentru o provocare putea fi orice vorbă aruncată în vînt sau o privire îndrăzneată. Asistența se mărginea la cîțiva prieteni, așa-ziși martori sau secunzi, la început simpli privitori, dar mai tîrziu participanți activi la conflictele care deveneau, astfel, și mai sîngeroase. Locul disputelor putea fi tot atît de bine un maidan sau o piață dintr-un oraș, dar și o uliță prăfuită ori o pașiste la marginea unei păduri. Arma întrebuintată nu mai era nici spada grea, cu două tăișuri, nici lancea lungă de 4 metri, ele nemaiafindu-și rostul de vreme ce „armura” seniorului se transformase într-un frumos vestmînt de catifea brodată, peste care abia dacă se mai așvîrlea o mantie... Permanentizarea portului spadei — o lamă subțire, flexibilă, cu mușcătura adesea mortală — nu va întîrzia să facă victime mai numeroase decît unele din războaiele vremii. Și tehnica luptei se schimbase, suprimarea adversarului rămînd mai degrabă în seama dibăciei decît a forței.

Nesăbuita vărsare de sînge — risipit pentru curățirea petelor de pe blazoanele

onoarei — a determinat autoritățile laice și bisericești la măsuri foarte aspre.

„Detestabilis duellorum usus” (obiceicul detestabil al duelurilor) au fost cuvintele cu care Conciliul de la Trento (1545-1563) a caracterizat această manie a nobilimii, Ierarhii creștinătății occidentale au hotărît atunci să excomunică pe orice suzeran care va îngădui în feudele sale duelul. Excomunicați erau și duelistii, cînd scăpau cu viață, iar dacă mureau, erau înmormîntați fără slujbă religioasă. Martorii erau loviți de perpetuă anatemă. Dar aceste hotărîri nu s-au aplicat, în Franța, din cauza împotrivirii regelui Francisc I (1515-1547), care nu putea accepta o asemenea subordonare a puterii suveranului laic. El a fost, totuși, un dușman declarat al acestui joc primejdios, care-i împușina numărul soldaților atît de necesari nesfîrșitelor războaie din Italia.

Legiuiri zadarnice

Ar fi fost de așteptat ca domnia lui Henric IV (1589-1610), care a pus capăt războaielor civile, să stăvilească și morțile prin duel; dar, între 1589 și 1608 aproape 8 000 nobili au murit cu spada în mînă. În același interval, regele a acordat 7 000 scrisori de grație celor ce încălcasez hotărîrile sale. Zadarnice au rămas edictele din 1599, prin care duelul era socotit crimă de lèse-majesté, ori edictele din 1602 și 1609 de la Blois și Fontainebleau. De altfel, „bunul rege” nu dădea nici el prea strălucite

...în marginea orașului...

...sau chiar într-o piață publică

pilde supușilor săi. Când, în 1605, își manifestase față de ducele Charles de Guise gelozia ce o purta lui Bassompierre, presupusul amant al domnișoarei d'Antraigues, ducele i-a declarat:

— „Eu sint un cavaler răătăcitor și vreau să rup trei lăncii cu rivalul vostru, în această după amiază, în locul pe care Maiestatea Voastră îl va hotărî“. Incințat de propunere, Henric IV a hotărât ca întâlnirea să aibă loc în fața Sălii Elvețienilor, la Luvru. După prima lovitură, povestește Bassompierre, „toate intestinele mi-au ieșit din pîntece și au căzut în partea dreaptă a încălțărilor mele. Regele, conetabilii și toți marii curteni erau acolo, cei mai mulți plîngînd, nesperînd că aș mai putea trăi un ceas“.

Epoca lui Ludovic XIII (1610-1643) și a ilustrului său ministru, cardinalul de Richelieu, n-a fost prea prielnică zăngănitorilor de spadă. Și totuși, duelurile n-au lipsit nici atunci, în ciuda opreliștilor. La 5 ianuarie 1613, Alexandre Paris de Lorraine, cavaler de Guise, fratele mai mic al rivalului lui Bassompierre, oprea caleașca baronului de Luz, ținîndu-i următorul discurs: „Domnule, știu că ați spus Domnului du Maine, de față cu mai mulți cinstiți gentilomi, că ați fost la Consiliul de la Blois unde s-a hotărît uciderea tatălui meu și că ieri chiar ați spus-o reginei Margaretă. Asupra

tuturor acestora nu doresc nici un alt răspuns din partea dumneavoastră, decît doar cu spada în mînă, dacă aveți curaj“. Era o urmare tirzie a războaielor civile din vremea lui Henric III. Ducele Henric de Guise fusese atras la Blois și ucis din ordinul regelui. Acum, fiul său cel mai mic căuta să-i răzbune moartea. Lupta, foarte scurtă, s-a terminat prin rănirea mortală a baronului, mult mai în vîrstă decît cavalerul de Guise, care în 1588, la moartea părintelui său, abia dacă număra cîteva luni.

Nu mult după această întîmplare, un om se strecura cu grijă pe culoarele palatului de Guise, purtînd o scrisoare din partea fiului baronului de Luz. Cu oarecare greutate, scrisoarea a ajuns în mîna destinatarului, care a putut citi, între altele: „Acest gentilom vă va aduce la locul unde mă aflu, cu un cal bun și două spade asupra cărora veți avea alegerea. Și dacă aceasta nu vă va conveni, voi merge oriunde îmi veți porunci, 31 ianuarie 1613“. Faptele s-au consumat pe un cîmp la marginea orașului. „Cavalerul de Guise — povestește o publicație a vremii — a ieșit bine dintr-o luptă atît de singeroasă, în care a primit trei răni, lăsîndu-și adversarul mort la locul întîlnirii, și s-a întors la palatul de Guise“. Era greu chiar și pentru rege să încerce vreo pedeapsă contra celui mai mic fiu al celebrului Balafre*. Totuși, în 1623

* Ducele de Guise avusese pe față o cicatrice, numită în franceză *balafre*; *balafre* înseamnă un om cu o asemenea cicatrice, de obicei la buză.

Alexander Pushkin

Una din victimele celebre ale duelului : marele poet rus Puşkin

şi 1626 edictele publicate prevedeau pedeapsa cu moartea pentru acei ce vor comite actul interzis. Contrar aşteptărilor, amatori pentru a risca eşafodul s-au găsit, şi încă nu puţini.

Europa se molipseşte

În Anglia, sub Iacob I (1603-1625), duelul onoarei începuse să facă destule victime, molipsind pe flegmaticii insulari. Mai târziu, în timpul revoluţiei şi protectoratului (1642-1660), a curs destul sânge pentru ca duelul să-şi piardă din prestigiu; pe de altă parte, nici morala puritană nu aproba asemenea nelegiuite distracţii. Se povesteşte că ginerele lui Cromwell, Ireton, a primit într-o zi provocarea lordului Holles, membru în Parlament. Văzându-se refuzat,

Holles l-a apucat de nas, zicându-i : „Conştiinţa ta ar trebui să te împiedice să comiţi greşeli, de vreme ce ea nu îţi îngăduie să le reperi”. Deşi afrontul era deosebit de dur, Ireton a rămas neclintit.

Infruntările de onoare au revenit, însă, la modă în ultimele decenii ale sec. XVII. Exemplificator pentru această perioadă a fost duelul dintre ducele de Buckingham şi lordul Shrewsbury, la care a asistat şi soţia celui din urmă, deghizată în paj; după uciderea sotului ei, ea şi-a petrecut noaptea cu învingătorul. Începând din secolul următor, duelurile mortale vor deveni din ce în ce mai frecvente, din pricina folosirii pistolului, armă care nu cerea atîta pricepere şi antrenament ca spada, fiind, în schimb, cu mult mai primejdioasă.

În statele germane, cel mai adesea recurgeau la arme studenţii de la universităţile cu tradiţie veche. Un obicei curios împiedica intrarea studenţilor în confruntările ce se organizau, pînă nu provocau măcar o dată un coleg oarecare. Luptele se purtau cu „spade nemţeşti”, foarte lungi, dar neprimejdioase, căci punctele sensibile ale corpului — gîtul, abdomenul şi ochii — erau protejate. În schimb, obrajii luptătorilor erau adesea însemnaţi cu imense cicatrice, motiv de mare mîndrie. La celebra Universitate din Goettingen au avut loc, într-o singură zi, treizeci de asemenea întîlniri.

Sec. XIX a accentuat vărsarea de sânge provocată de spadă, dar mai ales de pistol, oferind un nolan de exemple, dintre care foarte multe tragice. Legea a şovăit multă vreme în a aprecia gravitatea duelurilor, pedepsele aplicîndu-se cu inconsecvenţă şi în mod foarte diferit de la epocă la epocă şi de la ţară la ţară. În Franţa, de pildă, chestiunea a fost lămurită deplin abia în 1837, cînd duelul a fost socotit un delict de drept comun, pedepsele aplicîndu-se în consecinţă. În Anglia, se proceda aşa de mai multă vreme. În alte ţări, însă, dueliştii erau judecaţi după legi speciale, incomparabil mai puţin aspre atunci cînd, în caz de ucidere sau rănire, întîlnirea se desfăşurase totuşi după convenţiile prestabilite.

Alte victime celebre

Mare vîlva a stîrnit duelul poetului francez Alphonse de Lamartine (1790-1869), pe atunci secretar de legăţie la Florenţa, cu colonelul italian Gabriel Pepe. Două din versurile cuprinse în *Ultimul cînt al lui Childe Harold*, de curînd publicat de Lamartine, stîrniseră nemulţumirea italienilor.

„Aiurea plec să caut — mă iartă duh
roman —

Bărbați adevărați, nu numai praf
uman...” *

Ca răspuns, Pepe comentase într-o broșură: „Acest făcător de rime [...] care se căznește să înlocuiască verva poetică ce-i lipsește, prin glume împotriva Italiei, glume pe care le-am socoti injurii dacă, cum zice Diomede, loviturile celor slabi și lași ar putea vreodată răni...” Urmarea a fost un duel, din care poetul s-a ales cu o rană la braț, iar colonelul cu felicitări din partea poliției, care, în alte împrejurări, ar fi pedepsit aspru asemenea încălcări ale legilor Toscanei.

Un alt mare poet, Pușkin, a avut în 1837 — adevărat an de doliu pentru literatură rusă — o tragică întâlnire cu emigrantul francez Dantès (după alte surse, d'Anthes). Intrigile curtenilor n-au fost străine de acest nenorocit eveniment, iar când Lermontov s-a încumetat să scrie **Moartea poetului**, reacția țarului a fost deosebit de violentă. Nu peste mult

* „Je vais chercher ailleurs, pardonne, ombre romaine/Des hommes et non pas de la poussière humaine”

timp, Lermontov a căzut și el într-un duel, ucis de mina lui Martinov, fost coleg de școală militară, în împrejurări care, până la un punct, amintesc în mod straniu aventura celui mai cunoscut dintre eroii săi. De altfel și Pușkin pare că își prefigura destinul în versurile ce povestesc duelul poetului Lenski cu Evgheni Oneghin. Alte câteva dintre celebritățile acestui secol care au mai recurs la arme, sub motivul apărării onoarei: Thiers, viitorul președinte al Franței, Sainte-Beuve și Ledru-Rollin. Gambetta s-a bătut și el în duel cu un anume de Fourton, la 22 noiembrie 1877...

O întreagă literatură a acestui veac a plasat în centrul acțiunii duelul și victimele lui; marii scriitori, de la evocatorii evului mediu romantic — precum Al. Dumas — până la investigatorii vremii lor — ca Balzac ori Stendhal — au descris această „maladie”.

Despovărat de legile stricte fixate de tradiții și regulamente, duelul a început o nouă existență în fulgerătoarele schimburi de focuri ale „cavalerilor” vestului sălbatic...

● Clio anunță ● Clio anunță ● Clio anun

■ Din preistoria cinematografului

În urmă cu 142 ani, copiii din Belgia au avut parte de o nouă distracție, inventată de inginerul Bernard Plateau și bazată pe fenomenul persistenței retiniene (ochiul continuă să „vadă” o imagine, chiar după ce ea a dispărut). Jucăria consta dintr-un disc crenelat, pe care era desenată silueta unui om sau a unui animal, aflat într-o mișcare descompusă în douăsprezece atitudini succesive. Învîrtindu-se, discul reflecta prin crenelurile sale cele 12 siluete într-o oglindă, dînd astfel iluzia însufleșirii personajului respectiv, care executa o mișcare continuă.

Aparatul, care purta ciudatul nume de fenakistiscop, a fost perfecționat ulterior de englezul Horner și de francezul Emile Reynaud. Acesta din urmă a realizat în 1890 un praxinoscop cu proiecție: un cilindru crenelat, avînd în interior o bandă cu 12 figurine și tot atîtea oglinjoare în centru. Adaptat la o lanternă magică, praxinoscopul a oferit publicului la 28 octombrie 1892, primul desen animat din lume — Bietul Pierrot, o pantomimă cu trei personaje.

O colecție „Magazin istoric” — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe trimestrul II și pe celelalte trimestre ale anului 1972. După cum știți, **ABONAMENTELE** se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „**ROMPRESFILATELIA**” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — 2001.

Zîmbete din cronic

Din vremea domnitorului Cuza

Un sergent, înaintat sublocotenent de Cuza vodă, a părăsit într-o zi corpul de gardă al palatului și s-a dus la o circiumă din apropiere, pentru a scrie o scrisoare. Cuza l-a văzut pe fereastră și s-a luat după el. Ofițerul și-a început misiva astfel: „Ieri sergent, azi ofițer...”

— Și mine simplu soldat, fiindcă ai părăsit postul! l-a apostrofat Cuza.

Înainte și înapoi

Un invalid de război, care nu o dată și-a dovedit vitejia pe câmpul de luptă, a vrut să înainteze o cerere regelui Prusiei, Wilhelm I. Garda nu i-a permis să intre în palat, ba chiar i-a ordonat: „Înapoi!” Indignat, veteranul a strigat în gura mare:

— Când era vorba să lupt am auzit numai „Înainte!”, iar acum slujitorii regelui îmi ordonă „Înapoi!”.

Există și riscuri

Se spune că, oprindu-se în fața mormintului cardinalului Richelieu, țarul Petru cel Mare a exclamat:

— Ai fost un mare om de stat! De ce nu te-ai născut în vremea mea? Ți-ai fi dat să guvernezi o jumătate din imperiul meu, ca să învăț de la tine cum să conduc cealaltă jumătate.

Un francez, care era de față, a ținut să precizeze:

— Fiți siguri că dacă i-ați fi dat o jumătate din țara dumneavoastră, n-ați fi rămas multă vreme stăpîn peste cealaltă!

Unde erau mîinile

Doi țărani s-au oprit să-i privească pe Ludovic XIV și pe curtenii lui plecînd la vînătoare.

— Ia te uită! a exclamat un țăran. Pe frigul ăsta, regele e fără mînuși!

— Ce te miri? I-a răspuns celălalt. Își ține mîinile în buzunarele noastre.

În același timp...

Înfrînt în Rusia, Napoleon se întorcea cu armatele sale spre Franța. Era prima oară cînd marea armată fugea din fața unui dușman. Fiul lui Napoleon, regele Romei, avea atunci un an. Cineva a făcut o remarcă plină de spirit:

— Tatăl și fiul învață în același timp să alerge...

I-a vîndut pe toți cei care l-au cumpărat...

Celebru pentru aviditatea de cîștiguri și mare maestru al intrigilor politice, diplomatul francez Talleyrand și-a trădat rînd pe rînd stăpînii, rămînînd credincios doar intereselor sale, care erau și cele ale marii burghezii franceze. Drept care, se spunea despre el:

„I-a vîndut pe toți cei care l-au cumpărat”.

Despre același diplomat circula și următoarea glumă:

Imbolnăvindu-se, Talleyrand a fost vizitat de regele Ludovic Filip.

— Vai, Sire — s-a lamentat bolnavul — mă înțarcă toate chinurile iadului!

— De pe acum? s-a mirat regele.

Capul consilierului

Dispută dintre ilustrul iluminist Montesquieu, un timp președinte al Parlamentului din Bordeaux, și un mult mai puțin ilustru consilier al aceleiași instituții. La un moment dat, exasperat de perfecțiunea argumentelor strălucitului său interlocutor, consilierul a exclamat:

— Dacă nu e așa cum vă spun, domnule președinte, îmi dau capul!

— Ți-l iau, a răspuns calm Montesquieu. Micile cadouri întretin marile prietenii.

„Condeiful portăreț fără de sfîrșit”

În tinerețe secretar al lui Tudor Vladimirescu, Petrarhe Poenaru a avut de redactat teancuri de documente, fără alte ustensile de scris decît o pană pe care și-o tot muia în călmăra ce-i atîrna de brîu. Mai tîrziu, în timpul studiilor la Paris, din lipsă de bani, a fost nevoit să copieze cursuri întregi folosindu-se de același rudimentar instrument de scris. În cele din urmă, în dorința de a-și ușura munca și existența, Petrarhe Poenaru a făcut cîteva „născociri”, dintre care una a fost brevetată de guvernul francez în 1827. Întrucît nimic asemănător nu existase mai înainte, autorul a intitulat-o, sugestiv: „Condeiful portăreț fără de sfîrșit, care se adăpează singur cu cerneală”.

Sau, cum i se spune azi, stilou...

leniceri,

copii de suflet

ai Pașahului

După debutul fulgător pe care turcii și l-au făcut în ținuturile bizantine în vremea lui Osman I, Europa orientală a trebuit să se obișnuiască cu prezența unui noi puteri, din ce în ce mai stăpânitoare: Imperiul otoman.

Emirul Orkhan I (1324-1362) a moștenit de la tatăl său Osman nu numai tronul, ci și firea sa războinică. Gândurile sale erau stăpânite adeseori de poveștile despre bogăția pământurilor și a orașelor aflate dincolo de strimtoriile străjuite de puternicele ziduri ale Capitalei bizantine. Începuseră să-l îngrijoreze și schimbările pe care le observase în purtarea foștilor păstori-cuceritori care constituiau aristocrația turcă: sipahii (sau spahii, cum se numeau ei) descoperiseră plăcerile vieții statornice și puterea pe care le-o dădea stăpânirea de bogății și oameni, arătându-se, uneori, nesupuși față de conducătorul lor, căruia altădată i se închinau fără șovăire. Sfătuindu-se cu Alaeddin pașa, fratele și vizirul său, acesta a apelat la înțeleptul kadiu (Judecător) de Bursa, Djendereli Kara Halil, care a propus crearea unei oștiri plătite din vistieria statului, o oștire disciplinată și devotată, aflată întotdeauna în slujba beilului, în măsură să-i întărească puterea și să-l susțină în dorințele lui de cuceriri. Astfel au luat ființă corpurile de yaya, (pedestrași) și de müsellemler (cavalerie), compuse din tineri viteji ai triburilor turce. Ele au constituit nucleul forței care i-a dat lui Orkhan I, în ultimii ani ai vieții sale, satisfacția de a vedea flamurile oștenilor săi fluturând deasupra citorva dintre pământurile mult rivnite ale Europei.

Urmașul său, Murad I (1362-1389), a încercat să înlătuiască intenția lui Orkhan de a transforma întreaga Peninsulă Balcanică într-o provincie turcească. Dar, realizarea acestor planuri impunea o nouă întărire a autorității centrale în fața puterii mereu crescînde a spahiilor.

Cea mai dureroasă povară

Croniclele turcești arată că inspiratorul noii organizări militare a statului a fost și de data aceasta același Djendereli Kara Halil. Urmîndu-i sfatul, Murad I a hotărît — probabil prin anii 1362-1363 — crearea unui corp militar special, numit **yenî çeri** (noua oștire), recrutat dintre numeroșii robi luați în timpul incursiunilor prădalnice în ținuturile balcanice. La început, au fost reținuți adulții cei mai puternici, apoi, datorită dezertărilor, s-a instituit obiceiul de a se alege numai copii: înscrîși în registre speciale, ei erau repartizați diverselor familii turcești, pentru a învăța limba turcă și a primi o educație islamică. Cînd procesul de convertire era socotit încheiat, copiii erau trecuți în condocile corpului militar de novici, numit **Adjem odjagi**; în acest corp învățau meseria armelor, primind o soldă de un aspru pe zi. Abia după 7-8 ani de muncă și instrucție militară intensă, adjemii care se dovedeau destoinici primeau, în cadrul unui ceremonial deosebit, titlul de ienicer și o soldă mărită — doi aspri pe zi.

În acest fel a apărut prima oștire pedestră permanentă din istoria medievală europeană, întemeiată cu mult înaintea detașamentelor de arcași englezi și a reformelor militare ale regelui francez Carol VII (1422-1461).

Sfîrșindu-și viața în captivitatea lui Timur Lenk, învingătorul său la An-

kara (1402)*, Baiazid Fulgerul a lăsat pe numeroșii săi fii să se ucidă între ei, pentru un tron pe care el însuși îl stropise cu sîngele fratelui său Yakub. Aceste îndelungate și singeroase lupte fratricide — cîstigate pînă la urmă de către prințul Mahomed, cel mai perfid și crud dintre toți — au împiedicat continuarea războaielor de cucerire, provocînd o însemnată scădere a numărului robilor creștini. Într-o atare situație, sultanul Mahomed I (1413-1421) preocupat de consolidarea domniei și de reluarea războaielor de cuceriri, a recurs la un nou mijloc de întărire a corpului ieniceresc. Printr-o lege specială, popoarele creștine supuse Porții au fost obligate să plătească un tribut de sînge, alcătuit din copii. Această povară, cea mai grea și dureroasă dintre toate, a lovit cu aceleași suferințe sfîșietoare familiile creștine din sudul Dunării și, mai tîrziu, din Asia și din pașalcul de la Buda, timp de aproape 250 ani, pînă în sec. XVII, cînd a fost abrogată.

Prevederile legii erau pe cît de crude, pe atît de precise. În funcție de necesitățile militare ale statului otoman, dregători împuterniciți cu firmene speciale, ajutați de autoritățile locale, luau un copil la 40 familii, de preferință pe cel mai viguros și frumos. Erau scutite de această dare numai familiile cu un singur copil, cele care se ocupau cu comerțul sau meșteșugurile, precum și copiii cu știință de carte și cei cu deficiențe fizice.

* Vezi „Magazin Istoric”, nr. 8/1971, p. 46.

Copiii obținuți astfel ajungeau, după 10-15 ani, când deveneau ieniceri, oșteni desăvârșiți în mînuirea armelor. Lipsiți de familie și țară, ienicerii îl socoteau pe sultan drept părintele lor adoptiv, pe comandanți — rude apropiate, iar cazarma — căminul lor. Educați în spiritul fanatismului musulman al războiului sfînt și mîndri de titlul ce-l purtau, ei se vedeau viteji și necruțători în timpul luptelor.

Însărcinați cu apărarea sultanului și a puterii sale, ienicerii reprezentau corpul de elită al armatei robilor de Poartă,* bucurîndu-se de privilegii și onoruri deosebite. Padișahii otomani și hanii crimeieni considerau o mare cinste înscrierea lor în registrele acestui corp militar.

Scuțiți de orice fel de impozite, ienicerii primeau din partea statului solde substanțiale care, pentru un simplu ienicer, în funcție de vechime și merite, putea ajunge pînă la 120 aspri pe zi**. Cu prilejul unor evenimente deosebite, ca urcarea pe tron a unui nou sultan, numirea unui nou agă, plecarea în expediții etc., ienicerilor li se făceau și însemnate cadouri în bani sau în natură.

Cazanul sfînt

Odjak, (corpul ienicerilor) aparținînd oastei robilor de Poartă, era constituit din trei categorii distincte, împărțite, la rîndul lor, în unități numite **orta** sau **bölük**, compuse din cîte 100-500 ieniceri. Pe parcurs, numărul ortalelor s-a stabilizat la 196, indiferent de creșterea sau scăderea efectivului corpului. Fiecare unitate, comandată de către un **ciorbadži** sau **bölükbaşı**, avea cazarma sa proprie, numită **oda**, la poarta căreia era înscris numărul și semnul său distinctiv. Comandantul suprem al întregului **odjak** era **aga ienicerilor**, ajutat de către un stat major, numit **divanul agăi**.

Una din grijile de căpetenie ale statului otoman o constituia hrana ienicerilor, de unde și numele comandantului lor de unitate: **ciorbadži** (cel care face ciorba). Începînd cu domnia lui Mahomed II Cuceritorul (1451-1481), ienicerii au putut cumpăra carnea necesară bucătărilor lor cu numai 3 aspri okaua (1282 g), indiferent de fluctuația prețului pe piață, diferența fiind achitată de către vistieria statului. Carnea cu care se aprovizionau cazarmele ienicerilor era adusă săptămînal

* În sec. XV-XVI, forța militară otomană era compusă din: 1) oastea robilor de Poartă (ieniceri, tunari, călăreți, pedestrași); 2) *eyalet askerî* (armata provincială), formată din spanii, azapi, akindji, yays, müselleme; și 3) marina.

** Pînă la sfîrșitul sec. XVI, cînd asprul a fost relativ stabil, solda unui ienicer nu a depășit 8 aspri pe zi; ea a crescut paralel cu devalorizarea acestei monede.

Murad I, întemeietorul „noii oștiri“

de la abatoarele din afara Istanbulului și depozitată într-un loc special amenajat, numit **Et-meydan** (Piața cărnii); acest cîmp a devenit, cu timpul, locul preferat de adunare al ienicerilor. Puterea și privilegiile lor căpătaseră asemenea proporții, încît pînă și trecerea prin fața caravanei care aducea carnea la Et-meydan era socotită un sacrilegiu și pedepsită imediat cu uciderea nesăbuitului.

Un lucru sfînt pentru ei era **cazanul** ortalei, care servea nu numai pentru pregătirea mîncării, el constituind în același timp și simbolul coeziunii și forței fiecărei unități. Pierderea lui pe cîmpul de luptă era socotită dezonarea cea mai mare și pedepsită cu mazierea tuturor ofițerilor unității respective. Există și un cazan al întregului odjak, despre care se credea că ar fi fost sfîntit de către întemeietorul sectei călugărilor **bektaşizi**, considerați părinții spirituali ai ienicerilor. Adunarea în jurul acestui cazan sau scoaterea din cazarmă a cazanelor unităților semnificau răzvrătirea ienicerilor.

Fiind prima armată permanentă din Europa medievală, ienicerii au fost și cea

dintii oștire cu uniformă. Semnul lor distinctiv era boneta albă din postav, a cărei margine superioară se prelungea pe spate, acoperindu-le umerii. Erau îmbrăcați cu șalvari și cu un caftan lung din stofă albastră, ale cărui poale și le primeau de brîul lat.

Aflați în centrul dispozitivului de luptă otoman, ienicerii formau în jurul padișahului un zid puternic de nouă rînduri de trupuri, fier și foc; iar cînd însuși sultanul se avînta în iureșul bătăliei, toți ienicerii îl urmau, îmbrăbătindu-se și înfricoșînd dușmanul cu strigăte ritmice de „hû” (el, adică Allah). De obicei, însă, corpul ienicerilor rămînea departe de volbura atacurilor pornite de oștirea otomană, limitîndu-se la apărarea vieții și taberei comandantului suprem. Este adevărat că ei participau și la asaltul cetăților sau al unor locuri greu de cucerit, dar nu toți, ci numai anumite detașamente de voluntari, atrași de perspectiva răsplătii deosebite care îi aștepta pe cei rămași în viață. Cronicile otomane menționează neputința acestor „ieniceri de sacrificiu” de a cuceri, în 1476, la Valea Albă, punctul înțărît de către Ștefan cel Mare. Numai exemplul personal al sultanului și intervenția întregului corp de ieniceri a putut duce la ocuparea acestei poziții. În timp de pace, ienicerii asigurau, cu schimbul, paza Divanului imperial, a cetăților de la hotare, a orașelor.

Mitul cu care au fost înconjurați ienicerii nu poate fi justificat, credem, decît prin faptul că Europa sec. XIV-XVI, impresionată și înspăimîntată de succesele rapide ale otomanilor, a găsit explicația acestui fenomen în elementul nou, reprezentat de oastea regulată pedestră a ienicerilor. Disciplina lor a fost, incontestabil, superioară celeia din armatele feudale europene ale timpului, însă departe de faima răsnindă. Sursele otomane ale veacurilor XV-XVI — scotote veacuri de glorie pentru corpul ienicerilor — relatează cîteva asemenea acte de „indisciplină”: răscoalele din 1444-1445, refuzul de a-l urma pe Selim I în expediția împotriva Persiei (1514-1515) — cînd ienicerii au tras cu muschetele chiar asupra cortului sultanului — încercarea din 1525 de a-l răsturna pe Soliman Magnificul și altele.

Pretorienii Istanbulului

Către sfîrșitul sec. XVI, în Imperiul otoman s-au produs unele prefaceri esențiale, în special de ordin economic, în urma cărora forța armatei de spahii (armata ofensivă) a slăbit considerabil. Rezultatul a fost că balanța forței dintre Imperiul otoman și Europa a început să încline de partea celei din urmă. Stag-

narea cuceririlor a declanșat criza otomană, care s-a manifestat de la început, cu toată ascuțimea, și în cadrul armatei, în primul rînd în oastea robilor de Poartă.

Slăbirea forței militare și necesitatea continuării războaielor de cuceriri a subminat unitatea corpului ienicerilor. Dacă înainte primirea în cadrul lui era interzisă musulmanilor și reglementată cu o asemenea strictețe încît se spunea că mai de grabă se poate ajunge mare vizir decît ienicer, începînd cu ultimii ani ai veacului XVI registrele corpului au fost deschise tuturor celor dornici să profite de privilegiile și solda ienicerilor, de la negustori și meșteșugari pînă la vagabonzi și tîlnari.

Prima încălcare a reglementărilor de promovare la titlul de ienicer se pare că a avut loc în 1582, cînd Murad III a răsplătit, prin acordarea acestui titlu, pe toți cei care contribuiseră la buna desfășurare a sărbătorilor prilejuite de circumciziunea viitorului sultan Mahomed III.

Pînă în timpul lui Selim II (1566-1574), efectivul corpului ienicerilor nu a depășit 12 000—13 000; începînd de la sfîrșitul veacului XVI, s-a ridicat la peste 30 000, pentru ca peste o sută de ani să ajungă la 70 000, iar la începutul sec. XIX, în preajma desființării, să fie de aproape 120 000. Dar cea mai mare parte a acestora erau ieniceri doar cu numele. Existau foarte mulți care nu puseseiă niciodată mîna pe vreo armă, și tot atît de numeroși erau și cei care nu știau nici măcar unde se găsește cazarma unității căreia-i aparțineau.

Părăsirea cazarmilor și renunțarea la instrucția militară au fost cauzate și de abrogarea interdicției privind căsătoria ienicerilor. Astfel, dintr-o forță a ordinii și puterii padișahului, corpul ienicerilor s-a transformat, la începutul veacului XVII, într-una a dezordinii și a tulburărilor.

Primul care și-a dat seama de pericolul pe care ienicerii începuseră să-l prezinte pentru interesele și securitatea statului otoman a fost tînărul sultan Osman II (1618-1622). Dar îndrăzneala sa de a fi plănuît înlocuirea acestui corp cu o nouă oaste, recrutată din provinciile asiatice, a fost înecată în singele primului regicid al ienicerilor. În același mod au pus capăt și încercărilor lui Selim III (1789-1807) de a introduce reforme vizînd desființarea corpului lor. Totodată, marii viziri și ceilalți înalți demnitari ai Porții au început să devină victimele obișnuite ale nemulțumirilor ienicerilor, provocate de multe ori de intrigile celor care doreau să le ia locurile.

Lipsiți de autoritatea de altădată, sultanii — în marea lor majoritate simple jucării în mîinile marilor dregători și ale

femeilor din harem — se aflau la chere-mul ienicerilor, care îi detronau și întronau după bunul lor plac, câteodată numai pentru a storce substanțialul cadou de încoronare.

Astfel, ienicerii au reeditat peste veacuri faima temută a pretorienilor din Roma antică.

Sultanul „ghiaur“

Manifestarea prin răzvrătiri, urmate de ucideri și prădăciuni groaznice, a oricărei nemulțumiri sau dorințe, devenise obișnuință în corpul ienicerilor; nu pregetau să pornească o răscoală chiar și de pe cîmpul de luptă, așa cum s-a întîmplat de pildă în toamna anului 1687, cînd au părăsit frontul de la Varadin și s-au îndreptat asupra Istanbulului. Nu s-au liniștit decît în primăvara următoare, după ce l-au răsturnat pe sultanul Mahomed IV,

Comandantul suprem al corpului ienicesc :
aga ienicerilor

au ucis doi mari viziri și numeroși alți mari dregători. O altă răscoală s-a încheiat, cu un rezultat asemănător, în 1730, o dată cu detronarea lui Ahmed III.

Lipsiți cu desăvîrșire de instrucția militară, buni doar „să tragă asupra oalelor și să scoată sabia în fața caprelor“ — cum fi caracterizează cronicarii otomani ai timpului —, ienicerii deveniseră o adunătură nedisciplinată și lășă, gata să fugă de pe cîmpul de luptă la primul foc de armă. Nu în același fel, însă, se purtau și în fața populației pașnice a Capitalei și a celorlalte orașe ale Imperiului otoman, asupra cărora săvîrșeau cele mai teribile samavolnicii; negustorii și meșteșugarii unor întregi cartiere erau siliți să le plătească dări regulate.

Multe distrugerii și victime nevinovate erau pricinuite și cu prilejul adevăratelor bătălii desfășurate între diferitele unități de ieniceri sau între ieniceri și alte corpuri militare. În 1772, spre exemplu, o bună parte a cartierului Galata a avut de suferit ca urmare a luptei dintre ortalele 25 și 64, luptă care a durat trei zile și trei nopți, antrenînd peste 4 000 oameni.

Cel care a reușit să pună capăt tuturor acestor grozăvii ale ienicerilor a fost sultanul Mahmud II (1808-1839), supranumit și **kiafir** (ghiaur), datorită tendințelor sale de a introduce reforme europene.

Din inițiativa lui, în primăvara anului 1826, s-au făcut înscriseri pentru o nouă oaste, numită **eşkendjii**. La 12 iunie, detașamentele de eşkendji au început instrucția. Peste trei zile, ienicerii, înțelegînd că stăpînirea intenționează să le lichideze atotputernicia, și-au scos cazele în Et-meydan și au anunțat că vor parafa cu sînge crearea noli armate. Făcînd o „listă neagră“ cu numele celor care trebuiau să plătească cu capul luarea unei astfel de măsuri, ienicerii au început să devasteze Capitala, ajungînd pînă la atacarea și prădarea Sublimei Porți. Sultanul a chemat **eşkendjii** și unitățile credincioase de artilerie și marină și a scos drapelul verde al profetului, recurgînd și la sprijinul populației Capitalei, sătulă și ea de tot ceea ce se îndura din partea ienicerilor. Porțile orașului au fost închise, Et-meydanul înconjurat, iar tunurile au început să bată asupra cazărmilor. Ienicerii supraviețuitori au fost executați sau surghiuniți. La fel s-a procedat și cu ienicerii din alte orașe, în Capitală trimițîndu-se capetele tuturor ofițerilor de ieniceri, apoi un **hatt-ı hümayun** al sultanului a anunțat oficial desființarea corpului ienicerilor.

În acest fel s-a încheiat sîngeroasa existență a unei oștiri care, prin istoria sa, a reflectat mărirea și decăderea unui imperiu.

Însemnări la o carte atotgrăitoare

MIHAI POPESCU

Cu fervoare, am luat în mână volumul recent apărut cu un titlu atît de onest: **FILE DIN ISTORIA U.T.C.** Cu fervoare, cumva apropiindu-mă de tinerele generații care de-a lungul deceniilor s-au angajat, s-au dăruit și au ars pentru ca pe meleagurile noastre să se întorneze dreptatea, să se întroneze bucuria libertății și demnității.

Începînd cu „Premisele apariției mișcării revoluționare și democratice a tineretului din România”, trecînd la „Primii pași în organizarea tineretului socialist”, un amplu capitol este dedicat creării Uniunii Tineretului Comunist, subliniindu-se faptele și evenimentele care au condus la reorganizarea pe un plan superior istoricește a mișcării revoluționare de tineret. Sînt învinse greutăți și opreliști, tinerii acelor vremi înfruntînd cu demnitate și bărbăție, prigoana.

La început de an, 1922, s-a desfășurat cu intensitate muncă de pregătire a Conferinței Generale a tineretului socialist care s-a deschis la București acum cinci decenii, la 19 martie 1922, reunind pentru prima oară în istoria mișcării revoluționare de tineret reprezentanți ai organizațiilor din toată țara. Printre ei — Lucrău Pătrășcanu, Gheorghe Stoica, Nicolae Popescu-Doreanu, Ștefan Teodorescu, Iosif Krebs, Marin Covaci și mulți alții. Acea Conferință, prin hotărârile adoptate privind conținutul revoluționar al activității tineretului socialist, prin largă reprezentare a organizațiilor din țară, ca și prin începutul de unificare și centralizare pe care l-a marcat, a pus bazele organizației marxist-leniniste de tineret din România, organizație care din mai 1924 va lua denumirea de Uniunea Tineretului Comunist.

În volum este prezentă activitatea Uniunii Tineretului Comunist în anii 1924-1939, aportul tineretului în pregătirea și desfășurarea marilor lupte muncitorești din februarie 1933; este prezentă, de asemenea, activitatea de un eroic patriotism și internaționalism a Uniunii Tineretului Comunist în anii dictaturii militare fasciste și ai războiului hitlerist; participarea tinerilor sub conducerea comuniștilor la înfruntarea insurecției naționale antifasciste armate de la 23 August 1944, este prezentă activitatea tineretului în primii ani ai revoluției populare și mai apoi în anii edificării socialiste a patriei.

Intocmit în cadrul Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., de către C. Bărbulescu, Fl. Dragne, C. Mocanu, C. Petculescu, Al. Șipercu, N. Tucea, volumul **FILE DIN ISTORIA U.T.C.** impresionează atît prin multitudinea faptelor, toate la un loc și fiecare în parte mai mult decît grăitoare, cît și prin mulțimea eroilor tineri care n-au precupețit jertfa în lupta pentru înscăunarea dreptății și demnității pe meleagurile noastre. Acestor jertfe atît de încărcate de eroism, atît de atotgrăitoare mărturisim că parcă nu li se potrivește stilul enunțativ ca: „Șeful grupului, utecistul Cornel Elias, în vîrstă de 19 ani, și alți doi elevi au fost împușcați. Ceilalți au fost condamnați la pedepse de 20-25 ani muncă silnică, cu excepția unei fete de 13 ani, care a fost condamnată doar la 10 ani”, sau „Alți uteciști și antifasciști din București și din provincie, printre care amintim pe studentul Justin Georgescu și pe tînarul de 19 ani, Dan Lazarovici, au pierit la scurt timp după arestare

din cauza schingiurilor și torturilor corporale ce li s-au aplicat”.

Aș vrea să amintesc aici ce-mi istorisea un vechi utecist: „După luptele din februarie 1933 organizația noastră cuprinsese aproape totalitatea tineretului din Șerban Vodă, pe atunci comună suburbană a Bucureștiului. Asta era dincolo de Cimitirul Bellu, cartier cu case mărunte, muncitoresc de la un capăt la celălalt. Întovărașit de organizator utecist de acolo, un proaspăt calificat matrișer, ne îndreptam spre o reuniune ce urma să aibă loc, cînd... am fost opriți de un tînar care, cu reproș, ne-a întrebat de ce nu îl primim în rîndurile noastre. Răspunsul i l-a dat cel de alături de mine, localnicul secretar al organizației de U.T.C. din părțile acelea: pentru că îți bați mama. Pentru că nu te porți așa cum se cuvine. Fiu de văduvă de război, neavînd tată, se golîșe. Datorită acelei întrebări, luat în evidența organizației, pretinzîndu-i-se să aibă o comportare de om, nu mult după aceea a fost primit în U.T.C.”.

Este numai un oarecare amănunt ce dezvăluie înalta ținută morală a tineretului utecist, de liberat angajat în lupta împotriva fascismului, pentru dreptate, libertate și democrație. Este un oarecare fapt de viață pe care volumul **FILE DIN ISTORIA U.T.C.**, datorită rigurozității și succesiunii cronologice, nu îl conține dar care se impune mai cu seamă pentru tinerimea de azi, căreia nu îi suficientă măsură îi sînt cunoscute demnitatea și frumusețea morală a premergătorilor. De unde necesitatea unor mărturii ale celor de atunci, mărturii care, fără a înfrumuseța nici cît negru sub unghie, n-au altceva de făcut decît să dezvăluie fapte și întâmplări de pe drumul comuniștilor înalțiști care au pregătît ziua luminoasă de azi a țării.

În colecția **Biblioteca de istorie** editată de Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., au apărut:

Volumul **SOCIALISMUL EUROPEAN ȘI MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA** — semnat de doctorul în istorie **Nicolae Copoiu** tratează mișcarea socialistă din România în strinsă legătură cu viața internațională, subliniindu-se caracterul internaționalist al activității din România, ca și particularitățile sale, izvorite din condițiile social-economice specifice.

Începuturilor mișcării socialiste și muncitorești în România, luptei pentru crearea primului partid politic muncitoresc (1893), legăturilor internaționale ale

mișcării muncitorești în sec. XIX, le este consacrată și lucrarea **TEZAUR DIN VEACUL TRECUT** apărută sub semnătura **Elenei Georgescu**.

Insurecția națională anti-fascistă de la 23 August 1944 este tratată în culegerea de studii apărută sub titlul **AUGUST '44**. Redacția le-a cules în volum din dorința de a pune la îndemina cititorului pasionat de istoria contemporană problematica acestui glorios eveniment.

UN VEAC DE ISTORIE A MINERILOR DE PE JIU de **N. G. Munteanu** și **Gh. I. Ioniță** este o monografie dedicată luptei unuia dintre cele mai viguroase detașamente ale proletariatului român: minerii. În „Cuvin-

tul înainte” cei doi autori își prezintă astfel intențiile: „Animați de dorința de a face cunoscută cititorilor istoria luptelor trecute ale sfredeliților pământului din cel mai mare bazin carbonifer al țării, am scris această carte, pe care o dedicăm virstei respectabile de un secol a mișcării revoluționare din Valea Jiului”.

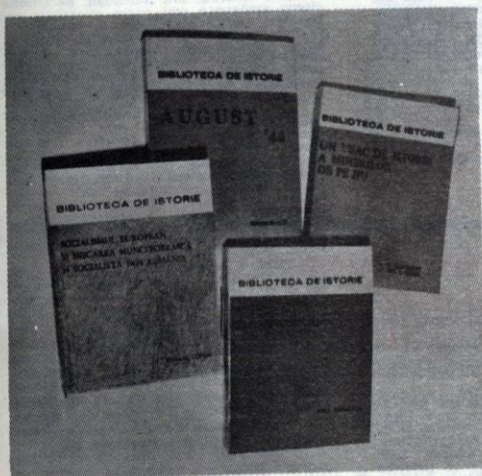
Este o inițiativă pe care o salutăm cu gândul că ceferiștii, metalurgiștii, petroliștii nu vor aștepta prea mult autorii care să-i facă cunoscuți pe măsura gloriei lor trecut.

ÎN SLUJBA CERCĂRII MARXISTE A ISTORIEI P.C.R. În martie 1971, Institutul de Studii Istorice

și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și-a sărbătorit două decenii de activitate. Cu acel prilej a fost organizată o sesiune de comunicări științifice. Variate ca temă, reliefând importante preocupări și obiective de cercetare ale institutului, comunicările au fost strinse în volum și publicate acum în colecția **Biblioteca de istorie**.

Marian ȘTEFAN

ALături DE ȚINTA

ADONIS POPOV — București. Obșnuita și mușcătoarea dvs. ironie în legătură cu desenul satiric cu subiect mitologic din vremea lui Alexandru cel Mare, publicat de noi în nr. 1/1972, p. 28, a nimerit, de această dată, alături de țintă. Ne declarăm că: 1. Vă îndoiți că vasul e din timpul Cu- ceritorului; 2. credeți că răpire „cu scara și cu funia” se practica cu mult mai târziu; 3. considerați că atribuind imaginea epocii respective, ne-am acoperit de rușine, întrucât „vremea mitologică a lui Alexandru cel Mare” (cităm din scrisoarea dvs.) nu a exis- tat niciodată.

Spre regretul dvs. — nu și al nostru — explicația dată figurii este riguros exactă. Știți, desigur, că mai marele zellor greco- romani, Zeus (Iupiter), era reputat pentru infidelitatea și escapadele sale, care o exasperau pe sârmana Hera (Iuno). Iar faptul că, deși din epoca lui Alexandru Ma- cedon, tema c mitologică nu trebuia să vă îndemne la sarcasme, căci subiectele mito- logice au fost reprezentate de-a lungul în- treții antichității apoi ale Renașterii și epocii moderne. Singura soluție pe care v-o putem sugera este să vă adresați direct, cu întregul dvs. bagaj de obiecțiuni (poate însă pe un ton mai temperat) Bibliotecii Vaticanului, unde vasul se păstrează și astăzi. Până atunci, consultați eventual la Biblioteca Centrală de Stat din București volumul cunoscutului istoric al civilizațiilor Eduard Fuchs „Die Karikatur der europäi- schen Völker”, vol. I, p. 8 (epoca antică), cota IV, 9 177, unde veți găsi fotografia va- zei cu explicația ce urmează: „Iupiter în vizită la Alcmena. Pictură pe o vază din Biblioteca Vaticanului. Epoca lui Alexandru cel Mare”. De altfel, caricaturile sînt foarte vechi. Un exemplu: Ramses III, reprezentat într-un papirus satiric din veacul XIII î.e.n.

Nici în legătură cu identitatea por- tre- tului lui Carol Davila (coperta 2, ace- lași număr) nu ați nimerit-o. Pictura figu- rează ca reprezentându-l în fondurile Mu- zeului Militar Central. În schimb, spre consolare, vă dăm dreptate în ce privește faptul că decorațiile se purtau pe stînga și nu pe dreapta.

MONEDDE SATIRICE

LUCIAN JIANU din București, ne scrie : „Deși s-au publicat multe lucruri despre Comuna dih Paris, nu se vorbește nimic despre monedele cu subiect satiric emise de Comună. Reamintesc faptul că anterior circulau patru tipuri, avînd pe o parte efi- gia lui Napoleon III, iar pe cealaltă stema Imperiului — vulturul. Monedele emise de Comună aveau pe avers tot efigia lui Na- poleon III, dar cu chivără germană pe cap; pe revers, una din monede avea în loc de vulturul imperial o bufniță; a doua avea textul vădit ironic «1870 — Finis Ger- maniae»; cea de-a treia avea două țevi de tun încrucișate și textul: «Paris—Sedan 1870 Victorie de la France»; iar cea din urmă un text mai amplu, care făcea refe- rire la comportarea lui Napoleon III: «Neavînd curajul să lupt în fruntea arma- telor mele, mi-am găsit salvarea la fratele meu, regele Prusiei...»

Deși emise într-un număr redus, aceste monede au circulat și în țara noastră fiind aduse de românii care studiau la Paris».

Adresîndu-ne specialiștilor, am obținut următoarele precizări: „Monedele Comunei” sînt cunoscute în literatura de specialitate ca niște curiozități numismatice, foarte probabil ulterioare Co- munei; comunarilor n-au avut timpul să se gîndească la baterea monedelor. În tot ca- zul, aceste monede satirice, deși interesante, nu au circulat și nu au avut niciodată va- loare circulatorie.

DRAMA DE LA QUERETARO

DINU HANUS, din București, ne trimite cîteva amănunte mai puțin cunoscute re- feritoare la „drama de la Queretaro” — moartea împăratului Maximilian al Mexi- cului (1867), subiect despre care s-a mai scris în revista noastră (nr. 5/1967, p. 18). Aceste amănunte sînt extrase din cartea Descoperiri în Mexic, scrisă de Egon Er- win Kisch.

„Acest publicist a fost indirect legat de evenimentele din Mexic, prin familia sa: unchiul său, dr. Samuel Basch, a fost me- dicul Curții Imperiale mexicane, și, după căderea imperiului, a revenit la Viena «Cînd unchiul meu, Sam Basch — scrie E. E. Kisch — ne povestea, într-o atmo- sferă de legendă, mie și fraților mei, despre luxuriantul, exotical și singerosul Mexic, noi îl ascultam timizi, vrăjiți și încordați, simțind că o parte din istoria mondială trecea prin suferința noastră».

„Totul a început din ambițiile mamei lui Maximilian, a cărei dorință fierbinte era să-și vadă toți fiii încoronați. Cu unul din ei, planurile i-au reușit, iar Franz Josef, chiar dacă n-a fost genial, a avut parte de o domnie lungă. Camarila de la curțile europene voia și ea să-i găsească lui Maximilian un tron. Și ei a fost găsit tocmai în Mexic, unde marea finanță fran- ceză avea interese și planuri. Ducele de Morny, președintele Parlamentului francez, l-a atras în această aventură și pe fratele său vitreg, împăratul Napoleon III.

În «asociație» a mai intrat și un bancher francez, Mirès, și a fost cointerestat și un cu- plu financiar mexican, Marques-Mendez. Încă din 1861, adică la un an după începerea

acestei afaceri, ziarul vienez «Die Presse» a publicat o serie de articole semnate de Karl Marx, care a înțeles imediat dedesubturile «împrumuturilor mexicane» și le-a denunțat opiniei publice. Tranzacțiile efectuate de elica financiară care a dirijat afacerea mexicană s-au ridicat la zeci de milioane de dolari-aure. Dar Maximilian nu a aflat adevărul asupra acestor uriașe tranzacții decât cu puțin timp înainte de Queretaro. Iată un fragment dintr-o scrisoare a sa :

«...Omul care a scris atât de bine informat și atât de lucid despre culisele venirii mele în Mexic [...] cunoștea deci de acum cinci ani cifrele murdare ale afacerii ce m-a adus pe tron, pe când eu le-am aflat abia în ultima vreme... Este un om foarte curios, care întrezărește în spatele oricăruia eveniment politic numai interese bănești, apucând și prevestind în consecință. S-ar putea crede că el, care mi-a prezis sfârșitul, e un genial om de afaceri, dar am aflat că e un socialist [...] Numele lui, Karl Marx : iată ce sfetnic mi-ar fi trebuit mie în locul celor pe care i-am avut...»

Pictată de celebrul Manet, scena împușcării împăratului Maximilian («Magazin istoric» nr. 5/1967, p. 22) părea că a fixat pentru eternitate o seamă de detalii ale momentului ca adevăruri strict istorice. Dar E. E. Kisch, bazat pe o serioasă documentare, descrie altfel acest moment. Maximilian nu a fost executat stînd între generali Miramón și Mejía, ci era în dreapta, Miramón fiind la mijloc. Împăratul nu purta sombrero, iar plutonul nu era un grup de soldați voluntari, care parcă l-ar fi prins pe împărat cu câteva clipe înainte, ci făcea parte dintr-un batalion de infanterie regulată. În apropierea locului de execuție, nu se aflau nici un zid sau copaci.

CALDE ȘI RECI

Prof. C. STANCULESCU din Ploiești : Aveți perfectă dreptate. Am transmis observațiile dvs. autorului, care s-a declarat de asemenea pe deplin de acord cu ele. Vă mulțumim pentru sesizare.

★

V. OPRITESCU, Cluj. Și dvs. aveți dreptate. O greșală de tipar în articolul FAVORUL PROCESULUI DE PREGĂTIRE DIN TIPOGRAFIE IMAGINEA DE LA P. 58 APARE INVERSATĂ

ritul împărătesei (nr. 7/1971) a dus la ceea ce am putea numi o modificare în clasașmentul dinastic al Romanovilor : în loc de Petru II se va citi deci Petru III. Subiectele indicate de dvs. — marile migrații și formarea statelor naționale — stau în atenția noastră, alături de alte probleme majore ale istoriei universale.

★

NECULAI DUMITRU, Pașcani, str. Vlad Tepeș nr. 11, jud. Iași. Intr-adevăr, timpul redacției este foarte limitat. Ne lăudăm totuși osteneala să vă răspundem.

Rostul rubricii noastre Cărți sosite la redacție este acela de a informa cititorii noștri asupra aparițiilor editoriale cu caracter istoric.

★

Muncitor GHEORGHE ȘURUBAN, București, str. Ghirlandei nr. 56, bl. 75, sc. 2, et. 1, ap. 27, sect. 7 : „Vă voi descifra gândurile unuia din marea masă a cititorilor revistei. Aștept apariția ei cu nerăbdare și o citesc cu pasiunea omului îndrăgostit de istoria milenară a neamului său. Publicind momente istorice ale patriei noastre și ale altor popoare ale lumii pe bază de documente și izvoare certe, revista își îndeplinește cu cinste misiunea și scopul pentru care a fost creată”.

În continuare cititorul nostru ne face câteva propuneri, care au reținut atenția noastră și pentru care îi mulțumim.

S-AU REZOLVAT...

Referitor la reclamațiile trimise de unii cititori ai revistei noastre, ne-am adresat Difuzării Presei, care în urma cercetărilor întreprinse ne-a comunicat că s-au rezolvat problemele, în legătură cu neprimirea la timp a abonamentelor, pentru tovarășii : IOAN NITU, Sibiu, str. Teilor nr. 13 ; COSTACHE PRUTEANU, Ploiești, str. Aviatorilor nr. 2, bl. 26, sc. A. ap. 11, et. 2 ; IOAN B. IONESCU, sat Valea Ciresului, com. Botoroaga, jud. Teleorman ; GAVRILA T. BALCAN, sat Tudor Vladimirescu ; CONSTANTIN PURCĂREA, Brașov și ION NEDELICU, com. Aninoasa, sat Săteni, jud. Dimbovița.

Cristian POPIȘTEANU

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

● Costinii — neam de falnici moldoveni ● Solii de taină din Veneția și Roma în țările române. ● Însemnări la biografii revoluționare ● Războiul gladiatorilor ● Crassus între afaceri și strategie ● N. Crețulescu în audiență la Bismarck ● Enigme subacvatice ● Ce nu se știa despre Franklin Delano Roosevelt ● O nouă reconstituire a prăbușirii frontului belgian în mai 1940 ● Cum a sfârșit fiul lui Napoleon Bonaparte ● Poșta concursului „Magazin istoric” ●

CONTENTS

NICOLAE CEAUSESCU Youth, the People's Future (Reprinted from "Scinteia", September 1944)	2
* Moments from the Fearless Struggle of the Union of Communist Youth (1922-1945). Recalled by N. TOMOȘ, G. URECHE, M. AL. ȘTEFAN, PETRU NĂVODARU, ZALMAN BRODER, CONSTANTIN POPOSCU, AL. ȘPERCO	4
V.I. GEORGEYEV (Bulgaria) The First Congress of Thracian History, Sofia 1972	18
VASILE NETEA and NORA ZIZI MUNTEANU The Rosettis, a Family of Famous Romanian Diplomats, Scholars and Politicians	21
GEORGE IVAȘCU Writer George Călinescu and History	31
G. GANE Count d'Antraigues about 18-Century Moldova	38
ARNOLD J. TOYNBEE The Earthquake of Sparta	44
NICOLAE MINEI A British Diplomat Speaks of the 1907 Revolt	50
C. REZACHEVICI The Romanian Prince Michael the Brave at the Court of Rudolf II (1600-1601)	57
C.C. GIURESCU At Columbia University a Chair of Romanian Civilization	68
HANS EHRLICH A Great Transylvanian Humanist, Stephan Ludwig Roth	73
TAHSIN GEMIL Janissaries, the Padishah's Foster Children ..	91

SOMMAIRE

NICOLAE CEAUSESCU La jeunesse, l'avenir du peuple (article reproduit de la "Scinteia", septembre 1944)	2
* Moments de la lutte audacieuse de l'Union de la Jeunesse Communiste (1922-1945), évoqués par N. TOMOȘ, G. URECHE, M. AL. ȘTEFAN, PETRU NĂVODARU, ZALMAN BRODER, CONSTANTIN POPOSCU, AL. ȘPERCO	4
V.I. GEORGEYEV (Bulgarie)	

Le premier congrès d'histoire thrace, Sofia 1972	18
VASILE NETEA et NORA ZIZI MUNTEANU Les Rosetti, une famille d'illustres diplomates, lettrés et hommes politiques roumains	21
GEORGE IVAȘCU L'écrivain George Călinescu et l'histoire ..	31
G. GANE Le conte d'Antraigues sur la Moldavie du XVIII ^e siècle	38
ARNOLD J. TOYNBEE Le tremblement de Sparte	44
NICOLAE MINEI Un diplomate britannique parle de la révolte de 1907	50
C. REZACHEVICI Le prince roumain Michel le Brave à la cour de Rudolf II (1600-1601) ..	57
C.C. GIURESCU A Columbia University une chaire de civilisation roumaine	68
HANS EHRLICH Un grand humaniste transylvain, Stephan Ludwig Roth	73
TAHSIN GEMIL Janissaires, enfants adoptifs du padichah ..	91

СОДЕРЖАНИЕ

НИКОЛАЕ ЦАУШЕСКУ Молодежь, будущее народа (статья из газеты "Смытня", сентябрь 1944 г.)	2
* Страницы бесстрашной борьбы Союза Коммунистической Молодежи Румынии (1922-1945) в воспоминаниях Н. ТОМОША, Г. УРЕКЕ, М. А. ШТЕФАНА, ПЕТРУ НĂВОДАРУ, ЗАЛМАНА БРОДЕРА, КОНСТАНТИНА ПОПОСКУ, А. ШИПЕРКО	4
Анад. В. И. ГЕОРГИЕВ (Болгария) Первый съезд по Фракологии, София 1972	18
ВАСИЛЕ НЕТЯ, НОРА ЗИЗИ МУНТЯНУ Росеттши — семья выдающихся румынских дипломатов и политических деятелей	21
ДЖОРДЖЕ ИВАШКУ Писатель Джордже Кăлинеску и история	31
К. ГАНЕ Французский граф д'Антраг про Молдову XVIII-го века	38
А. ДЖ. ТОЙНБИ Землетрясение в Спарте	44
НИКОЛАЕ МИНЕИ Английский дипломат про восстание 1907-го г.	50

К. РЕЗАКЕВИЧ Румынский господарь Михаил Храбрый у Рудольфа II-го (1600-1601) ..	57
К. Н. ДЖУРЕСКУ Кафедра румынской цивилизации при Колумбийском Университете ..	68
ГАНЕ ОРЕЛИХ Стефан Людвиг Рот, выдающийся транслыванский гуманист	73
ТАХСИН ДЖЕМИЛ Янычары, приемные дети падишаха	91

INHALT

NICOLAE CEAUSESCU Die Jugend, des Volkes Zukunft (Nachgedruckt aus "Scinteia", September 1944)	2
* Momente aus dem furchtlosen Kampf des Kommunistischen Jugendverbandes (1922-1945), wiedergegeben von N. TOMOȘ, G. URECHE, M. AL. ȘTEFAN, PETRU NĂVODARU, ZALMAN BRODER, CONSTANTIN POPOSCU, AL. ȘPERCO	4
V.I. GEORGEYEV (Bulgarien) Der erste Kongress über thrakische Geschichte, Sofia 1972 ..	18
VASILE NETEA und NORA ZIZI MUNTEANU Die Rosettis, eine Familie berühmter rumänischer Diplomaten, Gelehrter und Politiker	21
GEORGE IVAȘCU Der Schriftsteller George Călinescu und die Geschichte	31
G. GANE Der französische Graf d'Antraigues über das Moldau des 18. Jahrhunderts	38
ARNOLD J. TOYNBEE Das Erdbeben in Sparta	44
NICOLAE MINEI Ein britischer Diplomat über den Aufstand von 1907	50
C. REZACHEVICI Der rumänische Prinz Michael der Tapfere am Hofe Rudolf II. (1600-1601)	57
C.C. GIURESCU In Columbia University ein Lehrstuhl für rumänische Kultur	68
HANS EHRLICH Ein grosser siebenbürgischer Humanist, Stephan Ludwig Roth	73
TAHSIN GEMIL Janitscharen, des Padischahs Adoptivkinder ..	91

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poștal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ștefan Andreescu, Georgeta Apreotesei, Ștefan Sorin Garovei, Elisabeta Petreanu, Vasile Șimandan, M. Ștefan, Valentin Urum, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

